

KAIS. KÖN. HOF-

BIBLIOTHEK

73.761·B

Neu-

Österreichische Nationalbibliothek

+Z223270903

70761-B.

A
KÖZRENDÉSZETI
TUDOMÁNY.

IRTA

KARVASY ÁGOST,

EGYETEMI TANÁR ÉS MAGYAR TUD. AKADEMIAI LEVELEZŐ TAG.

MÁSODIK TÖKÉLETESBÍTETT ÉS BŐVÍTETT RIADÁS.

PEST,
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1866.

Pest. Nyom. Emich Gusztáv, 1865.

Előszó a második kiadáshoz.

Mint egyetemi tanár egyik főkötelességemnek tartván azon tanulmányokra nézve, melyeket a tanszéken előadok, az ifjúságot czélszerű és magyar nyelven szerkesztett tankönyvekkel ellátni, ezennel a közrendészeti tudományt közre bocsátom.

Kiki, ki tanítással hosszabb időig foglalkodott, meg lesz győződve, hogy oly könyvnek, mely közvetlenül arra van szánva, hogy vezérfonalul szolgáljon olyanoknak, kiket még csak a tudomány főelveivel s annak minden részével megismerkedtetni kell, miszerint abban magoknak kellő tájékozást, és a szükséges előismereteket szerezhén, a tudomány szentélyeibe későbbben magok mélyebben behatolhassanak, és a tudomány részleteivel is sikerrel foglalkodhassanak, más célra szánt könyvektől mind alakra mind terjedelemre nézve lényegesen különbözni kell.

Különösen mi az utóbbit illeti, valamint kétségen kívül áll az, hogy az oly könyvnek

sem száraz és a tanulást éppen nem kedveltető csontváznak nem szabad lenni, úgy bizonyos hogy hosszú, az elmét fárasztó, az egész feletti áttekintet szerzését, valamint a lényeges tanok elsajátítását nehezítő és nagyon is részletbe menő értekezéseket foglalo könyvek a tanítási és tanulási célnak meg nem felelnek.

Ezen tekintet lebegett szemem előtt e mű szerkesztésében.

Hogy a cél e múnél nem volt elhibázva, a rövid idő alatt második kiadásbani megjelenésének szükségessége bebizonyítja.

A szerző.

BEVEZETÉS.

A közrendészeti tudomány.

1. §. A közrendészeti tudománynak és a közrendészeti hatóságnak fogalma.

A közrendészeti tudomány (Polizeywissenschaft) azon elveknek foglalatja, melyeknek alkalmazása által az államban a fenyegetődő veszélyek és háborítások közvetlenül elháríthatnak, azoknak káros következései megszüntetettnek vagy enyhítettnek, és az emberek finomabb szükségletei, melyeket a magasabb műveltség kíván, kielégítettnek. ^{1) 2)}

A veszélyek és háborítások, melyeknek elhárítása a közrendészeti tudomány tárgyát képezi, származhatnak vagy az emberek gonosz akaratából, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől, azaz az emberi akaratától független eseményektől.

Azon hatóság, melynek hivatása a sértéseket és háborításokat czélszerű intézkedések által megelőzni, és a társaság finomabb szükségleteiről gondoskodni, közrendészeti hatóságnak vagy rendőrségnek (Polizey) nevezetük. ^{3) 4) 5)}

A közrendészeti tudományban különböztetni lehet az általános vagyis alaki, és az alkalmazott vagyis anyagi részét; az első a közrendészeti tudomány elméletét

fejtegeti, és a közrendészeti ügyek kezelésére nézve általános szabályokat állít fel, melyek bármely rendőri eljárásnál szem előtt tartandók; az utóbbi már bizonyos tárgyakra vonatkozik, melyekre nézve közrendészeti intézkedések teendők. ^{6) 7) 8)}

¹⁾ A német szó Polizey származik a görög szótól πολιταια, de jelenleg az egészen más értelemben vették, mint az a régiek által vétetett, mert ezek alatta az egész államtudományt, azaz a politikát értették, mai időben a közrendészeti tudomány értelemhatározása iránt még nagy véleménykülönbség uralkodik, azért az íróknál e tudománynak különféle definiíciói fordulnak elő, Berg a maga Polizeywissenschaft című munkájában 24 ilyen soroz. elő, és azóta azok még szaporodtak, oka ezen különbségnek az, hogy némelyek terjedtebb, mások szűkebb kört jelelnek ki e tudománynak. Lásd erre nézve: Harl: Vollständiges Handbuch der Polizeivissenschaft 14—70 §-ig. Mohl: Die Polizeiwissenschaft I. r. 3. §. Behr: Allgemeine Polizeiwissenschaftslehre I. r. 28. l. Rottek: Lehrbuch des Verunftrachtes und d. Staatswissenschaften III. r. 265—277. l. Lotz: Über den Begriff der Polizei und den Umfang der Staats-Polizei Gewalt.

²⁾ Közvetve a törvényhozásnak és pedig mind a polgár-
rinak mind a büntetőnek és a törvényszékeknek feladása a jogsértéseket elhárítani iparkodni; a polgári törvényhozás által felel meg e feladatának, hogy a jogviszonyokat a magánosok közt megállapítja, mi által a polgárok tudhatják, mihez tartás magokat kölcsönös érintkezéseikben; a büntető törvényhozás, a mennyiben az a fenyegetett büntetés által a büntettek elkövetésétől elijeszt; a törvényszékek is hatnak a jogsértéseknek jövőben elhárítására, a mennyiben a sértőt megbüntetik és a sértettnek elégtételt szereznek.

De sem a törvényeknek léte, sem a törvényszékeknek fenállása által nem lehetséges a sértéseket tökéletesen elhárítani; részint, mert sok ember a törvényeket nem ismeri, részint, mert sokan reménylik, hogy gonosz tetteik fel nem fognak fedeztetni. Azért szükséges valamely intézet, mely által a törvényeknek a pszichologiai hatásukbani hiányán segítettik, és a sértések és rendetlenségek közvetlenül elháríthatnak és ezen intézet a közrendészet.

³⁾ Mohl a közrendészeti tudománynak egyik legjelesebb írója a közrendészeti tudománynak, valamint a közrendészeti intézetnek sokkal szűkebb kört jelel ki; ő t. i. a közrendészeti intézettől különbözteti az úgynevezett megelőző igazságügyi intézetet. (Praeventivjustiz-Anstalt) ez utóbbinak szerinte

feladása physikai kényszerítés által a büntettes jogsértéseket elhárítani; megelőző igazságügyi intézetnek azért nevezi ezen intézetet, hogy különböztetessék a helyreállító igazságügy-intézettől (Wiederherstellende Justiz oder Rechtspflege), mely t. i. a sértett jogot helyreállítja, és mely kétféle, t. i. polgári és büntető.

A közrendészeti intézetnek pedig Mohl szerint feladása oly veszélyeket elhárítani, melyek nem az emberek törvénytelenes akaratjából, hanem a külső természet túlhatalmából, azaz a természeti elemekből vagy az emberi akarattól független eseményekből erednek, és ennél fogva Mohl azon tárgyakból, melyek mások által a közrendészeti tudományba soroztatnak, két tudományt képez, t. i. az úgynevezett megelőző igazságügy rendszerét, (System der Praeventiv-Justiz oder Rechtspolizei) és a közrendészeti tudományt. (Die Polizeiwissenschaft).

Az első szerinte azon szabályoknak foglalatja, melyek szerint az emberek rossz akaratjából származható veszélyeket czélszerű intézkedések által el lehet hárítani, az utóbbi pedig azon szabályoknak foglalatja, melyek szerint a külső természet túlhatalmából származható veszélyeket el lehet távolítani.

De ezen különböztetést nem csak egy író sem, de a gyakorlati élet sem pártolja, és pedig nem ok nélkül, mert azon ügykör, mely itten a megelőző igazságügyi intézetnek kijelöltetik, a gyakorlati élet által is mindenütt a rendőrségnek tulajdoníttatik, és az igazságügyi intézet mindenütt csak történt sértések helyreállításával foglalkodik, kivéve azon egynehány ügyeket, melyek az úgynevezett önkénytes törvényhatóságot képezik.

*) A közrendészeti intézetnek főfeladása a sértéseknek és rendetlenségeknek megelőzése; de ez nem egyedüli feladása, hanem gondoskodni is kell a közrendészeti intézetnek azon finomabb kellékek megszerzéséről is, melyek a nagyobb művelés által szükségeltetnek, azért ezen czélt is kell a közrendészeti tudomány definitiójába bele vonni; ha a művelési politika is e tudományba soroztatik, e tudomány fenebbi definitiójához e szavakat lehet adni: „és melyek szerint az embereknek mindennemű műveltsége és erkölcsisége előmozdítatik.“

*) Némelyek (mint Jacob) a közrendészeti tudomány köréhez az úgynevezett jóléti rendszetet (Wohlfartspolizei) is számítják, mely a nép anyagi jólétének a kormány általi előmozdítását tárgyalja, ezen nézethez nem járulunk, mert minden a gazdasági czélokra vonatkozó intézkedések inkább az államgazdasági tudomány köréhez tartoznak, és ennek gyakorlati tanait képezik.

⁶⁾ A közrendészeti tudomány felosztására nézve lásd Mohl: Polizeiwissenschaft I. r. 9. §. Harl: Handb. der Polizeiwiss.: 111—133. §. Barth: Vorlesungen über Polizey-Wissenschaft 1—10. I. Rottek: Lehrbuch des Vern. und der Staatsw. III. r. 280. l.

⁷⁾ A közrendészeti tudomány általános részére nézve igen ajánlható Zimmermann ily című műve: „Wesen Geschichte Literatur, charakteristische Thätigkeiten und Organisation der modernen Polizei. Hannover 1852).

⁸⁾ A veszélyek melyek ellen a rendőrségi intézkedéseket tenni kell, különbözőse szerint lehet tüzi, vízi, utczai, építési, drágasági, szegényi, orvosi stb. rendőrséget különböztetni, és e szerint is felosztást tenni a közrendészeti tudományban.

ÁLTALÁNOS VAGYIS ELMÉLETI RÉSZ.

2. §. A közrendészeti ügyek helyes kezelésének fontossága.

A közrendészeti ügyek helyes kezelése nagy fontossággal bír, mert attól függ az embernek biztosítása mindenfelé sértés és balesetek ellen, melyeknek célszerű rendőri intézkedések elejét veszik, a helyes közrendészeti intézkedések az emberek életét kényelmesebbé teszik, és azokat különféle finomabb szükségletekben részesítik. A rendőrségi intézmények az igazságügynek is fontos szolgálatot tesznek, a mennyiben t. i. a bűnösnek kézrekerülését eszközlik, és így a sértettnek a sértő általi kármentesítését is lehetségesítik.

A mondottakból kitetszik, hogy a rendőrségi intézetnek célja az állam céljával t. i. a közbátorság létesítésével és a jog uralkodásával tökéletesen meggyez; és azért a rendőri intézet, ha eredeti célja szerint kezeletik, nem mint a békes polgároknak ostora, hanem mint az álladalom célja elérésére szükséges feltétel, tehát mint az állam fentartására szükséges istáp jelentkezik.

3. §. A közrendészeti intézetnek történelmi fejlődése.

A közrendészeti intézetek egykoruak az államélettel, már az egyiptiaiaknál, a rómaiknál és görögöknél akadunk közrendészeti intézetek és törvények nyomaira, de ezek többnyire papi befolyásnak eredményei voltak, azoknak iránya pedig zsarnokságra és egyoldalúságra mutat.

A középkorban a bátorság megszerzésére célzó intézkedések, hol még ilyenekről szó lehetett, csak megtorló jelleműek voltak; azaz abban állottak, hogy a hatóságok történt sértések megbüntetése által más sértéseknek elejét venni iparkodtak; de megelőző intézményekről vagy épen nem, vagy csak igen hiányosan imitt amott volt gondoskodva; csak akkor, midőn a városok nagyobb fejlődésre jutottak, azokban lassan éreztetett a szükség oly intézményeket behozni, melyek által azoknak falai közt némi rend és bátorság volt fenttartható a polgárok közt, az első rendészeti rendtartások tehát városi intézkedések voltak, melyeknek nem csekély része a hajdani német birodalmi városokból maradt reánk.

A műveltség haladtával az újabb korban fejlődtek és terjedtek a rendőri intézmények nem csak a városokban, hanem a vidéken is némileg, azonban a rendőrségnek kezelése még nem történt központilag egyenlő szabályok szerint, hanem mindenik város és uodalom maga gondoskodott némileg a maga területén a rendőrségi ügyekről, minek természetesen az volt a következése, hogy a rendőrségi rendtartások ugyanazon állam különféle városaiban és vidékeiben igen különböztek egymástól, kivételképen történt, hogy a német birodalomban néha néha egyes az egész birodalmat illető rendőri törvények alkottattak.

A közrendészet mint központi intézet tekintve, miként sok államban ma jelentkezik, francia találmány,

14-ik Lajos francia király akkor vetette meg annak alapját, midőn 1674-dik évben Páris városa hatóságától a közrendészet kezelését elvette, és azt a nagyobb rend miatt egy különös királyi közrendészeti igazgatóságra bízta, a párisi közrendészetnek szervezése nem sokára minden nagy városban Franciaországban behozatott, és minden nagyobb városnak rendészeti hatósága a központi hatóságnak alárendeltetett, mindenik rendőri igazgató használta az elődének találmányait és tapasztalásait, minek következtében a közrendészeti intézmény és leginkább annak észlelő tevékenysége mindinkább kiképeztetett.

Azóta az államok többségében behozatott a rendőrségi ügyek a központból, t. i. a kormány általi vezetése egyenlő szabályok szerint, melyeket az ország különféle vidékeiben alkalmazott, és csak a központi igazgatótól függő rendőri hivatalnokoknak végrehajtani és erről a központi igazgatásnak jelentést tenni kell. Legnagyobb mértékben fejlődött a rendőrségnek központosítása I. Napoleon alatt Franciaországban.

A rendőri ügyeknek központosítása kétségkívül oly rendőri intézkedésekre nézve, melyeknél, ha külön külön minden municipium által tételnek, valamely cél tökéletesen érni nem lehet, mint p. o. a pestis, a vizáradás, az éhség, a marhadögre nézve igen czélszerű és jótékony hatású volt; tagadhatatlan, hogy a központilag megállapított egyenlő szabályok által sok esetben a közbátorság jobban fentartatott, a szegényekről sokszor jobb gondoskodás történt, a közrendészet hatásköre nagyobb terjedelmet nyert, a társaság finomabb kellékeire is fordított némileg gondoskodás, és egyáltalában a közrendészeti intézmények főleg újabb időben javultak és tökéletesbültek.

De más részről szinte nem tagadhatni, hogy a rendőri ügyek kezelésének központosítása által nem csak a municipalis szellem csökkenésével a közügyek-

beni részvét a polgároknál is meggyérült, hanem ez által némely absolutismusra törekedő kormány, a rendőrség igazi céljával kevésbé törődvén, főczélul magának azt tűzte ki, hogy a polgároknak minden szabad mozzanatait és nyilatkozatait észrevehesse, és csirájukban elfojtassa, hogy a szabadabb gondolkozású férfiakat rendőri üldöztetés félelme által elnémítsa; szóval, hogy a rendőri hatalom mindenütt jelen legyen, a felügyelés mindent áthasson, miszerint mind az akadályoztassék, mi a korlátlan hatalom érdekei keresztül vitelének némileg útjában állhatna. Hol a rendőri intézet arra használtatott, hogy ezen utóbbi cél eléressék, a közszellem elnyomasztassék, és a közéletre az országban temetői csend terjesztessék, ott nem csuda, ha a rendőri intézet gyűlöletes lett, oly államban a rendőrség nem a jog, hanem az önkény eszközévé válik, és oly állam ellentétben a jogi állammal, melyben a rendőrség egyedül a jog és a bátorság fentartására használtatik, tüzetesen rendőri államnak nevezetik. ^{1) 2)}

¹⁾ A közrendészeti tudománynak irodalma véghetetlen, ha a közrendészeti monographiák is tekintetbe vétetnek, sőt azon iratoknak, melyek vagy a közrendészeti tudomány egész rendszerét magokban foglalják, vagy annak nagy részére vonatkoznak, száma is tetemes, de azoknak nagy része már elavultnak tekinthető, egyébiránt ezen iratok többnyire német írótól származnak, a többi nemzetek bár mely jeles monographiákat írtak, eddig az összes közrendészeti tudomány rendszerével kevésbé foglalkodtak.

Azon iratok közül, melyek a közrendészeti tudomány egész rendszerét tárgyalják, nevezetesebbek.

De la Mare: *Traité de la police où l'on trouvera l'histoire de son etablissement, les fonctions et les prerogatives des ses magistrats* Paris 1722—1738. IV. kötet.

Ezen mű a legrégebbi közrendészeti művek közt, és noha legközelebb az akkori Franciaországban fennálló közrendészeti rendelkezéseket tárgyalja, még is mindenkor tekintélyes helyet foglaland a közrendészeti tudomány irodalmában, és az ő jó rendszere és nagy tudományossággal írott általános és bevezetési fejezetek miatt nagyon tanulságos marad.

Justi: *Grunds. der Polizeywissenschaft* Götting 1756—59.

Ugyan attól: Grundveste zu der Macht und Glückseligkeit der Staaten oder ausführliche Darstellung der gesammten Polizeywissenschaft Königsb. 1760. az előbbi íratnak commentárja, a jobb iratok közé tartozik, és valamin Justinak minden könyve világgossága és könnyű áttekinthetése által igen ajánlkozik.

Willebrand: Abrége de la policé Hamb. 1765. németül Innbegriff der Polizey címe alatt megjelent 1767. leginkább aphorismusokból áll.

Sonnenfels, Grundsätze der Polizey Handlung und Finanz című 3. kötetű művének 1. kötete Wien 1765. 8. kiad. 1822.

Ugyan azon mű latinra Beke Farkas győri kir. akadémiai tanár által fordított és „Principia politiae commercii et rei aerae” cím alatt 1823-ban Pozsonyban megjelent, és a magyarországbani főiskolákban tankönyvül használtatott.

Ugyan azon műből Sax János pesti egyetemi tanár rövid kivonatot készített mely azon cím alatt: Polit. inst. summa ria adumbratio Budán 1808. megjelent.

Hohenthal: Liber de politia Lips 1776.

Pfeiffer: Natürl. und dem Endzwek der Gesellschaft entsprechende Polizeywissenschaft Frankf. 1779

Leuchs: Grundriss der Polizeywissenschaft. Nürnberg 1784.

Röszig: Lehrbuch der Polizeywissenschaft. J na 1786.

Jung: Lehrbuch der Staatspolizeywissenschaft. Leipzig 1788.

Eichler: Die Polizey praktisch dargestellt für Magistrate Wirtschaftsbeamte. Prag 1794.

Holzschucher: Versuch eines vollständigen Polizey-Systems. Nürnberg 1799.

Bensen: Versuch eines systematischen Grundrisses der reinen und angewandten Staatslehre. Zweite Abtheilung. Erlangen 1799.

Butte: Leitfaden der Einwohnerordnungslehre vulgo Polizey Landsh. 1806.

Burkhardt: System der Polizeygesetzgebung. Erlangen 1808

Harl: Vollständiges Handbuch der Polizeywissenschaft. Erlangen 1809. e mű a jelesebbek közé tartozik, és a közrendészeti tudomány irodalmára is bőven kiérteszkedik.

Höck: Grundlinien der Polizeywissenschaft Nürnberg 1809.

Jakob: Grundsätze der Polizeygesetzgebung und Polizeyverwaltung. Halle 1809.

Grundsätze der Polizeywissenschaft. Wien 1816. 2. kötet ismeretlen szerzőtől de jeles mű.

Conrad : Die Polizeyverfassung, oder Theorie-Geschichte und Praxis der Polizey. Prag 1817. nagyon a kényuraság előmozdítá árá és a polgárok önállósága megszüntetésére czélzó mű.

Soden : Die Staatspolizey nach den Grundsätzen der Nationaloeconomie Aaran 1817

Zeller : System des Lehrbuches der Polizeywissenschaft. Leipzig 1728.

Huber : Politia civitatis cum adplicatione ad Transilvanium Claudiop. 1829.

Barth : Vorlesungen über Polizeywissenschaft und Polizeyrecht. Augsburg 1840. a szerző nagyszerű művének, melynek czime: Vorlesungen über sämtliche Hauptfächer der Staats- und Rechtswissenschaften. 6-ik kötete.

Mohl : Die Polizeywissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates. Tübingen 1832. II. köt. 2. kiad. 1844.

Ugyan a tól : System der Praeventivjustiz oder Rechtspolizey. Tübingen 1834. két kitünő mű.

Behr : Allgemeine Polizeywissenschaft. Bamberg 1848. 2 kötet, szinte kitünő mű.

Stieber : Lehrbuch der Criminalpolizey. Berlin 1860.

Azon iratok közül, melyek az összes politikai tudományokat tárgya ván a közrendészeti tudományt, mind azoknak egy részét kisebb terjedelemben úgynevezett encyclopedicus modorban, vagy pedig elválaszthatlan közösségben a gazdasági tudomán okkal előadják, következők a nevezetesebbek :

B Bielfeld : Institutions politiques à la Hate 1760. (német nyelvre fordítva is megjelent) világos kellemes írásmódja, ép nézetei, valamint a magában foglaló tárgyak bősége által nagyon ajánlkozók, és mindenesetre a jelesebb és jelenleg is nagyon használható művek közé sorozandó, mely a diplomátiára vonatkozó tanai miatt is igen tanulságos.

Lamprecht : Versuch eines v llständigen Systems der Staatslehre mit Inbegriff ihrer beiden wichtigsten Haupttheile der Polizei und Cameral oder Finanzwissenschaft. 1. Band. Berlin.

Weber : Systematisches Handbuch der Staatswirtschaft. Berlin 1804.

Heinrich Lüden : Handbuch der Staatsweisheit oder Politik. Jena 1811.

Zachariae : 40 Bücher vom Staate Stuttgart und Tübingen és Heidelb. 1820—1825. V. kötet a 4-ik kötetben.

Rau : Grunds. der Volkswirtschaftspflege. Heidelb. 1829.

Pölitz: Die Staatswissenschaften im Lichte unserer Zeit. Leipzig 1829. V. kötet a 2-ik kötetben.

Rottek: Lehrbuch des Vernunftrechtes und der Staatswissenschaften. Stuttgart 1829—1835. IV. kötet a 3-ik kötetben.

Magyar nyelven megjelent és a közrendészeti tudományt is tárgyaló politikai művek, Karvasy Ágost: A politikai tudományok. Győr 1841.

Kautz: Politika vagy Országásztattan. Pest 1861.

Azon iratok közül, melyek leginkább az egyes országok közrendészeti igazgatására, annak szellemére és az azokban létező közrendészeti rendeletekre vonatkoznak, és azért igen tanulságosak, különösen említendőek:

Berg: Handbuch des deutschen Polizeyrechtes. Götting 1799.

Günther Heinrich von Berg: Sammlung deutscher Polizey-Gesetze nach der Ordnung des Handbuchs des deutschen Polizeyrechtes. Hannover 1806.

Die Polizey Strafgesetzgebung für das Königreich Bayern. Bamberg 1862.

Die Polizey und ihre Verhältnisse insbesondere in Oesterreich. Wien 1863.

Decker: Die Polizeyverwaltung in Berlin 1863.

The Policy of the danish gouvernement. Hamburg 1863.

Az egyes közrendészeti tárgyakra vonatkozó jelesebb művek annak helyén fognak említettetni.

²⁾ A közrendészet tudomány fejlődéséről és irodalmáról értekezik. Mohl: Die Polizeywissenschaft I. r. 10. §. Rottek: Lehrbuch des Vernunft. und der Staatsv. III. r. 298. 307. l. Pölitz: Die Staatswiss. im Lichte unserer Zeit II. r. 463—467. l. Pauler: Jog- és államt. encyclopediája 253. §.

Harl: Vollst. Handb. der Polizey. 172—184. §-ig.

4. §. A közrendészeti tudománynak főelvei.

A közrendészet céljai elérésére használtatnak törvények, különféle intézkedések, és valamely rendőrségi kellék közvetlen fedezésére szolgáló intézetek.

A közrendészeti tudományban pedig léteznek főelvek, melyek nem egyes közrendészeti tárgyra (mely körül a rendőrségnek tevékenységet kell fejteni) hanem általában az életbe léptetendő törvényekre és alkalma-

zandó intézkedésekre vonatkoznak, tehát bármely közrendészeti törvényeknél és intézkedéseknél szem előtt tartandók, melyek tehát a tudománynak mintegy iránytűznek ki, és a határokat jelelik meg, melyek közt a rendőrségnek mozogni kell, ilyenek :

1) Hogy a rendőrségnek csak ott kell közbenjárni, hol a polgároknak saját tevékenysége sikertelen és elégtelen volna valamely cél elérésére, a rendőrség tehát a hatalmát bizonyos határok közt üzze, különben a polgároknak szabad mozgathatása nagyon korlátoztatnék, ily esetnek helye volna, p. o. ha a rendőrség a polgároknak diaeteticus szabályokat szabna elő, vagy ha ruházkodási rendet megállapítana; általában, hol az emberek önmagukat védhetik és veszély nincsen, az emberek a szabadságukban nem korlátoztatják magukat szivesen a rendőrség által, a közrendészeti intézkedéseknek a polgárok szabadságát csak annyiban kell korlátozni, a mennyiben azt a köz- és magánbátorság kívánja, t. i. hogy azon akadályok elháríttassanak, a melyek a köz- és magánbátorság fentartását nehezíti

2) A közrendészeti intézkedések megegyezzenek az erkölcsiséggel.

3) A rendőrség által használt eszközöknek nem szabad sem az összes társaság sem az egyes polgárok jogaival ellenkezésben lenni, mert a jognak bátorságosítása az államnak főcélja; azon esetben pedig, ha valamely magánosnak joga az összeség jólétével összeütközésbe jön, a rendőrség az összeség jólétének elsőbbséget fog adni a magánosnak joga felett. így p. o. ha a tűznek terjedése másképp nem akadályoztathatnék, mint az által, hogy egynehány épület lerontatik, akkor a rendőrség az egyes tulajdonos akaratja ellen az épületeknek lerontását elrendelheti.

Azonban az igazság ily esetekben kívánja a) hogy a magánosok a jogaikban csak annyiban korlátoztassanak, a mennyiben a polgárok összeségének abba bele-

egyezését fel lehet tenni, és mennyiben a közjólét kívánja; b) hogy a jogaiban megszorítottak mennyire lehetséges kármentesítés adassék, mi mindig lehetséges, hol dologi javak forognak kérdésben.

4) De azon kívül, hogy minden rendőri intézkedésnek jogosnak kell lenni, szükséges hogy ez czélszerű is legyen, tehát a sértések elhárítására vagy a finomabb szükségletek megszerzésére legyen irányozva.

5) Több eszközök közül azok választassanak, melyek a jog határain belül legbiztosabban vezetnek a cél felé.

5. §. F o l y t a t á s.

6) A rendőri hatalom ne üzessék a rendőri hivatalnokok önkénye, hanem bizonyos elvek szerint, melyek a törvényekben legyenek foglalva, ezen törvényekre nézve szükséges, hogy a rendőri hatóság hatalma korlátait pontosan körülvonalozzák, azért p. o. meg legyenek határozva bennök azon esetek, melyekben házmotozásnak, vagy a helybéli kiutasításoknak helye lehet, szinte azokban a rendőrség által a jogsértések eltávolítására használandó eszközök is kijeleltessenek, ezen eszközök különfélék a rendőri tevékenység különféleségéhez képest; ezen eszközök közé tartozik a fizikai kényszernek alkalmazása, e kényszer annál nagyobb lehet, minél fontosabb azon intézkedés, melyet végre kell hajtani; e kényszernek három nemét lehet megkülönböztetni, t. i. az vagy abban áll, hogy a rendőrség valamely engedelmetlent a rendelet megtartására egyenesen késztet, p. o. ha valaki a pestis ellen húzott zárvonalnál áttallopódnai akar, azt a rendőrség tetteleg visszautasítja, vagy a kényszer azáltal alkalmaztatik, hogy a rendőri hatóság valamely polgár által teljesítendő, de nemteljesített cselekvényt véghez visz, ily kényszerítés-nem p. o. valamely megfertőzött marhának levágása,

vagy a hajózást gátló építménynek lebontása, vagy végre a kényszerítés az engedelmetlen cselekvény véghezvitele után mint büntetés és ezentúli elijesztés végett vétetik alkalmazásba.

A kényszerítés neme mindig olyan legyen, hogy fel lehessen tenni, hogy annak alkalmazása a nép közakaratóval megegyez.

Melyik neme a kényszerítésnek legyen az egyes esetben alkalmazható, attól függ, vajjon a rendőri rendelet áthágása közvetlenül kártékony következéseket szül e? vagy vajjon az által, ha az engedelmetlen a büntetést elkerülhetné, a rendőri intézkedéseknek megvetése és innen tán későbbben származható sok baj félhető-e?

Az első esetben tetteles kényszerítést kell alkalmazni az illető cselekvény abbahagyására vagy teljesítésére; a másik esetben pedig büntetés is már szükséges.

Azonban a rendőri hatóság csak csekélyebb büntetéseket szab, oly esetekben, melyekben nagyobb büntetés szükséges, az eljárást a bíróságokhoz utasítja, nagyobb büntetéseseteknek pedig azok tekintendők, melyekben tetemesebb pénzbeli vagy szabadsági büntetésnek van helye.

Egyébiránt minden nemzetnél annak sajátlagos jelleme és szükségletei, a felsőbb és alsóbb osztályok műveltségi állapotja, az uralkodó hajlamok és gondolkozási mód jelelik ki a rendőrségnek szellemét és magatartását, és határozzák meg annak legcélszerűebb eljárási modorát, és intézkedéseit; magától értetődően, hogy ha a viszonyok és szükségletek valamely nemzetnél időjárással változnak, a rendőri törvényeknek és rendeleteknek a korszellem kívánata szerint változniuk kell.

A közrendészeti tudomány főelveire nézve lásd Mohl: I. r. 4. §. Rottek: III. r. 288—308. l. Harl: 191. §. Barth: 47—48. l. Behr: 43—54. l.

6. §. A rendőrségnek tevékenységei egyáltalában.

A rendnek és bátorságnak fentartására, és minden veszélynek megelőzésére, mi czélja a rendőri intézvényeknek, a rendőrségnek többféle tevékenységet ki kell fejteni, ezen tevékenységek pedig következők: az észlelő, megelőző, visszanyomó és felfedező tevékenység. A rendőrségnek minden működése ezen tevékenységekre visszavezetethetik, de minthogy mind ezen tevékenységek csak arra czéloznak, hogy a veszélyek megelőzteszenek, azért a megelőzési tevékenység fogalmában szélesebb értelmében minden többi tevékenység mint annak eszköze foglaltatik.

Az észlelő tevékenysége a rendőrségnek abban áll, hogy a rendőrség iparkodik a maga területén minden eseményről, mely a köz vagy a magán bátorságot sértetheti, vagy rendhábortást előidézhethet, valamint annak okairól és okozóiról még a sértés beállása előtt, vagy legalább ugyanazon időben magának tudomást szerezni, ezen tevékenység felügyelési tevékenységnek is neveztetik.

A rendőri észlelés megint vagy általános vagy különös, az elsónél a rendőrség figyelme nincsen épen különös személyek felé irányozva, ilyen p. o. üzetik az örök éjszakai czirkálása, rendőrök bizonyos helyeken felállítására által.

Az utóbbi már bizonyos tárgyakra vagy személyekre vonatkozik, melyek a rendőrség figyelmét már gerjesztették, melyek tehát mint valószínű okai a rendhábortásnak a rendőrség által üzőbe veendők p. o. gonosz emberek, gyanus házak.

A rendőrség észlelési tevékenységéhez tartozik, hogy veszélyes emberek ismerjelei, a rendhábortás és veszélyek (p. o. égések, pestis, árvizek, vasuti szeren-

csétlenségek, marhadög, explosiók) hihető okai felett adatok szereztessenek. ¹⁾

Ezen adatok aztán a helybeli rendőri hivatalnál összegyűjtetnek, azokról lajstrom vitetik, és azokból ki vonat a rendőrség személyzetének kiadatik, hogy mint eszköz felfedezésekre, vagy további észlelésekre szolgáljon.

A rendőri hivatal pedig használja az összegyűjtött adatokat, és azokból következtetéseket és tapasztalásokat származtat.

¹⁾ Ezen adatok szereztetnek :

1-ör Hallás és látás azaz körültekintés által; a rendőrségi hivatal bizonyos számú hivatalnokokat ügynököket, és részint fegyveres részint fegyvertelen szolgálkat mint észlelési műszerveket foglalkodtat, kik látás és hallás által részint a hivatal-szobában, részint azon kívül azon eseményekre nézve, melyek a közbátorságot illetik, észleléseket keresnek.

Ezen észlelési műszervek kétfélék: t. i. közönségesek és finomabbak, az elsők csak azt észlelik, mit közvetlenül érzékeik által látnak és hallanak, tehát csak oly tettekre melyek szembeötlők, melyek észlelésére nem szükséges különös ügyesség, hanem csak kevés figyelem, irányozzák észlelésüket; a finomabb műszervek azok, kik abból mit közvetlenül láttak vagy hallottak, combinatio által bizonyos már történt vagy tervezett gonoszítottakra, vagy pedig azokrai hajlamra következtetést vonnak, tehát többet észlelnek mint physikai érzékeik által láttak és hallottak, ezek tehát oly észlelésekre küldetnek ki, hol nagyobb ügyesség és finomabb láterő kívántatik.

2) Ellenörködés és vizsgálatok azaz oly cselekvények által, melyek által bizonyos személyektől vagy bizonyos tárgyak birtokosaitól valamely teljesítés vagy szenvedés kívántatik, hogy a rendőrség észleléseket tehessen, ily ellenörködést üz a rendőrség gyakran az utazók felett az igazolási jegyek követelése és azon napi jelentések által, melyeket a vendégfogadások a nálók leszálló vendégek felett beadni tartoznak, a cselédek felett a behozott cselédi könyvek által, ide tartozik tovább az ellenörködés az aranyból és ezüstből készített és forgalomra szánt művek, a zaibárusok, a mérték és súly felett az étszerek minémúsége, a tűzrendi szabályok megtartása felett.

3) Vagy magán személyek által a rendőrségnél történt

jelentésekből vagy más rendőri vagy bírósági hivatalok által történt közlésekből.

7. §. F o l y t a t á s.

A megőlézési tevékenysége a rendőrségnek abban áll, hogy a rendőrség a legalkalmasabb intézkedéseket teszi, hogy a sértéseknek és háborításoknak akár ezek emberek gonosz akaratjából, akár a természeti eseményekből erednek, elejét vegye. ¹⁾

A visszanyomó tevékenysége a rendőrségnek pedig abban áll, hogy az a felvigyázat daczára kitört háborgatásokat és sértéseket physikai erő rögtöni alkalmazása által elnyomni iparkodik.

Végre a felfedezési tehetséget alkalmazza a rendőrség, midőn már valamely történt esemény után kinyomozni iparkodik, vajjon és minő körülmények közt a fenforgó esetekben követtetett el büntett, és ki annak szerzője, továbbá, ha azt elfogatván a büntető bíró elébe állítja, és ezt a bizonyítványok gyűjtésében gyámolítja.

¹⁾ Ide tartozik, hogy valaki különös rendőri felügyelet alá helyeztetik, minél fogva lakhelyét nem lehet változtatni, éjtszaka otthon kell maradnia, és magát a rendőrségnél gyakran jelentenie. Továbbá, hogy a rendőrség veszélyes emberek utazási leveleiben valamely titkos és más hatóságoktól ismert jegy által ezeket figyelmetessékké teszi, hogy zsványokat üldöztet, hogy mérgeket vagy veszélyes fegyvereket olyanoktól kik azok árulására nincsenek feljogosítva, elszedet.

8. §. A rendőri hatóságok különfélesége.

A rendőri hatóságok alatt azon különféle hivatalokat és műszerveknek összegét kell érteni, melyek által az államban a rendőri ügyek kezeltetnek. Ezek szervezetének különféle országokban azoknak alkotmánya és egyéb államintézetei, a nép jelleme különbözőése szerint különböznie kell, de mindenütt a rendőri ügyeknek czélszerű kezelése végett az államnak területét úgy

mint más igazgatási ágra p. o. az igazságügy vagy pénzügyre nézve bizonyos számú nagyobb részekre (megyékre és ezeket megint kisebbekre (járásokra) fel kell osztani, és minden részben sőt minden helységben rendőri hatóságot fel kell állítani, a kisebb területű rendőri hatóságok alá legyenek rendelve a nagyobb területű hatóságoknak, (tehát a községi rendőri hatóságok a járásbelieknek, ezek a megyeieknek) és ezek megint a központi rendőri hatóságnak vagy is a rendőri ministeriumnak, ha ilyen létezik, alá legyenek vetve, a nagyobb városok rendőrségi hatósága is közvetlenül a központi alatt állhat; egyébiránt a rendőri ügyek a különféle rendőri műszervek közt a munkafelosztási elv szerint felosztandók, vannak oly rendőri ügyek, melyeket az összesség kára nélkül az egyes községekre lehet bízni, ezek t. i. leginkább olyanok, melyek a községek érdekeit illetik, melyek tehát legczélszerűebben is a községi hatóságok által kezeltetnek. Ilyen ügyek: az utcák kivilágítása, a piaczi, cselédi, utczaei, építési, tűzi, a személy és vagyonbátorsági rendőrség stb. ezek képezik az ugynevezett helybeli vagy is községi rendőrség teendőit. De vannak oly ügyek, melyek nem egyes község hanem az összes állam érdekeit illetik, és tehát az állam érdekében az állam részéről teendő intézkedéseket szükségelnek, ilyen ügyek p. o. a veszélyes iratok terjedésének gátlása, az intézkedések pestis, marhadög, drágaság, éhség, árvíz ellen, azért alaposan lehet alsóbb és felsőbb rendőrséget megkülönböztetni.

Minden községben a rendőri ügyek vezetésére nézve külön főnök szükséges, ki csak ezen ügyekkel foglalkodik, nagyobb városokban minden külön városrészben külön rendőri hatóság lesz felállítandó, de mind ezek a főnöknek ki az egész városban a rendőri ügyeket igazgatja, alá legyenek rendelve, attól utasításokat kapjanak, és egymással a rend fentartása és a gonosz-

tettek felfedezése tekintetéből folytonos összeköttetésben álljanak.

Valamely alsóbb rendőri hatóság által tett intézkedéssel meg nem elégedő polgárnak mindig szabadságában álljon felsőbb rendőri hatósághoz folyamodni, és orvoslást keresni.

9. §. A rendőri hatóságoknak személyzete.

A rendőri hatóságnak élén áll az igazgató, ki különféle neveket viselhet, mi azonban a dolog lényegére nézve közönbös. Ennek oldala mellett, főleg nagyobb városokban, több hivatalnok van, kik rendőri tanácsosoknak neveztetnek. Továbbá szükséges az irodai személyzet és végre különféle fegyveres és nemfegyveres rendőrök és szolgák is szükségeltetnek, az előbbieket használandók, ha kényszert kell alkalmazni valamely veszélyes tett akadályozására, vagy valamely intézkedés keresztülvitelére, ide tartoznak végre a rendőri orvos, sebész, bába, halotti szemlő, hús és piacvizsgálók stb.

Mind a netalán tervezett gonosztettek különösen a lopások, csalások akadályozására, mind azoknak felfedezésére a nagy városokban kémkedő egyének elkerülhetlenül szükségesek, de ezek más czélokra és különösen politikai nyilatkozatok feladására ne használtassanak.

A rendőrség a tevékenységében nagyon gyámolítatik, ha minden polgárnak kötelességévé tétetik, hogy tüstént ha valamely büntett tervezetéről neki tudomása van, arról a legközelebbi rendőri hatóságnál jelentést tegyen, ily jelentés ott hol közszellem divatoz, gyakran fog történni.

10. §. A rendőri hivatalnokok kellékei

A rendőri hivatalnokok kellékei következők:

1) Mind az általános közrendészeti tudomány el-

veinek, mind azon ország melyben működnek, különös rendőri szabályoknak alapos ismeretével birjanak.

2) Józan ítéletük, lélekjelenlétök, gyors feltalálási tehetségük legyen.

3) Hivatalukban buzgók és megnemvesztegethettek legyenek.

4) Cselekvényeikben komolyságot erélyt és szilárdságot mutassanak, mely mindazáltal szelidséggel és humanitással mérsékelve legyen.

11. §. A rendőri hatóságnak hatásköre.

A rendőri ügyek természete kívánja, hogy ugyanazon rendőri hatóságoknak mindenki születés vagy rangkülönbség nélkül alá legyen vetve, mert a hol e tekintetben kivételnek van helye, ott lehetetlen jó rendet tartani fen.

A rendőri hatóságoknak illetősége a külföldiekre is terjedjen, kik akár hosszabb, akár rövidebb időig az országban tartozkodnak, mert kétséget sem szenved, miszerint minden idegen, ki az országban tartózkodik tartózkodásának tartama alatt mint ideiglenes állampolgár tekintendő. Nem különben szükséges, hogy a rendőrségnek hatósági illetősége minden helyre kivétel nélkül kiterjedjen, azért az ugynevezett menedékhelyeket (asylumokat) azaz oly helyeket, honnan az oda menekvőt kihurczolni nem szabad, milyenek hajdan a templomok, zárdák, temetők, valának, rendőri tekintetből sem helyeselhettek.

A különféle területek rendőri hatóságai egymásnak kezére dolgozván működjenek, és oly összefüggésben legyenek egymással, hogy az egész ország rendőri ügyeit tekintve valamely egységet képezzenek; hol az egyik területnek hatósága kizárólag csak a maga területén előforduló ügyekkel törődik, és egyik hatóságnak csendőrei gyanus emberek üldözésében lévén, mihelyt

azok más hatóság területére léptek, ez üldözésüköt megszüntetni kötelesek, ott szinte igen nehéz lesz a közbátorságot és rendet fentartani.

GYAKORLATI RÉSZ.

12. §. Áttekintése a gyakorlati közrendészeti tudomány tárgyainak, és e tudomány felosztása.

Hogy a közrendészet célja éléressek t. i. a sértések és veszélyek elhárításának, szükséges mindennek előtt a forrásokat, melyekből a veszélyek és sértések leggyakrabban származnak, bedugni, ily források, a népesség helytelen aránya a keresetforrásokhoz, a miveletlenség és a szegénység.

A veszélyes cselekvények és események fenyegethetik vagy az állam közbátorlétét azaz az összes polgári társaság bátorságát, vagy a magános bátorságot, és ennél megint vagy a személyt, vagy a becsületet vagy az egészséget vagy a vagyont.

A közrendészeti tudománynak tehát feladása, mindennek előtt a módokat, melyek által a veszélyeknek forrásait be lehet dugni, tárgyalni, azután az állam közbátorlété és ennek utána a magán bátorság és pedig a személy, becsület, egészség és vagyonbátorság biztosításáról egyenként értekezni, és ez alapja e tudomány felosztásának.

ELSŐ FEJEZET.

13. §. Az államnak gondja a népesség
kellő számát illetőleg.

Miután kétségen kívül vagyon, hogy a népességnek száma valamely államban annak céljai elérésére, külföld elleni bátorságosítására, az emberek fentartásának találására igen nagy befolyással bír, következik, hogy az államnak gondoskodni kell, hogy a népesség épen kellő számu legyen, kellő számu pedig lesz a népesség, ha az sűrűbb, de még is helyes arányban van a használható földterülethez és a keresetforrásokhoz.

Minden államban tehát kérdés támad, mekkora a népesség általánosan és viszonylagosan véve, azaz azt összevetve a térnagysággal, melyen az emberek laknak? tehát hány lakos esik egy □ mérföldre? és vajjon áll-e az helyes arányban a használható földterülethez és a többi biztos keresetforrásokhoz?

Ezen arányra nézve három állapotot lehet megkülönböztetni, t. i. vagy igen gyér a népesség aránylag a keresetforrásokhoz, vagy sűrűbb, de még sem szerfeletti, vagy szerfeletti. Az első esetben az emberek könnyen találják meg élelmezésüket de sem nagyobb szellemi sem anyagi fejlődésről és jólétről szó sem lehet, külföld ellen pedig ily állam az ellentálló erői elégtelensége miatt nincsen elegendőleg bátorságosítva.

Sűrűbb, de még sem szerfeletti népességnél az állam célja leginkább éretik el, noha az egyes emberek nagyobb erő kifejtésére vannak utalva.

Bizonytalan ellenben a természetű élelmiszerekhez képest túlnépesedett ország élelmezése, ily ország midőn még legkedvezőbb állapotban van, magának az éllemei nagy részét külföldről az iparáruiért szerezni kénytelenítettvén, mihelyt az iparczikkei elkelése megakad, nagy inségnek és nyomornak ki van téve, az inség

és nyomor az embereket a bűntettekre hajlandókká teszi, és az általános szegénység a szellemi miveltség fejlődését is akadályozza.

Az állam által a népesség száma körül teendő intézkedések czélszerűsége attól függ, melyik állapot állott be az arányra nézve, melyben áll a népesség a használható földterület, azaz a természetből élelmi szerek mennyiségéhez és a többi keresetforrásokhoz.

Míntogy a népességnek a leghatalmasabb természeti törvény következtében hajlama vagy szaporodásra mindenütt, hol az emberek az élelmüket könnyen keresik, és különben a boldog életnek feltételeit lelik, azért rendszerint nem is szükséges az állam részéről tételes intézkedéseket tenni a népesség szaporodása végett, elég lesz annak szaporodásának akadályait, hol ilyenek léteznek elhárítani, csak rendkívüli esetekben, p. o. ha kezdettől fogva a népesség az ország területéhez képest csekély lett volna, vagy háborúk pestis vagy epidemiák által megfogyatkozott volna, leendő szükséges tételes eszközöket használni a népesség szaporítására; ellenben ha valamely országban tán túlnépesedés fenyegetőznék, annak kevesbítésére szinte czélszerű intézkedéseket kell tenni.

Lásd Mohl: Polizeiwiss. I. r. 12. 13. §§. Luden: Handbuch der Staatsweisheit 163. 164. 165. §§.

14. §. Akadályai a népesség szaporodásának.

A népesség szaporodásának akadályai következők:

1) Minden intézet és törvény, melyek a nemzet jólétére kártékony befolyást üznek: ellenben minden intézet és törvény, melyek az őstermelésre, iparra, kereskedelemre jótékonyan hatnak, és a keresetet könnyítik, egyszersmind a népesség szaporodását eszközlik, az őstermelők szaporodása azonban biztosabban szaporítja a népességet, mint a műipar gyarapodása.

Ebből következik, hogy a népesség szaporodása leginkább oly törvények által akadályoztatik, melyek sok embert zárnak ki a földbirtok szerzéséből, mert az által sok ember megfosztatik az akarattól és tehetségtől családot alapítani, ha tehát valamely országban sok földtulajdon kevés család vagy testület kezében elidegeníthetlenül létezik, a népesség szaporodása, valamint a termelés gyarapodása akadályoztatik.

2) Vallási vagy politikai üldözések, egyáltalában a szabadságnak elnyomása és rossz igazságszolgáltatás, a vagyonnok bátortalansága, sinlődő nemzetgazdasági állapotok, mert ezek az embereket kivándorlásra ingerlik.

3) Szerfeletti adók, mert ezek az emberek fentartását nehezítik, és így sok előrelátó és számító embert a házasságkötéstől visszariasztanak.

4) Erkölcsei akadályok, ilyenek, a nemi kicsapongásokra elharapodzó szerfeletti hajlam, az agglagények önzése, a nőnem művelésének takarékosági szellemének hiánya, mely szinte sok férfit a házasságkötéstől visszariaszt, vagy a férfiak kisebb műveltsége mint a nőnemé, és végre a kasztaszellem.

Minden intézkedés ellenben, mi a nemi kicsapongásokat kevesbíti, az erkölcsiséget és a nők igazi műveltségét előmozdítja, járul a népesség szaporodásához, e tekintetben főleg a felsőbb állásokban levők között számos szerencsés házasságnak példája és a nőnem czélszerű és házias nevelése, mely által a leánygyermek érzékeny anyákká és okos gazdaasszonyokká képeztetnek, igen jótékony hatású lesz.

5) Igen nagy száma a catholikus papságnak és az álló katonaságnak.

6) Igen hiányos egészségrendészeti intézkedések, és a bábaasszonyok ügyetlensége.

7) A gazdasági ismeretek hiánya, melyek szüksé-

gések, hogy az emberek a természet adományait kellőleg használhassák, és a munkabani szorgalomnak hiánya.

Lásd Mohl I. r. 18. l.

15. §. Intézkedések a népesség szaporítására.

Ha tételes intézkedéseket szükséges tenni a népesség szaporítására, olyanokról szó sem lehet, melyek valakinek jogait sértik. Ilyen p. o. a házasságra kényszerítés, a kivándorlásnak megtiltása; hanem a teendők a következőkre szorítkoznak:

1) A szegényebb házasulandóknak gyámolítása. Ez történhetik úgynevezett menyasszonyi pénztárak által, melyekbe a szülők a leányukért annak bizonyos koráig (p. o. 18 vagy 20-ik évig) évenként bizonyos összeget tesznek be azon célból, hogy a leány ha valaha férjhez megy, abból hozományt kapjon. A hozománynak a pénztárbóli fizetése az által lesz lehetséges, ha a betett összegek kamatja hosszabb időig a tőkéhez csatoltatik, és hogy némely leány, kiért betéttetett, a meghatározott kor elérése előtt hal meg, és tehát semmit sem kap vissza.

2) A számos gyermekkel terhelt családtyának állam általi gyámolítása, miként ez 14-ik Lajos alatt Franciaországban történt.

3) A bevándorlás. Az állam e tekintetben oly kedvezéseket állítson kilátásba, melyek bevándorlásra ingerelnek, a bevándorlás főleg akkor fog nagy hasznot hajtani, ha a bevándorlók értelmes és szorgalmas emberek s kik némi vagyonnal is birnak.

Hogy a bevándorlás czeljának megfelelhessen, szükséges: a) Hogy a kormány azon országokban, honnan embereket a bevándorlásra édesgetni akar, értesítést terjesszen, a modor és feltételek felett, melyek szerint a külföldiek az országban letelepedhetnek. b) Az

ország határszéleire biztosok rendeltessenek, kik a bevándorlók nyelvét és szokásait ismerik, és azokat a kijelölt helyekre vezetik. c) Gondoskodni kell, hogy a telep-helyek éghajlata a gyarmatosoknak kedvező legyen, és hogy azok ott mind azt találhassák, mi a lakhelyek felállítására és a gazdaság kezdésére kivantatik. d) Végre iparkodni kell, hogy a gyarmatosok az ország régiebb lakosai közt telepedjenek le, hogy azok közt iparismertek és okszerűebb gazdálkosi módszer terjedjen.

4) Minden használható telek használása, és a telkeknek felosztása.

Lásd Mohl Polizeywiss. I. r. 19. §.

16. §. Intézkedések a fenyegetődző túlnépesedés ellen.

Ha túlnépesedés fenyegetődzik, következő intézkedések lehetnek czélszerűek:

1) A népet az önmegtartóztatása szüksége felől meg kell győzni, különösen pedig azon intést kell terjesztani, hogy gondatlan egybekeléstől mindenki óvakodjék. Ez főleg szükséges lesz az alsóbb osztályoknál, mert a felsőbb és miveltebb osztályoknál a családi szellem, a félelem, hogy állásukhoz képest majd nem élhetnek, sokakat visszatartóztat a gondatlan házasságkötéstől, és gyermeknemzéstől.

2) A házasságai lépésre nézve czélszerű törvények szükségesek s különösen olyanokra nézve, kik magokat nem igazolhatják, hogy képesek családot tartani, a házasságai lépés nehezíttessék meg, azért némely országokban alsóbb osztályoknál, kik kevés előrelátással bírnak, szükséges lesz a házasságai lépést a község engedelmetől függővé tenni, de ezen községi engedelmet mérséklettel kell gyakorolni, ne hogy különben a nemi kicsapongások szaporodására adassék alkalom.

3) A telkeknek igen nagy feldarabolása tiltás-sék meg.

4) A más országokbai kivándorlás mozdíttassék elő. E célból az állam a világ más részeiben szerezzon gyarmati birtokokat s iparkodjék, hogy az oda kívándorlók az országgal mint anyaországgal gazdasági kapcsolatban maradjanak; vagy pedig más kormányoknál kívándorló polgáraitra nézve a letelepedésre kedvező feltételeket kieszközöljen.

Lásd Mohl Polizeiwiss. I. r. 20. 21. §§.

17. §. A népesség számáról valamint annak mozgalmáról tudomásvétel.

Hogy az állam megítélhesse, vajjon minő arányban létezik a népesség a földterülethez, mennyire halad az előre vagy fogy, és hogy e szerint a kellő intézkedéseket megtehesse, szükséges, hogy a népesség száma és ennek mozgalmi felől pontos ismeretekkel birjon.

A népesség mozgalmi alatt értendő az arány, mely létezik a halálesetek és a születések, az egybekelekések és a népesség, a születések és a házaspárok száma között, a halandóság nagysága a különféle korokban, és nemekben.

Minden felvilágosodott kormány iparkodik magának a népesség számáról ¹⁾ és annak mozgalmairól tudomást szerezni, az arra vezető eszközök a politikai számolások és az anyakönyvek. ²⁾

¹⁾ A népesség számának tudása különösen szükséges az államnak, hogy erejét a külföld irányában ismerje, hogy az ujonczok kiállításában, felosztásában, az adó nagysága meghatározásában, és az emberek élelmezése iránt teendő intézkedéseiben támpontja legyen.

²⁾ Lásd erre nézve Mohl: I. r. 16. 17. §§.

Barth: 69. l.

18. §. A politikai számolás.

A politikai számolás abban áll, hogy bizonyos ismert adatokból, a hihetőség elvei szerint, a népesség száma közelítőleg meghatározatik.

Ily adatok a halálesetek, születések, egybekelések száma.

Ezen számolás azon tapasztaláson alapszik, hogy minden országban és minden helységben bizonyos arány létezik a szülöttek, halálesetek, egybekelések és az élők száma között, azaz hogy bizonyos számú élők közt évenként bizonyos számú halál, születés és egybekelési eset fordul elő.

Ha tehát ezen arány valamely országban a tényleges évek tapasztalásaiból ismertetik meg, és adatok léteznek a szülöttek, halálesetek s egybekelések száma felett bizonyos évben: akkor könnyen lehet a népesség számát kiszámítani. Így p. o. ha valamely országban a tapasztalásból tudatnék, hogy a meghaltak száma az élökhöz úgy szokott állani mint 1. 36. és valamely évben 100,000 meghalt volna, akkor 100,000 sokszorozva 36-tal adná a népesség számát. ¹⁾ Épen így kellene azon arányszám szerint, melyben a szülöttek az élökhöz állanak, a szülöttek számából az élők számára következtetést vonni.

De ezen politikai számolások nem nyújtanak bizonyosságot a népesség száma felett, hanem csak valószínűséget; mert a halálesetek, szülöttek s egybekelések aránya az élökhöz nem marad mindig egyenlő, hanem néha változik, drágaság idejében nagyobb a halandóság, és az egybekelések száma csökken.

Még kevesebb bizonyosságot, mint a politikai számolások a népesség nagysága megítélésére nyújtanak a becslések a lakházak s tüzhelyek száma, vagy bizonyos átaljában használt ételszernek, p. o. a gabonának és só fogyasztásának mennyisége szerint.

¹⁾ Az arány a halál, születés, egybekelési esetek és élők közt országról országra, és ugyanazon országban is a különféle vidékeken különbözik. Így a mi a halottak arányát az élők-höz illeti, az a tapasztalások szerint az összes ausztriai birodalomban úgy áll mint 1. 30. mely arány igen kedvezőtlen. Belgiumban s Franciaországban kedvezőbben áll ezen arány t. i. 1. 40. Norvégiában mint 1. 48. Angolországban mint 1. 49. Oroszországban mint 1. 58.

19. §. A különféle anyakönyveknek használata.

A különféle anyakönyvek a halottak, szülöttek és egybekelések felett azon hasznon kívül, melyet jogi szempontból nyújtanak, politikai tekintetben is kitünő haszonnal bírnak, részint mert azokból a politikai számolás által mint főnebb mondatott, hihetőséggel következtetéseket lehet vonni a népesség nagyságára, de még inkább, mert azokból a népesség mozgalmát láthatni, tehát minő arányban az halad vagy fogy, minő arányban van a születések száma a halálesetekhez vagy az egybekelések számához, hány gyermek jön egy házasságra átmérőleg, minő arány létezik a házasságon kívül és a házasságból született gyermekek közt; bizonyos számú szülöttek közül hányan halnak meg bizonyos korig. Az újabb statisticusok sokat foglalkodnak a népesség mozgalmi kiszámításával, és a fletti adatok gyűjtésével, melyek a kormányra nézve fontosak, hogy a körülmények szerint a mint t. i. a népesség tán szerfelett szaporodik vagy fogy, ezen tünemény okait kifürkészhesse, és célszerű intézkedéseket tehessen; különféle pénztárak elrendezésénél is ilyenek az élelembiztosítási intézetek, özvegyi árvapénztárak stb. azon adatok, melyeket az anyakönyvek a halandóság felett nyújtanak, nagy hasznot hajtának.

20. §. A népösszeírás.

A népesség a helységekben a létező laképületek szerint vétetik fel, mi végre ezek megszámoztatnak, és minden ház népessége külön iratik össze, az eljárás ennél következő: a városokban mindenik háztulajdonos háza számával és több rovattal nyomtatott összeírási vagy is felvételi ívet kap, ¹⁾ ezen íven minden a házban lévő lakás egymás után következő számrendben van említve és mind maga a tulajdonos, mind minden a házában lakó családtagja (ilyennek pedig mindenki tartandó ki önállósággal bir, akár van családja, akár nincs) az illető lakása száma után az íven lévő rovatokat kitölti, ezen kitöltéseket pedig a háztulajdonos aláírása által hitelesíti, és ez által kezeskedik a kitöltés valóságáról, azután ezen ívet azon városrész, melyben háza áll, összeírásával megbizott hivatalnoknak átadja, az pedig ezen ívekből készíti azon városrész összeírasi táblázatát, és azt a városi hatóságnak nyújtja át, mely az egyes városrész összeírasi táblázataiból az egész város népességéről összes táblázatot készített; nagyobb városokban a népességösszeírasi ügyre nézve különös iroda kívántatik.

Mezővárosokban és faluhelyeken, hol sok ember sokszor írni sem tud, az összeírasi hivatalnok a helység előjáróival s lelkészével együtt készíthetnek összeírasi táblázatot az egész helység népességéről; mivégre vagy házról házra mennek, vagy a háztulajdonosokat a község házhoz rendelik. Az egyes helységek táblázataiból a járási hatóság készített járási népességi táblázatot, és a járási népességi táblázatokból megyei népességi táblázat készíttetik, a megyei táblázatokból pedig népességi táblázat az egész országra nézve állíttatik elő, mely az egész állam népessége állapotjára nézve áttekintésül szolgálhat.

Az összeírasi ügy oly gyorsan mint csak lehetséges az egész országban vittessék véghez, miszerint az

összeírás tartama alatt minél kevesebb változás álljon be; az összeírás főkélléke a teljesség, hogy t. i. mindenki összeírassék, de senki többször az összeírásba be ne vezetessék. A nép az összeírás haszna iránt felvilágosítandó, hogy senki magát az alól ki ne vonja.

Az összeírásnál pedig nem csak a lelkek száma kipuhatolandó, hanem más érdekes adatok is gyűjtendők a népességre nézve; ezen adatok vonatkoznak az összeírottak nemére, korára, vallására, hivatására, foglalkozására és állapotjára, azaz vajjon az összeírt házas, nőtlen, hajadon vagy özvegyi állapotban van-e? mert az állam érdekében áll az arányt ezek közt megtudni, azért az összeírasi ívben minden összeírott nevénél rovatok létezzenek annak születési éve, vallása, foglalkozása, állapota számára, és ezen rovatok betöltendők lesznek, egyik rovat hagyandó a távollevő honosok beírására.

A népösszeírás bizonyos időszak után, p. o. minden 3 év után vitessék véghez, az összeírás alkalmával a mindenféle marhafajból létező darabszám is irassék össze. ³⁾

¹⁾ Főleg nagyobb városokban, hol sok összeírandó egy házban lakik, igen czélszerű lehet, ha minden családapra külön felvételi ívet kap, mely a ház és a lakás számával meg legyen jelelve, ezen ívben mindenik családtagja magát és hozzá tartozóit az említett rovatok szerint feljegyzi, és ezen ívekre lett betöltés helyességét a háztulajdonos aláírása által constatirozza. Szinte nagy városokban igen czélszerű lehet minden egyes városrésznél az abban lakó emberek felett betűrend szerinti névsort vezetni hivatkozással arra, hol mindenik lakik, azon célból, hogy mindenki könnyen feltaláltathassék, ha szükség van rá, minden névnél üres hely is hagyatik hogy a változások beírathassanak. Annak ismerete hol lakott valaki ennek előtte a rendőrségnek sokszor igen fontos lehet, ha t. i. valamely már több év előtt elkövetett büntett felfedezése, vagy tanubizonyosság letétele forog kérdésben.

²⁾ Szükséges a tett összeírást evidentiában is tartani, azért figyelmezní kell a népesség körüli változásokra az egyik összeírástól a másikig lefolyó időköz alatt. E végett minden családnál a növedék vagy fogyatkozás, mely az utolsó összeírás óta történt, a felvételi ívekben évenként feljegyezethetik,

és így az összeírásban kiigazítások történhetnek, ilyen evidenciabontartás kisebb helyeken sokkal könnyebb, mint nagy városokban, hol mindig sok idegen ember telepedik le, mások pedig eltávoznak: az elsőkre nézve okvetetlenül szükséges, hogy a hosszabb tartózkodásukról vagy telepedésükről az összeírási hivatalnak bejelentés történjék.

³⁾ Lásd a népszeírásra nézve Barth 69—91. l.

MÁSODIK FEJEZET.

Az államnak gondja a népnek míveléséről, azaz a culturpolitika.

21. §. A mívelés vagyis culturpolitika fogalma és az államnak feladata a nép mívelésre nézve.

Kétségen kívül lévén az, hogy a büntettek kevesbülésére tehát az államnak biztosítására, annak az anyagi jóletbeni haladására, sok államintézetnek jótékony hatására, a szabadság fejlődésére az állampolgárok által elért míveltségi fog legnagyobb befolyással bír, és hogy az államnak tekintélye a külföld előtt is nagy részben a polgárok míveltségi állapotjától tételzetik fel; ¹⁾ biztosan állíthatni, hogy az államhatalomnak egyik legszentebb kötelessége, hogy a polgárok szellemi, vallási, erkölcsi s gazdasági míveltségéről, tehát a népnevelésről gondoskodjék, és a népmíveltségnek minden akadályait elhárítsa.

Azon főintézkedések összesége, melyek a polgárok mindennemű míveltsége előmozdítására szükségesek, képezi tárgyát az úgynevezett culturpolitikának, melyet némelyek mint a politikának külön részét tehát elkülönítve a közrendészeti tudománytól adnak elő.

Hogy az államnak kötelessége a szerzendő míveltségre nézve meghatározottassék, tisztában kell lenni

a szerzendő műveltségnek célja iránt, mert a szerint választandók az arra szolgáló szükséges intézkedések.

A műveltségnek egyik célja az, hogy az emberek az által képeességet nyerjenek magokat physikailag fenntartani, élelmüket keresni; másik célja, hogy jó állampolgárokká váljanak, és mint olyanok kötelességüket teljesítsék, másoknak jogait tiszteljék, és minden jogsértéstől tartozkodjanak.

Ezen kettős cél elérésére szükséges a nevelésnek oly irányt adni, hogy mindenek előtt a gondolkodási tehetség fejlesztessék ki és gyakoroltassák; továbbá, hogy azon ismereteken kívül, melyek alapját képezik minden műveltségnek, és melyek a polgárnak bármely állásában, még a közönséges háztartás és minden ügyei helyes kezelésére kívántatnak, oly ismeretek szerzésére is nyujtassék alkalom, melyek különféle foglalkozásoknál, tehát a polgár physikai fentartására nélkülözhetlenül szükségesek; továbbá hogy erkölcsi, vallási és jogi műveltség terjesztessék, mely által mindenki kötelességeit ismerni tanulja, az erénynek szeretete és a jogi érzelem terjesztetik, a jogsértések jobban akadályoztatnak, mint bármely szigorú törvények által.

A főintézetek, melyek a műveltség szerzésére szolgálnak: az iskolák és az egyház. ²⁾ ³⁾

¹⁾ Nem is lehet a műveltség haszna ellen felhozni, hogy épen a legnagyobb és legműveltebb városok szoktak lenni a legfurfangosabb módon elkövetett büntettek színhelyei, mert ezen tünemények nem a műveltség az oka, hanem az, hogy még oly városokban sem terjedt minden emberre az igazi műveltség, hanem sok embernél ott is a szív és kedély igazi műveltsége hiányozván, a műveltségnek csak külmáza létezik. További okai annak: a nagy városok viszonyai, sok embernek más helyekről oda tolongása, a birtok igen nagy egyenlőtlensége, az élvezetvágy, a sok kínálkozó alkalom stb.

²⁾ A művelési politikát, vagy annak egy részét különösen tárgyazó művek közül említendők:

Talleyrand Perigord: Rapport sur l'instruction publique fait à l'assemblée nationale. Paris 1791.

Filangieri scienza della legislazione a 4-ik kötetében.

Stephani : Grundriss der Staatserziehungsweisheit. Weisenf. 1797.

Jakob : Über die Universitäten in Deutschland. Berlin 1798.

Voss : Versuch über die Erziehung für den Staat. Halle 1794.

Bonnstetten : Über Nationalbildung 1802.

Pölit : Die Erziehungswissenschaft aus dem Zwecke der Menschen und des Staates. Leipzig 1806.

Sleiermacher : Über Universitäten 1808.

Holzwardt : Erziehung und Aufklärung einer Nation durch den Staat. München. 1809.

Graf Soden : Staatsnationalbildung. Aaran 1826.

Niemayer : Grundsätze der Erziehung des Unterrichtes. Halle 1825.

Thiersch : Über gelehrte Schulen. Stuttgart 1826.

Arnd : Rat. Grundlage u. sitl. Forder. der europ. Cultur. Stuttgart 1835.

Smithenner : Cultur und Schulbildung. Giessen 1839.

22. §. Az iskolákról általában.

Az iskolák mint a népnevelést leginkább terjesztő intézetek állapotja az állambatalomnak különös gondját igényli, az iskolák állapotja valamely országban leginkább ismervül szolgál, mennyire teljesíti az állam kötelességeit a népnevelést illetőleg.

Az iskolák vagy polgári vagy tudós iskolák ; mind a két nemű iskoláknak megint több fokozati vannak, így a polgári iskolák elemi vagyis népiskolákra és reáliskolákra s egyéb polgári szakiskolákra oszlanak.

Az elemi iskolákban azon tárgyak tanítandók, melyek alapját képezik minden műveltségnek, s melyek a polgárnak bármely állásában szükségesek, ilyen tárgyak az olvasás, (erre czélszerű és jó példákat foglaló tankönyvek használhatók) írás, számvetés, vallási és erkölcsi tanítás, oktatás az anyanyelvben, a hazának és alkotmányának fővonásaiban ismerete, elemei a természettannak, hová a közönséges természeti tünemények magyarázata is tartozik.

Ezeken kívül különösen városi elemi iskolában a rajz- és műtani ismeretek, főleg melyek az ipar azon nemére, mely valahol üzetik, vonatkozó, is terjesztendők, faluhelyen pedig a mezei gazdaság elemei népszerűen előadandók lesznek.

Minden elemi iskolában szükséges, hogy az előítéletek kiirtassanak, munka és rendszeret ébresztés, végre hogy a háztartás vitelére és különféle életviszonyokra valamint az egészség fentartására vonatkozó eszélyességi szabályok terjesztessenek.

Mindhogy pedig az ember nem csak lélekből, hanem testből is áll, és egészséges tevékeny lélek csak egészséges testben lakhatik, s az embernek keresettehetsége is leginkább a fizikai egészségétől függ, azért az államhatalom a felserdülő ifjuság testi fejlődésére (mire az úgynevezett gymnasticai gyakorlatok szolgálnak) is terjeszse ki figyelmét, ez jelenkorban annál szükségesebbnek látszik, minél inkább imitt amott a nemzedék a testi gyakorlat elhanyagolása miatt testileg hanyatlani és elsatnyúlni kezd.

Az iskolákból kiléptek, ha viszonyaik megengedik, szorítandók vagy legalább serkentendők lesznek a vasárnapi iskolák látogatására, hol azelőbb tanultakat ismételhetik, és azonkívül foglalkozásukba vágó ismereteket, melyeknek kellő felfogására még előbb kellőleg képesek nem voltak, szerezhetnek.

A nőnembeli ifjuság nevelése szinte igen fontos, mert az anyák mívelésétől függ a nemzetnek mívelése, amazok oltják a gyermek szívébe a szelídség, erkölcsiség, vallásosság, eszélyesség s honszeretet magvait. A nőnembeli ifjuság oktatására vagy ugyanazon iskolák szolgálhatnak, melyek a gyermekeknek, mint ez kis helyeken divatos, úgy mindazáltal, hogy vagy az időre vagy a helyre elkülönítés történjék, vagy külön leányiskolák állíttassanak fel, és minthogy a leányoknak hivatása, azaz a házbani jövő foglalkozása, azoknak különféle

vagyoni és származási viszonya szerint különbözik, azért a közönséges vagyis alsóbb leányiskolák mellett még felsőbb leánynevelő intézetek felállítandók, vagy magánosoktól felállított intézetek, ha czélszerűek, pártfogás alá veendőek lesznek.

Ezen elemi iskolák kényszerítő iskolák lehetnek mind azokra nézve, kik otthon a szükséges oktatásban nem részesülhetnek. Ezen kényszer a szülők vagy gyámtyák ellen intéztetik a mennyiben ezek köteleztetnek gyermekeiket vagy a gyámságuk alatt levőket iskolába küldeni, közvetve pedig a tanítandók ellen a mennyiben t. i. bizonyos politikai jogoknak élvezése a nyert iskolai oktatás vagy bizonyos ismeretek birtokától feltételeztetik.

Hogy az állam a felügyelési köteletségének az iskolákra nézve eleget tegyen, szükséges, hogy magának az iskolaképes és a valóban iskolákat látogató gyermekek számáról tudomást szerezzen. ¹⁾

¹⁾ Lásd erre nézve: Rottke: Lehrb. des Vernunft- und der Staatsw. III. r. 313—317. l. Mohl: Polizeywiss. I. r. 70. §. Luden: Staatsweisheit 173—176. §§.

23. §. Folytatás.

Az elemi iskoláknak célja hozza magával, hogy azoknak oly számmal kell lenni, hogy minden gyermek azokhoz férhessen, hegyes vidékekben pedig, vagy hol a népesség szétszórt házakban lakik, a mennyiben a távolság imitt amott az iskolának látogatását lehetetlenné tenné, a szükséges oktatásról vándorló iskolamesterek által lehet gondoskodni.

Hogy pedig ügyes iskolatanítóknak ne legyen hiány, szükséges. 1-ör Hogy iskolatanítóképezdek állíttassanak fel. 2-ör Hogy az iskolatanítóknak fizetése elegendő legyen, miszerint gond és sanyar nélkül élhessenek, és így remélhető legyen, hogy tehetséggel bíró ifjak

ezen pálya választására magokat elszánják. Ezen fizetést a község nyujtsa, a mennyiben pedig ez elégtelen volna, az állam járuljon hozzá. 3-or A néptanítók ne függjenek szolgálilag a lelkészekről, és illő becsben tartassanak. 4-er Kitűnő néptanítók jutalmaztassanak meg vagy mozdíttassanak elő.

Egyáltalában pedig kötelessége az államnak mindenütt a felügyelése, vezetése és az érdemeknek jutalmazása által a népnevelési ügyet előmozdítani.

Az úgynevezett reáliskolák azok, melyekben azon tantárgyak taníttatnak, melyeknek hasznát venni lehet a műipari, kereskedési vagy mezőgazdasági foglalkozásoknál.

A szoros értelemben polgári szakiskolákhoz tartoznak azon iskolák, melyek egyes kézművesség megtanulására szánvák; továbbá a gazdasági, kereskedési, bányászati és hajózási iskolák.

A műtani iskolák legfelsőbb polczán áll a politéchnikai intézet, mely az ipari és kereskedési tudományokra nézve mintegy egyetemül szolgál. Mind ezen különféle iskolák szükségesek az államtan. Az ipar és szakiskolákban a gyakorlati irány uralkodjék elő.

Vége szükségesek tanintézetek azon szerencsétlenek számára, kik valamely érzék hiányában szenvednek, milyenek a siketnémák és vakok intézetei, hogy ezen szerencsétlenek legalább egy foglalkozásban magoknak ügyességet szerezhessenek, mely által élelmüket kereshetik, és a társaságnak hasznos szolgálatot tehetnek.

Egyebiránt mi az ezen intézetekben követendő tantervet illeti, az iránt a pedagógiai tudomány foglalja magában a szükséges szabályokat. ¹⁾

¹⁾ Lásd erre nézve Rottek III. r. 313—317. l. Behr. Allg. Polizeyw. I. 69—97. l.

24. §. A tudós iskolákról általában

A tudós iskoláknak általában azon céljok van,

hogy azon ifjak, kik vagy államszolgálatba lépni, vagy oly hivatást választani akarnak, melyre tudományos előkészütség szükséges, vagy kik csak tudományos műveltséget akarnak magoknak szerezni, kiképeztesenek.

Mint hogy az államnak gondoskodni kötelessége, hogy a közügyek vezetésére és más hivatáshoz kívánatos képzettséggel bíró egyénekben hiány ne legyen, és hogy egyáltalában a tudományok országa terjedjen, következik, hogy a tudós iskolákra is kell figyelmét fordítani. A tudós iskolák kétfélék, t. i. alsóbbak és felsőbbek, az alsóbbakat képezik a gymnasiumok vagyis középtanodák, a felsőbbeket az egyetemek akademiák.

A gymnasiumokban mintegy a felsőbb iskolákra előkészítő oktatás adatik, és a tudományos fogékony-ságra mintegy alap vettetik, főszerepet játszik ennél a régi classikai nyelveknek tanítása, és az ismerkedtetés az ókornak classicus írói szellemével, és az által az előadás modorának (melyben a régi classicusok mestereink lehetnek) tökéletesbítése, magasztos eszmék gerjesztése, és az izlés jellem s kedély megnemesítése.

De a classikai tanulmányok mellett más közhasznú tárgyak is alaposan taníttassanak, különösen a történelem, földleírás, természettudomány, matematika és a logika, valamint élő nyelvek, és a tantárgyak élő nyelven adassanak élő, mert csak így lehetséges a mai korszak által igényelt nagyobb terjedése a tudományos-ságnak.

Noha kétségen kívüli dolog, hogy az ifjaknak a tudós iskolákhozi szerfeletti tolongása kártékony hatású lehet, mert e miatt sok erő elvonatik más közhasznú foglalkozástól, és minthogy sok ifju eltéveszti életcél-ját, az állam sokszor sok elégedetlen és veszedelmes emberrel terheltetik, még sem volna igazolható ezen bajok elhárítására a tudós iskolákbai felvételt csak bizonyos polgárosztályokra szorítani, vagy a szegények-

nek azt igen nehezíteni, mert ily intézkedés nem csak jogot sért, a mennyiben t. i. általa egyes emberek a pályájuk szabad választásában akadályoztatnak, hanem gyakran az államot is a legjelesebb észtehetségektől, kik az emberiségre nézve jótékonyan hatottak volna, megfosztja. Ha tehát az államnak szükségesnek látszik a tudományos pályákkozi szerfeletti tolongás ellen korlátozásokat tenni, ezek olyanok legyenek, hogy egyaránt érjenek minden polgárosztályt, p. o. az állam a felsőbb iskolákbai felvételt megtagadhatja annak, ki a szükségelt készütséggel arra nem bír, behozhat érettségi s ügynevezett államvizsgákat, szabhat feltételeket azoknak, kik bizonyos hivatalokba lépni akarnak, és rendelheti, hogy a tanulmányokra világosan képtelenek annak idejében azoknak folytatásától letiltassanak. Ily intézkedések által kétségkívül ritkúlni fog a tanulmányokhozi tolongás. ¹⁾

¹⁾ Lásd erről Rottek: III. r. 317—321. l.

Mohl: Polizeywiss. I. r. 73. §.

Behr: Allg. Polizeywiss. I. r. 97.—104. l.

25. §. Az egyetemekről, és egyéb főtanodákról.

Az egyetemek a tudós iskolák legfelsőbb polczán állanak, ezekben a tudománynak minden ágai taníttanak. Az egyetemek a hivatás különbözőése szerint, melyre az ifjak azokban magokat kiképezik, több karból állanak, és mindenik karban az oda tartozó szaktanulmányok előadatnak. Hogy ilyen több karból álló egyetem előbbséget érdemel egy specialis szakiskola felett, melyben csak egyféle hivatásra tartozó tanulmányok adatnak elő, kétséget se szenved, mert a különféle hivatásbeli tudományok is egymással összeköttetésben és kölcsönös viszonyzatban állanak, minél fogva nagyon jótékony hatású lesz, ha mind azon különféle tudomá-

nyok tanítása egy helyen egyesítettik, miszerint így mind azoknak művelői egymással közelebb érintkezésbe jövéen, tudományos szempontból egymásra termékenyítőleg és ösztönadólag hassanak; mind a tanulóknak lehetőség adassék a hivatásbeli szaktanulmányaik mellett némely más tudományban is magokat művelni, és magasabb életnézetet nyerni, a tudományos életnek nagyobb tejedése, a szellemnek szabadabb röpte csak egyetemekben, nem pedig elkülönzött szakiskolákban, hol a tudományok sokszor mintegy kézművességileg üzetnek, lehetséges. Minthogy azonban kevésbé gazdag országokban tökéletesen felszerelt egyetemek, melyek sok költségbe kerülnek, nagyobb számmal nem lehetnek, azért czélszerű lehet a tudományok egyes ágaira nézve az országban több főtanodát felállítani, melyekben csak ezen egyes ágakban oktatás adatik.

Hogy pedig az egyetemek czéljuknak megfelelőhessen, szükséges 1-ör Hogy az ifju az egyetembe előbb ne bocsájtassék, mintsem szelleme annyira megérett, hogy alappal fel lehessen tenni, hogy az ottan előadandó tárgyakra nézve helyes felfogási tehetséggel, és a tudomány iránti fogékonysággal bírván, maga is minden kényszer nélkül fog tevékenységet fejteni a maga kiképezésére.

2-ör A tanszékek jeles tanárokkal töltendőek be, minden szaktudomány legalább egy tanár által képviseltessék, ki a tudomány színvonalán állván, nem csak a tudományosság bőségével bírjon, hanem előadási tehetséggel, didactikával (melyhez a képesség czélszerű tankönyveket szerkeszteni és helyesen vizsgálni tudni is tartozik) is lévén ellátva, a tudományát tanítványaiba átültetni is képes legyen, s ki lelkesedéssel viseltessék tanulmánya iránt, miszerint így várni lehessen, hogy minden erőit és tevékenységét a reábizott tudománynak művelésére és annak mind élő szóval, mind kiadott művek általi nagyobb körökbeni terjesztésére fordítandja. ¹⁾

Az egyetemi tanár állása tiszteletteljes, független és elegendő jövedelmet nyújtó legyen, hogy a tanár viddorral teljesíthesse nemes hivatását, és súlyos élelmezési gondok bénítólag ne hassanak szellemére és tevékenységére. Méltányos is, hogy a kitünőleg munkás tanárnak érdemei is elismertessenek, és megjutalmaztassanak, mi másoknak buzdítására szolgál, és hogy az előregedett tanár, kinek testi erőit sokszor a tudományokkali folytonos foglalkozás idő előtt megviselte, illő nyugdíjjal látassék el.

Mi a tanulmányi rendszert illeti, kétséget se szenved, hogy az úgynevezett akadémiai szabadságnak a tanárok és a tanulmányok szabad választásával a kényszer-tanulmányi rendszer felett annyiban vannak előnyei, hogy az ifjakknál szabadabb gondolkozásmódot terjeszt, azok jelleme tökéletesebb fejlődését előmozdítja, és hogy különösen a magántanárok intézete által versenyt a tanárok közt és nagyobb ösztönt ébreszt. Azonban tagadhatatlan, hogy a tanulmányi szabadság hatására nézve minden esetre igen sok függ az ifjúság tudományos szellemétől, ösztönétől, vagy indolentiára nagyobb vagy kisebb hajlamától, tudományos érettségétől, az általános viszonyoktól, melyek a tudományos életnek jobban vagy kevésbé kedveznek, a rendszer az illetők által mikénti kezelésétől, a vizsgák, melyeket a tanulmányi szabadságnál is mindenestre tartani szükséges, idejétől és minémiségétől, ezen úgynevezett államvizsgálatokon vizsgálókként résztvevő tagok vizsgálati képességétől és a tudománybani kellő jártasságától, végre attól, vajjon az állam vagy a municipiumoktól függ-e a hivataloknak elnyerése, és azok mennyire kívánják a tudománybani előmenetelnek vizsgákról szóló bizonyítványok általi kimutatását, ha az említett viszonyok nem kedvezők, akkor a tanulmányi szabadság sem fog kellő sikert szülni. Az illusiók legnagyobbikába ringatják azok ma-

gokat, kik csupán csak jeles előadásoktól várnak tudományos előmenetelt. ²⁾

¹⁾ A legjobb tanári előadásoknak hatása elvész, vagy igen csekély, ha a tanulók azokat szorgalmatosan nem látogatják, ha azokban nem jegyeznek, vagy ha az előadásokkal összhangzásban levő tankönyvekkel nincsenek ellátva, ezeknek készítésére tehát jeles tanárokat jutalmak által, melyek olyanoknak adatnak, kik jeles műveket előállítanak, és segítségnyújtás által a kiadásban, buzdítani kell, az ilyen könyveknek megszerzése, vagy az előadásokbani szorgalmatos jegyzés leginkább a kellő vizsgák által fog előmozdítani.

²⁾ Az egyetemekről lásd Thiersch über die gelehrten Schulen I. r. 437. l. és tovább Mohl: Polizeyw. I. r. 74. l. Bielfeld Institut. polit. I. r. 41—44. l. Behr: Allg. Polizeywiss. I. r. 105—111. Cousin: Bericht über den Zustand des öffentlichen Unterrichts in einigen Ländern Deutschlands besonders in Preussen übersetzt von Kröger III. r. Altona 1832.

26. §. Folytatás.

A tanításnál az előadási rendszerrel összekötések némileg az úgynevezett socraticus módszer, mely czélszerű kérdezősködés által nagyon alkalmas a figyelem gerjesztésére, mi végre az úgynevezett colloquiumok vagy is ügyesen tartott examinatoriumok szolgálnak, maga a tanítás az életbe vágjon, és mindig az egyetemi oktatás céljának megfelelően. Ez pedig abban áll, hogy az ifjuság általános tudományos kiképezést nyerjen, hogy a tudomány általános rendszerével megismerkedvén, abban magát tájékozthassa, és így saját tevékenységre ingert kapjon, és benne a tudományosság szelleme ébredjen. Ha az egyetemi tanítás ezen célnak megfelelő, reményleni lehet, hogy az ifjuság az ott szerzett tudományos előképzettség és szellemi gyakorlottság által képessé tétetik arra, hogy a praxis útján azután könnyen megszerezze azon ügyességet, mely valamely hivatalra vagy tudományos hivatásra kívántatik. ¹⁾

Hogy pedig mind a tanárok a tudomány haladásával egyenlő lépést tarthassanak, mind a tanulók is alkal-

mat nyerjenek nagyobb kiképezésre és saját tevékenység fejtésére, szükséges hogy minden tudományos intézet a szükséges könyvtárral, physikai, vegytani, csillagászati műszerekkel, továbbá fűvészkerttel, mindenféle gyűjteményekkel, anatómiai bonczteremmel, klinikával stb. el legyen látva.

Az egyetemnek helye sem közönyös az ifjuság előmenetelére nézve, e tekintetben bizonyos, hogy a nagyobb városok rendszerint több előnnyel birnak a kis városok felett, t. i. hogy azokban nagyobb társalgási műveltség vagyon, több alkalom létezik a tudományokban gyakorlati ismereteket megszerezhetni a törvényszékeknél, nagyobb kórházakban, ipari, gyári intézetekben, valamint a szép művészetekben, nyelvekben és egyéb a műveltebb osztályoknál kivánt ügyességekben magát tökéletesíteni, hogy azokban több tudományos segédeszköz is található, jelesebb tanerők kaphatók, és végre hogy azokban a szegény tanulók könnyebben találhatnak keresetet; de azért még sem következik, hogy e kérdésben egyedül csak a városnak nagysága dönt, és hogy azért az egyetemek csupán csak nagy városokba helyezendők, mert a helynek minéműsége az, minek itt sinórmértékül kell szolgálni; valamint pedig nem lehet tagadni, hogy némely nagy városnak árnyoldalai is vannak e tekintetben, t. i. hogy az azokban lévő sok szórakozás és mulatságurai alkalom nem ritkán elvonja az ifjakat a komolyabb tudományoknak kellő művelésétől, és azokat csak anyagi és az erkölcsiségre vesélyes élvezetekbe süllyeszti, és hogy sokszor azokban az ott előuralkodó kereskedési szellem miatt, mely úgyszólván mindent absorbeál, a lakosok az egyetemet kellő figyelemre sem méltatják, és collegiális élet és összeköttetés az egyetem tagjai közt annyira nem fejlődik, hanem inkább elszigeteltség uralkodik, úgy más részről el kell ismerni, hogy némely középszerű város is igen alkalmas helyül szolgálhat, ha t. i. abban általános mi-

veltség és finomabb izlés (miként Németország némely középszerű városaiban) ²⁾ uralkodik, ha a társalgási formák könnyűk, a vidéke a városnak kellemes és egészséges, és ha annak nincs igen elszigetelt helyzete, hanem az jó közlekedési eszközök által a nagy világgal élénk összeköttetésben áll, hogy oly helyeken is nagy lehet a tudományokbani előmenetel, több német egyetem példája bizonyítja.

Hogy valamely egyetemen vagy egyéb főtanodában a tanulók által a ténintézeti épületen kívül ne tén elkövetendő kihágásokra nézve (melyek kis városokban, hol a tanulók nagyobb szerepet játszanak, gyakrabban mint nagyobb városokban fordulnak elő) az egyetem vagy főtanoda külön hatósággal bírjon, és a tanulók a helybeli polgári közhatóság illetősége alól ki legyenek véve, az többé sem kor sem czélszerűnek nem tartat-hatik.

Valamint pedig egy részről szükséges, hogy minden a főtanoda helyén az ifjuság által elkövetendő rendháborításoknak és féktelenségeknek eleje vétessék, és hogy e tekintetben az akademiái hatóságok is némileg közreműködjenek, ugy más részről felette káros, ha oly szabályok fennállanak, melyeknél fogva a főtanodai ifjuság az akademiái hatóság által az erkölcsi viseletre felügyelése céljából mintegy szigorúgyámkodás alatt tartatván, minden szabad mozoghatása, mely a jellem és nemesebb gondolkodásmod kifejtésére kívántatik, akadályoztatik, és minden lépése ugyszólván kémkedésnek tárgyát képezi, vagy ha az épen a világgal minden érintkezéstől, és a tisztességes mulatóhelyeken megjelenésétől (mint ez hajdan Magyarország némely tanintézeteiben történt) el van tiltva, ily megszorítás különösen az ifjuság szellemi fejlődésére, tudományos ösztönére, és az emberismeretbeni gyarapodására károsan hat, és a férfibb korhoz közelebb állót méltán felboszantja.

¹⁾ Igen bölcsen jegyzi meg Scheidler Hodegetikájában :

„Die Wissenschaft kann ihrem Stoffe nach nicht erschöpfend in den akademischen Vorträgen mitgetheilt werden, es ist immer vor Augen zubehalten, das der akademische Vortrag nur eine Vorschule zum Zweck der Geistes Anregung, und des Orientirens in der Wissenschaft sei, man soll daher den Geist nicht überfüllen, sondern wecken, und in das wichtigste hineinführen, die Jugend zur eigenen Thätigkeit anregen, damit sie selbst lernen lerne.

*) Erre nézve Scheidlein azt jegyzi meg: Auf einer grossen Universitaet, welche in einer Residenzstadt sich befindet, seine Studien zu beginnen ist unklug wegen der vielen Zerstreuungen, hingegen sie zu be schliessen ist passend zumal, wenn man den sogenannten höhern Staastdienst aspirirt, man kann hierauf Schillers Worte beziehen: „Es bildet sich ein Talent in der Stille, ein Charakter in dem Strom.“

27. §. Tudós társaságok.

A tudós társaságok vagyis akademiák leginkább arra szolgálnak, hogy a tudományok felsőbb régióit műveljék, és új fedezések által a tudományt gyarapítsák.

De oly országban, mely még a művelésben nagyon hátramaradt, és hol csak kevesen foglalkodnak a tudományokkal, az akademiának egyik feladása népszerű iratok kiadása által a tudománynak a tömegnél még csak bemenetelt szerezeni.

A tudós társaságok nagy befolyással bírnak a tudományok előmozdítására, mert a tudósokat közelebb érintkezésbe hozván egymással, az eszmeközlést és ösztönzt előmozdítják, és mert az akademiái fizetések által kitűnő emberek oly helyzetbe jutnak, miszerint egész tevékenységüket a tudománynak lesznek képesek szentelni.

Az akademiától feladott pályakérdések által a szunnyadozó szellemi erők ébresztetnek, és munkásságra ösztönöztetnek. Az akademiának költségén némely jeles tudományos munka, melyet a szerző ki nem adhatna, kinyomathatik. Gyakran tudósok tudományos utazásokra küldetnek; továbbá több akademikus tag egyesített

ereje által némely tudományos vizsgálatok és gyűjtések sikeresebben történnek, mint egyébként történhetnének, és egyáltalában általok a tudomány és művészet mezején sok jó idéztetik elő.

A szép művészetek akadémiaja is igen jótékony befolyással bír az izlés és műveltség terjedésére. ¹⁾

¹⁾ B. Bielfeld : Instit. politiq. I. r. 44—45. §.

Rottek : III. r. 324. l.

28. §. A vallási műveltség.

A vallási műveltség igen fontos az államban, mert a polgári társaságnak biztonsága sokkal erősebb alapon nyugszik, ha a polgároknak nem csak a világi bírótól félfhető büntetés, hanemz belső erkölcsi és vallási műveltség szolgál ösztönül a gonosz cselekedeteknek elkerülésére. A legnagyobb kormányzati ügyesség, a legtökéletesebb törvények, a legszigorúabb bíróságok, a legéberebb rendőrség elégtelenek az államcél elérésére, a vallási érzület segedelme nélkül. Azért e tekintetben az államnak feladása az igazi vallásosságot a népnél előmozdítani; ellenben mindent, mi a vallási érzületet a polgároknál gyengíteni vagy elfojtani képes volna, eltávolítani.

A vallásosságnak előmozdítására szükséges gondoskodni hogy az országban létező minden vallásbeli felekezet hivatásukhoz kívántató műveltséggel bíró lelkészekkel elegendő számmal bírjon, erre pedig szükséges, hogy oly intézetek létezzenek, melyekben a jövő lelkészek czélszerűen képeztetnek ki, hogy ügyes fiatal embereknek a lelkészi pálya választására ösztön adassék, mire a lelkészeknek tisztességes ellátása, ¹⁾ becsbentartása és azoknak kilátása sorsjavításra kívántatik, végre hogy a plébániák ne legyenek igen terjedtek, mert különben lehetetlen lesz, hogy a lelkész hivatása kötelességeinek tökéletesen megfeleljen.

Hogy minden elháríttassék, mi a vallási érületet gyengíthetné, szükséges gondoskodni, hogy a vallási szertartásokban illedelem és rend tartassék meg, azért minden cselekvény, mely botrányt okoz, vagy az isteni szolgálatot háborgatja, akadályozandó, vagy megbüntetendő. Az ünnep és vasárnapok megülvése iránt is cél-szerű rendelkezések adassanak ki.

Szinte gondoskodni kell, hogy a különféle vallás-beli felekezetek békességes egymás melletti léte ne háboríttassék, azért minden türelmetlenséget, fanaticus ingerlést és vallási ülvözést ki kell irtani.

Továbbá figyelemmel kell kísérni minden keletkező vallásbéli sektát, és vizsgálni, minő befolyással bír az az állam céljaira.

Végre az állam felügyelend, hogy egy egyház se éljen vissza hatalmával, és oly jogokat ne bitoroljon, melyek csak az államot illetik, jelesül hogy világi büntetéseket ne használjon stb. ^{1) 2)}

¹⁾ A lelkészek fentartársi módjai közt az a legjobb mely által a lelkész a szellemi tökéletesedéstől és hivatásától el nem vonatik, és mely által a néppel kellemetlen surlódásba és függésbe nem hozatik; hogy kis gazdaságot bírjon a lelkész az hasznos, a mennyiben ő ha maga is ért a gazdasághoz, jó tanácsosal szolgálhat a földműlvőknek, csak egészen a gazdaságra ne legyen utalva, hanem fizetéssel is bírjon, melyből illedelmesen élni, és néha jótéteményeket gyakorolni képes legyen.

²⁾ Lásd erről Rottek: III. r. 326—356. l. Luden: Politik 157—161. §. Mohl: Polizeyw. 92. §. Behr: I. r. 120—124. §-ig.

29. §. Más eszközök az erkölcsiség és a művelés előmozdítására.

A legfőbb eszközökön, t. i. az egyházon és iskolán kívül vannak még más eszközök, melyek részint tételesen előmozdítólag, részint az akadályokat elhárítólag működve szinte a nép erkölcsi tökéletesbítésére vezetnek. Ilyenek a következők:

1) A rendőrségnek felügyelése a házi nevelésre, ne hogy annál már alap a henyeségre, erkölcstelenségre és nyereseségre vettessék. Oly szülők, kik gyermekeik nevelését elhanyagolják, azokat tán koldulásra szoktatják, megintendők; ha pedig ez nem segít, a gyermekeket tőlök elvenni, és valamely közintézetben (de a szülők költségein) kell nevelni.

2) A rendőrség az emberek külső cselekvényeire is fordítandja gondját, de kényszert e tekintetben csak oly cselekvények akadályozására használjon, melyek által közbotrány és inger a vétekre adatik, a nyereség és az erkölcsi romlottság terjesztése előmozdítottatik, vagy melyek másoknak jogait sérthetik, azért a rendőrség nem türendi:

a) A nyilvános vagy szokásos részegeskedést, sőt a hajlamot is a részegségre kevesbiteni iparkodni fog, továbbá.

b) Az úgynevezett hazard és más szerencsejátékokat, melyek gyakran egész családok szerencséjét megrontják, és öngyilkolásra és más nemű büntetésekre adnak alkalmat, azért a rendőrség a hazardjátzókat ex professo, kik valódi pestis az emberiségre nézve, nem türendi.

c) A kemény embertelen bánást más emberekkel. Ilyen bánást szenvednek sokszor a gyermekek a szülöiktől, a cselédek házi gazdájuktól, szerencsétlenség által érettek olyanoktól, kik könnyen őket megmenthetnék.

d) Az állatok kínzását, mely által az érzéketlenség mozdítottatik elő, és az ember más emberek iránt is kegyetlenségre tétetik hajlandóvá.

e) A nemi ösztönből eredő kicsapongások szinte a rendőrségnek figyelmét igénylik. Ezen kicsapongásokat az emberi természet gyengesége és sok embernek azokra nagy hajlama miatt egészen kiirtani lehetetlen; azért nem is volna helyeselhető, ha a rendőrség az ilyen ki-

csapongásokat vagy arra alkalomadásokat kérlelhetlen szigorral üldözné. Az ily szigor a bajt csak nagyítaná, a rendőrség e tekintetben eleget tesz kötelességének, ha a buja nőszemélyeknek számát kevesbíteni, a kicsapongás helyeit legalább az ifjuság szeme elől minél inkább eltakarni, és a szemérmetességnek durva és közbotrányt okozó megsértését elhárítani, végre az ártatlan ifjuságnak ravasz elcsábítását megbüntetni iparkodik. Azonkívül köz egészségi szempontból is a bujakórság terjesztése ellen czélszerű intézkedéseket szükséges tenni.

Ezen kicsapongások kevesbítésére egyébiránt a jó nevelés, vallásosságnak terjesztése, a fényűzésnek kevesbítése, és a szükségből vagy kényszerből származó nőtlen élet korlátolása legtöbb sikerrel bírnak.

30. §. F o l y t a t á s.

3) De a kényszerítő eszközökön kívül az államnak serkentő eszközök által is kell az erkölcsiséget előmozdítani; ide tartozik, hogy jutalmak adassanak azoknak, kik különös dicséretes cselekedet által magokat kitüntették, p. o. valakinek, ki veszélyben forgott, életét megmentették, a szegényebb sorsú leányoknak erkölcsisége nagyon előmozdítatik az által, ha léteznek alapítványok, melyekből a férjhez menő erényes leányoknak hozomány adatik.

Minthogy a példa, mely felülről adatik, nagy hatással bír az erkölcsiségre, azért az előjáróknak, lelkészeknek, tanároknak erkölcsisége különös figyelmet érdemel, minél fogva ilyen állomások betöltésénél a folyamodók erkölcsiségére különös tekintettel kell lenni.

4) A szép művészetek is az erkölcsök szelídítésére, a jellem nemesbítésére, történelmi ismeretek és a jó izlés terjesztésére nagy hatással bírnak, azért az állam ezeket is méltassa ápolására, az azokbani kiképezésre nyujtson alkalmat, pártfogásában részesítse a művészeti dal- és

zeneegyleteket, gyámolítson kezdő művészeket, kik nagy műtehetséggel bírnak, azokat a maga költségein utaztassa, de a művészetek gyámolítása mindig helyes arányban álljon a nemzet gazdasági állapotjához.

5) A rendőrség a nyilvános mulatságokra is terjeszse ki figyelmét, hogy mind azokban illedelem uralkodjék, és hogy azok a durvaságot és érzéketlenséget ne táplálják, mert ez utóbbi nemű mulatságokat tűrni nem lehet, ilyenek Spanyol- és Portugálországban a bika- viadalok.

6) Különös figyelmet érdemelnek a színházak is, melyek főleg nagyobb városokban, hol sok a vigalom után sovárgó ember, igen szükségesek. A színházak, ha jó elrendezéssel bírnak, jótékonyan hatnak a művészeti izlés és történelmi ismeretek terjesztésére, a társalgási formák finomítására, a nyelv csinosítására, és végre az előítéletek kiirtására, és az által az erkölcsök javulására. Azért a színház nem egyedül mint szórakozás és mulatságra, hanem mint az erkölcsiség, műveltség és udvariasság terjesztésére szolgáló intézet tekintendő; de ezen cél elérésére nagyon szükséges a daraboknak jó választása. Az adandó szindaraboknak előleges megvizsgálása a hatóság által annyival inkább szükséges, mert a színházakban serdületlen korúak is vannak jelen, s azonkívül is figyelem szükséges a színházi rendőrség részéről minden előadásban, hogy a színészek élő személyek ellen irányzott minden célzásoktól, ingerlésektől, vagy fajtalan élczeektől, szóval minden extemporisatiótól tartózkodjanak; különben is a rend, illedelem és csend az előadás alatti fentartásáról a biztonsági hatóság fog gondoskodni.

A sziművészet nagyon előmozdítatik, ha jelesebb színészek művészekhez illő becsben tartatnak, mely még is távol legyen azoknak mámoros istenítésétől, mely a népjellemre kártékonyan hat. A színészeknek illő becsbentartása és a színházi előadásoknak a

közönségre nagyobb hatása, részint a színészek jó erkölcsi viseletétől s jellemétől, részint azoknak nagyobb kiképezésétől függ, mely utóbbi előmozdítására szolgálhatnak az úgynevezett conservatoriumok.

7) A casinók, olvasóegyeletek, melyek a társalkodást előmozdítják, könyvek és időszaki iratok megszerzését és olvasását lehetségessítik, valamint a hírlapok és a közhasznú ismereteket foglaló könyvek, az utazások megkönnyítése, a közönségnek nyitva álló muzeumok, képcsarnokok egyéb tudományos gyűjtemények nagy befolyással bírnak a műveltség terjesztésére és az erkölcsök nemesítésére.

¹⁾ Lásd erről Mohl: Polizeywissi I. r. 80—88. §.

Rottek: III. r. 357—362. l. Behr: Allg. Polizeywiss. I. r. 66. §.

HARMADIK FEJEZET.

A szegényi rendőrség.

31. §. A szegényi rendőrség fogalma és annak feladata.

A szegényi rendőrség azon intézeteknek összesége, melyek részint az elszegényedés okai eltávolítására, részint a valódi szegényeknek felsegélyezésére és a koldulásnak megszüntetésére kívántatnak.

Ezen hármas feladata van tehát a szegénységi rendőrségnek, mely a helybeli rendőrségnek egyik ágát képezi ugyan, és azért a község által kezeltetik; de valamint az egész helyrendőrség, úgy ezen ág is az államigazgatás felügyelése és fővezetése alatt áll, sőt az elszegényedés okai elhárításában a teendők nagyobb része közvetlenül az államigazgatást illeti.

Szegénység alatt azon állapotot kell érteni, melyben valaki képtelen élelme keresésére, vagy eddigi foglalkozása folytatására, akár azon képtelenség pysikai a személylyel összekötött, akár más a személyen kívül fekvő okból származzék.

Hogy a szegényeket, főleg a mostani társadalmi viszonyok közt, nem lehet merőben a magán jótékony-ságra hagyni, hanem hogy azok segélyezéséről a köz-igazgatásnak kell gondoskodni, kétséget nem szenved; mert 1-ör azt az emberiség, 2-or a közbátorság kívánja, mivel a szegényeknek elhanyagolása és a proletáriusok szaporodása sok rosszat, t. i. jogbátortalanságot, a szegények gyermekeinek rossz nevelését, azoknak elvadását, és folytonos büntettei ingert vonna maga után; 3-or mert a koldulást, mely sok embernél csak munkakerülési és korhelységi hajlamból származik, és mely az embereknek nem csak alkalmatlan, de sokszor veszélyes is, mivel sok büntetetre ad alkalmat, jól elrendezett államban tűrni nem lehet. De addig, míg a valódi szegénység gyámolításáról gondoskodva nincsen, legnagyobb igazságtalanság és embertelenség volna a valódi szegényeknek megtiltani, miszerint más emberek kögyörületességét vegyék igénybe. ¹⁾

¹⁾ A szegényügyi rendészet irodalmát illetőleg következő monographiák érdemelek különös figyelmet.

De Gerardo: *La bienfaisance publique* Paris 1839. IV. kötet.

Moreau: *Probl. De la misère et de la solution* Paris 1861. III. köt.

Eisdell: *Au essay on the causes and remedies of poverty* Lond. 1852.

Cherbuliez: *Etude sur les causes de la misere* Paris 1853.

Raullin-Delaroy: *Moyen de contenter les classes danger.* Paris 1854.

Vogl: *Das Armenwesen* Bern. 1856.

32. §. Az elszegényedés okai eltávolításáról.

A szegényi rendőrségnek feladata mindenek előtt az elszegényedés okait kifürkészni. Az elszegényedés okai különfélék lehetnek, okozhatja azt az ember saját hibája által, de okozhatják azt tőle nem függő balesetek, melyek őtet érik, és melyek vagy vagyonát pusztítják, vagy őtet az élelmek keresésében akadályozzák. Végre nemzetgazdasági és pénzügyi viszonyok és intézkedések, melyek a termelésre, kereskedésre, hitelre, pénzforgásra és ennél fogva a keresetre káros hatással bírnak, hogy ezeket is el kell távolítani kétséget sem szenved. De ezekről itt szó nem leend.

Az elszegényedés, mely tulajdon hibából származik, egyik főoka, ha egészen vagyontalanok és kevés vagy semmi keresettel sem bíró emberek lépnek házasságra, és családot alapítanak, a nélkül, hogy az annak eltartására szükséges jövedelemmel bírnának. Ne hogy tehát az ily családokból származott gyermekeknek tartása a közönségnek terhére essék, oly intézkedés szükséges, miszerint bizonyos osztályból való személyek csak az illető politikai hatóságtól nyert engedelem mellett léphessenek házasságra, ezen intézkedés különösen akkor lesz igazolható, ha túlnépesedés vagy a proletáriatusnak szerfeletti szaporodása fenyegetődik. A hivatalnokok általi házasságkötésre nézve is állíthatnak fel különös rendeletek.

Másik oka a saját hibából elszegényedésnek a pazarlás. Ez ellen a takarékosági szellemnek 'a nevelésbeni terjesztése és a pazarlóknak, azoknak, kiknek érdekében áll, sürgetésére birói gondnokság alá tétele segíthet.

Legtermékenyebb oka az önhibás elszegényedésnek a henyélés, mely különben is legbővebb forrása a büntetteknek.

A henyelés eltávolítására mind olyan intézkedések szükségesek, melyek a henyelésnek elejét veszik, mind olyanok, melyek által a vagyon nélküli henyelők munkára szoktatása és szorítása eszközöltetik.

Az első nemű intézkedésekhez tartozik az, hogy a nevelés és oktatás által a munkassági szellem és a henyeléstől és munkakerüléstől irtódzás terjesztessék. Továbbá, hogy gondoskodás történjék, hogy az alsóbb rendűek gyermekei korán alkalmaztassanak valamely hasznos munkánál, nehogy henyelésbe essenek. Ha ezt a szülők tenni képesek nem volnának, a rendőrségnek kell arról gondoskodni. Ide tartozik az igen sok ünnepnap kevesbitése, és a figyelem arra, hogy a munkások és cselédek munkaadóik részéről munkájuk terhéhez arányban álló bérrel jutalmaztassanak, és ne legyenek méltatlan bánásmódnak kitéve, ne hogy különben e bánásmódot kikerülni akarván a henye életre adják magokat, igen jótékonyan hatnak a henyeség akadályozására a mentőházak erkölcsileg elhanyagolt gyermekek számára, ilyen Bécsben is van.

A már mutatkozó henyelés elfojtására és a henyelők munkáhozi szoktatására szolgálhat az, ha a rendőrség őrszemmel kíséri az emberek foglalkozásait és keresetmódjait, és ha oly keresetmódokat, melyek a henyeléssel csaknem egy vonalon állanak, megszorítani iparkodik, ilyen a kóbor szemfényvesztőknek, iparlovagok, kötéltánczosok, népénekesek és énekes nők, hárfásnők keresetmódja, sípládási engedély is csak oly személynek, mely már keresetre egészen képtelen, adassék; továbbá, ha a koldulást bármely alakban az jelentkezik, nem tűri. ¹⁾

¹⁾ Lásd Rottek: III. r. 372—380. l. Behr: 67—71. §. §. Mohl: Polizeywi. I. 49. Harl: 629—636. §-ig. Rau: Grundsätze der Volkswirtschaftspflege 331. §.

33. §. Intézkedések a koldulás megszüntetésére, és a munkaházak.

A koldulás megszüntetésére következő intézkedések szükségesek: 1) A helységek bejárásainál táblák állíttassanak fel azon felirással, hogy a koldulás azokban tilos. 2) Koldusokat szállásra fogadni tilalmaztassék. Felügyelni is szükséges, hogy koldusok barlangokban, az országutak mellett ne tartózkodjanak. 3) Órök állítandók fel, hogy a koldulási tilalmat fentartsák és azokat, kiket a koldulás bármely alakjában rajta kapnak, elfogják. 4) A koldulásban rajta érettek a kényszermunkaházakba küldendők, hol javítás végett más oda küldött csavargókkal és munkakerülőkkel fenyegetés alatt állván, dolgozni kényteleníttetnek, és ha a megintés ellenére ismét koldulásban érettek, mint rendőri kihágást elkövetők büntetendők. Szintén azon szülők is, kik gyermekeiket vagy magok használják koldulásra eszközül, vagy azokat valakinek e végett kölcsön adják, megbüntetendők. 5) Különös engedelem nélkül valamely irománnyal könyörödományokat se legyen szabad gyűjteni.

Hogy pedig senkinek azon ürügy, hogy munkát nem kap, ne szolgáljon koldulása mentegetéséül, és hogy egyébként a munkaöszön is fentartassék, és a nem önhibás, hanem külön körülményektől származó munkahiány káros hatásai elháríttassanak, szükséges, hogy főleg nagyobb városokban önkénytes munkaházak létezzenek, melyekben oly egyének, kik dologra képesek, de bár mi okból munkát jelenleg nem kaphatnak, valamely könnyen véghez viendő munka által időközben kereshessék a legszükségesebb élelmüket; ezen házakban a tartózkodásnak szabadnak, és a felvett egyénekkeliből elbánásnak czélszerűnek kell lenni.

Ha valamely műipari ágban történt változás, p. o. gépek rögtöni behozatása vagy beálló ipari vagy keres-

kedési válság vagy egyéb körülmények következtében sok ember egyszerre eddigi foglalkozásától megfosztott volna, akkor a kormány ezeknek, nehogy veszélyes proletariusokká váljanak, középítkezéseknél vagy utak, vasutak előállításánál, vagy más műipari ágánál foglalkodást ideiglenesen szerezni iparkodjék. ²⁾

¹⁾ Az önkénytes munkaházban vagy azon rendszer divatozhat, hogy az ottan felvett munkás bizonyos mennyiségű munkát bizonyos napi bér vagy élelmezés fejében véghez vinni tartozik, vagy hogy a bér nagysága az előállított munka mennyisége szerint, mely a munkás szabad akaratától függ, határoztatik meg. ²⁾

²⁾ Mohl : I. r. 51. 53. §§.

34. §. A különféle balesetekből eredő elszegényedés.

Az élemedett kor és testi gyengeség, mely munkára képtelenné tesz, beállása, különféle balesetek és elemi csapások, p. o. égések, árvizek, marhadög, jégverések, egyeseknek valamint egész községeknek önhibájok nélküli elszegényedését vonlatják magok után.

Ily elszegényedés elhárítására szükséges hogy különféle intézkedések létezzenek ilyen balesetek eltávolítására; és ha mégis bekövetkeznének, azok következményeinek lehető enyhítésére, ez utóbbiakhoz tartoznak a különféle biztosítási intézetek.

Az elszegényedés mely a keresetthezség csökkenéséből ered, megelőzésére különféle magánegyletek által létrehozott intézetek is szolgálnak, ilyenek a közönséges és a különös célra szolgáló takarékpénztárak.

35. §. A közönséges tarékpénztárak.

A közönséges vagy is szoros értelembeni takarékpénztárak rendeltetése az, hogy a kevésbé vagyonos néposztálynak alkalom adassék a kisebb (lassanként megtakarított) összeget biztos helyen kamatra

azokból idővel nagyobb tőkét képezni, és erről bármely időben rendelkezhetni.

Ezen pénztárak elrendezése következő elveken alapúljon :

1) Azokba igen kis összeg is fogadtassék el betételnek. A betételnek maximuma és mimuma határozassék meg, és a két határ közt a betétek nagysága egyedül a betevő akaratától függjön.

2) A takarékpénztár bizonyos határidőkben a betevőnek kamatot fizet, mely az országszerte divatozó kamatot megközelítse, a mennyiben az intézet igazgatására kívántató költségek azt megengedik.

3) Hogy az intézet a betevőknek kamatot fizethessen, a betett pénzt jelzálogos biztonság mellett vagy biztos váltóra minél előbb ki kell adni kölcsön.

4) A betevőnek szabadságában álljon tőkéjét és a lejárt kamatokat akármikor kivenni; ha pedig ez utóbiakat ki nem veszi, azok a tőkéhez csatoltatnak.

5) Minden betevő az ő nevére szóló és bizonyos számmal ellátott könyvecskét kap, melybe a leszámolás (azaz a betétel és kivétel) beiratik.

6) Bizonyos sommát mint tartalékalapot kell készten tartani az intézetben, az intézetnek valamely pénztárnál is hitele legyen, hogy a rögtöni visszafizetési igényeknek megfelelhessen.

A számadások közhírré tétele az intézet iránti hitelt nagyon emeli.

Ezen intézetek főleg az alsóbb rendűek számára haszonnal birnak, kik házi viszonyaik miatt gyakran a pénzüket jól nem őrizhetik, és biztos kölcsönadásra ilyen kis összegekre nézve alkalmat sokszor nem találnak. A takarékpénztárak az alsóbb osztályokat takarékosagra, józanságra szoktatják, az emberek bizodal-mát maguk erejükhez emelik, és az elszegényedést gyakran elhárítják, tovább azok a tőkék gyűjtését könnyitik és a pénznek forgását előmozdítják. Ily takaré-

pénztárak emberbarátoktól álló egyletek vagy községek által alapíthatnak, és a kormány által pártfogásba veendőek. ¹⁾

¹⁾ Mohl: I. r. 53. §.

36. §. A különös célra szolgáló takarékpénztárak.

A különös célra szolgáló takarékpénztárak célja az, hogy egyszerre tett nagyobb vagy időszakonként tett kisebb betételek által a pénztárba valaki bizonyos időtől fogva, vagy bizonyos körülmény beállásánál, jogositva legyen a pénztárból vagy évenként jövedelmet vagy egyszerre bizonyos nagyságú tőkét húzni; oly intézet, melynél a jövedelem a betevőnek haláláig fizettetik, életjáradéki intézetnek; olyan pedig, melyben a jövedelem évről évre gyarapodik, mert a elhunyt betevők által előbb húzott illeték mindig a még élőknek jut, kik egy évi társaságot képeznek, tontinaféle intézetnek hívatik; végre olyan, melybe a betétel valaki által azon célból történik, hogy holta után az általa kijelelt személy húzzon jövedelmet vagy tőkét, életbiztosításnak neveztetik, Ez utóbbihoz tartoznak az özvegyi és az árvapénztárak is.

Ezen intézetek igen hasznosak, mert alkalmat nyújtanak, miszerint valaki csekély takarékosága által gondoskodhatik a maga élelmezéséről előre azon esetre, ha keresetre képtelen lesz; továbbá, hogy oly ember is ki nagyobb vagyona szert tenni és azt utódaira hagyni nem képes, az intézetben betételei által azt eszközölheti, hogy utódi holta után az intézetből tőkét kapjanak, vagy jövedelmet húzzanak, mi neki életében is megnyugtatóul szolgál.

Mind ezen intézetek a politikai számoláson alapúlnak, mely különféle adatokat az emberi élet a különféle korbani tartama felett nyújt.

Ily intézetek a kormánynak felügyése alatt állanak.

37. §. Intézkedések a múltólagos szegénység elhárítására.

Az intézetek, melyek a szegények felsegélyezésére alkalmaztatnak, a szerint különbözzenek, a mint valakinek szegénysége csak múltólagos, vagy állandó okból származik.

Múltólagos szorultságban lehetnek azok, kik betegség, munkahiány és más efféle baleset által keresetükben akadályozva vannak, vagy a zordon évszakban kivántató nagyobb szükségleteket beszerezni nem képesek.

A múltólagos inség elhárítására szolgálnak a nyilvános zálogházak és a gyámolítási pénztárak.

A zálogházak arra szolgálnak, hogy a szükölködőknek valamely eltartható holmijok elzálogosítása által alkalom nyujtassék kölcsönkaphatásra, mérsékelt kamatra, mi által módot nyerjenek valamely pillanatnyi sürgető szükségök kielégítésére, a nélkül, hogy uzsorások körmei közé kerülniök kelljen.

A zálogházban szükséges egy becselő (taxator), ki az elzálogosítandó holmik becsét meghatározza, és a mellett kezeskedik; a becsár legfelebb két harmadrészeig adatik kölcsön.

Minden zálogosító zálogjegyet kap, melyben a zálog le van írva, és a kiváltás napja ki van téve. A pénz bizonyos időre adatik kölcsön, ha ezen idő alatt a zálog be nem váltatik, az árverés útján, mely bizonyos időben tartatik, adatik el, és csak azon somma, mely az árból megmarad, minekutánna a zálogintézet a maga követelését belőle kifogta, adatik vissza az elzálogosítónak.

A zálogokat tűz, víz, tolvajlás és romlás ellen biztosított helyeken kell tartani.

A gyámolítási pénztárak oly intézetek, melyekben a szükölködőknek zálogadás és kamatfizetési kötelesség nélkül, csupán csak tán valakinek jótállása mellett bizonyos időre pénz kölcsön adatik. Ily intézetek főleg szegényebb iparosokra nézve, kik bármely okból a foglalkozásukra kívántató nyers anyag vagy műszerek beszerzésére, vagy segédjeik fizetésére szükséges pénzzel valamely időben nem birnak, igen jó hatásuak lehetnek; de minthogy ezen intézeteknél zálog nem adatik, és azért a kölcsön vett pénz könnyen elveszhet, nagy óvatosság szükséges a kölcsönadásban, különösen a kölcsönvevőnek jelleme és kereseti körülményei veendő tekintetbe. A visszafizetés részenként is megengedendő, a kölcsönvevő figyelemmel kísérendő, szükség esetében kötelessége teljesítésére szorítandó; nehogy pedig az intézet eredeti céljától elvonassék, csupán csak szükölködőknek gyámolítására nem pedig valamely már jó menetben lévő ipari foglalkozás nagyobb kiterjesztésére adassék belőle kölcsön.

Ily intézet jétékony emberek alapítványozása által jöhet létre. ¹⁾ ²⁾ Tovább itt említeni kell az iparsegélyezési egyleteket, vagy is népbankokat, melyek oly intézetek, melynek célja a tőkének a tagjai, kik iparosok és munkások számára a kölcsönkaphatást méltányos feltételek mellett eszközölni, ily intézetekben a kölcsönzendő pénzalap többnyire a résztvevő tagok havankénti vagy hetenkénti csekély betételei által alakul, egyébiránt vállalkozási társaságok által is jöhetnek létre ily pénztárak.

¹⁾ Buda és Pest városokban is egy pár év óta létezik ily intézet.

²⁾ Az iparsegélyezési egyletek és népbankokra nézve figyelembe ajánlható iratok:

A híres Schulze-Delitsch ki, ily egyletek is népbankok létrejövetele körül sokat fáradozott többfelé művei, különösen: *Vorschuss und Kreditvereine als Volksbanken.* Leipzig 3-ik kiadás.

Tovább: *Capitel zu einem deutschen Arbeiterathekismus „Sechs Vorträge von dem Berliner Arbeiterverein“* Es Ar-

beit und Bildung „Ein Vortrag in dem Berliner Handwerker-verein“ 1861.

Erlenmayer : Die Volksbanken.

38. §. Szegényi egyletek.

Mind azok, kiknél az inség oka múlólagos, mind azok, kiknél az állandó, gyámolíttathatnak úgynevezett szegényi egyletek által, melyek a gyámolításukat vagy csak az egylet tagjaira szorítják (ilyen egyletek léteznek gyakran ugyanazon foglalkozású emberek közt), vagy pedig másokra is kiterjesztik jótékonyágukat; hol közszellem és felebaráti szeretet ily egyleteket létre hozott, a rendőrségnek feladata a szegények segélyezésére nézve nagyon van könnyítve.

Ily egyletek főleg igen jótékonyan fognak hatni drágaság, fenyegetődöz éhség és epidemia idejében.

Ilyen segélyezési egyletek különféle czélokat tűzhetnek ki magoknak, p. o. hogy a fenyegetődöz elszegényedésnek elejét vegyék kamatos vagy kamatnélküli pénz, vagy egy darab marha kölcsönadása, vagy nyers anyagok vagy műszerek megszerzése által; továbbá ily egylet gondoskodhatik fa és élelmi szerek olcsó megszerzéséről, ¹⁾ a mennyiben azokat nagy mennyiségben összevásárolja, raktárban tartja, és azokat ott minden nyereség nélkül eladja; továbbá gondoskodhatik télen fűtött teremekről, levesintézetekről, olcsó és egészséges lakások felállításáról és azokban lehetségesített közös háztartásáról a szegényeknek (mint jelenleg ez Párisban történik), a szegények gyermekei neveléséről, iskoláztatásáról, a szegények ruházásáról, orvosi segélyezéséről, azoknak felvételéről valamely ápodába, és végre a gyermekágyban lévő szegény nőknek a szükségletekkel ellátásáról, és a szegények eltemetéséről, erre különös temetési egyletek állhatnak fen.

A nőegyletek is különösen jótékonyan hatnak, mert azok gyakran a szemérmesebb szegényeknek női

munkák rendelése, és a rendelt készítményeknek eladása által segítséget nyújtanak.

Az úgynevezett bölcsődei egyletek (crèches), melyek egy közintézetet állítanak fel, hová a szegényebb sorsú embereknek kisebb gyermekei vitetnek, és hol egész napon át aztán felügyelés alatt tartatnak, és azok tisztaságára és egészségük fentartására gond fordítatik, nagyon jótékonyan hatnak.

¹⁾ Ilyen egyletek keletkeztek Németország több városaiban, jelesül Hamburgban, Hannoverában, Dresdában.

39. §. Rendőri intézkedések az állandó szorultságban levőknek felsegélyezésére.

A rendőri intézkedések az állandó szorultságban levőknek felsegélyezésére: 1-ör A gyámolítás a szegényi pénztárakból; 2-ör Az ápodák vagy szegények házai, árvaházak; 4-ör A szegényi gyarmatok.

40. §. A szegényi pénztár és az államnak segélyezése.

A szegények ellátása legközelebb a községet illeti. Minden községben erre különös helybeli szegényi pénzalap kivántatik, ezen pénzalapnak forrásai lehetnek: a vagyonosabb községi lakosok önkénytes adakozásai, melyek vagy aláírás vagy a szegények perzselyével való gyűjtögetés útján szedetnek, és pedig részint a templomokban, részint a hivatalosan a gyűjtésre kiküldött kéregetők által; továbbá a szegényeknek hagyott örökségek és kegyes hagyományok, birságpénzek, a szegények számára tett alapítványok, néha rendezett mulatságok jövedelmei stb.

De ha mind ezen források a helybeli szegények segélyezésére elégtelenek, főleg mert valamely vidéken

a rendkívül sujtó elemi csapások, szűk termés vagy kedvezőtlen kereseti viszonyok miatt tömeges szegénység állt be, akkor az álladalom részéről a segélyezés nem nélkülözhető, ily segély a körülmények szerint különféle alakban és különböző modorban nyújtathatik, t. i. vagy termékekben vagy pénzben.

Ha azon összeg, melyet az állam a szegények felsegélyezésére nyújtani kénytelen, a szegények nagy sokasága miatt tetemesebb, akkor ezen somma előállítására is különös szegényi adót lebet behozni (miként ez Angolországban történt), de nehogy a könyörületesség érzete ezen adó által az embereknél elfojtassék, szükséges a felvilágosítást terjesztetni, miszerint a vagyonosabbaknak legtermészetesebb és legszentebb kötelessége, sőt hogy tulajdon érdekükben áll, gondoskodni a szegényekről; továbbá a szegényi adó, mely a budgetben a kiadások közt említendő ugyan, ezen cím alatt ne vetessék ki az adóközelettekre, hanem az adókötelezett összes adóihoz csatoltassék, hogy meg se tudja, mennyit fizet különösen ezen célra.

Hogy pedig a szegények gyámolítása károsan ne hasson, két elvet szükséges követni a szegények gyámolításában t. i. 1-ör hogy a gyámoltott szegényeknek helyzete soha se legyen oly kedvező, mint azon személyeké, kik gyámolítás nélkül magokat fentartják, miszerint így a munkasságai ösztön fenmaradjon. Ezen elv az 1834-ik évi angol szegénytörvényben alapul el van fogadva, és 2-ör hogy a gyámoltott szegény, ha csak valamely csekély munkát még teljesíthet, munkát teljesíteni köleztessék. Ezen elv is alkalmaztatik Angolországban, azért ott minden szegény, ki a közsegélyezést igénybe veszi, dolgozóházban (workhouse) záratik, hol csaknem egész nap tőle kitelhető productív munkára alkalmaztatik, melynek jövedelme azon község, mely ezen segédelmet nyújtja, javára fordíttatik, ezen szegényi törvényeknek jó foganatai rövid idő allatt állottak

be, mert a szegények számára fordítandó költségek kevés év múlva ezen törvény behozatása után tetemesen leolvadtak. ¹⁾

Mohl: I. r. 65. §. Rau : Volkswirtschaftspflege 338. 344. §-ig.

42. §. A szegények házai, árvaházak.

Egészen ügyefogyott munkára és keresetre merőben képtelen egyének szegények házaiban vagyis ápoldáknak lesznek felveendők, melyekben azok ápoltatnak, és a szükségekkel ellátatnak, ilyen házakban a szegényeknek tartása az élelem, világítás és fűtés közössége miatt kevesebbe kerül, mintha mindenik szegénynek külön külön az alamizsna kiosztatnék.

Ilyen házak kezelésében takarékoság szükséges, a szegényeknek ellátása ne legyen nagyon kényelmes és bőkezű, nehogy az emberek azon reményben, hogy elszegényedés esetében az ápolásban igen kényelmes életet találnak, minden takarékosági ösztöntől megfosztassanak, azonban inséget se szenvedjenek a szegények, egészség tekintetében gondoskodni kell az ilyen házban tisztaságról, friss levegőről és jó vizről, valamint arról is, hogy a szegények igen szorútan ne lakjanak egymás mellett; a szegényekkel bánásmód is emberséges és helyes legyen, a rend a szegények közt czélszerű rendszabályok által tartassék fenn.

A sérült katonák sérült katonák intézeteiben, a szegény árvák árvaházakban vétessenek fel, hol azok hihető hivatásuknak megfelelő nevelést kapjanak.

Az árvaházakban nevelés ellen főleg újabb időkben sokan felszóltak, kik azt állítják, hogy a gyermekek ott csak pedans és czélszerűtlen modorban neveltetnek, némely árvaházban elpuhíttatnak, másban igen áurva bánásmódban részesülnek, és semmi ismeretséget pmberekkel és az élet viszonyaival magoknak nem szereznek, miért is ha a világba kilépnek, önállólag állani

és magokat fentartani nem igen képesek, hogy azon házakban a gyermekek a rossz levegő és a kellő mozgás hiánya miatt testileg is gyakran elsatnyúlnak, és egészségükben hátrányt szenvednek, hogy ezen intézetek sok költséget okoznak; azért azt javasolják, hogy az árvák inkább felügyelés alatt tartandó magános családokhoz adassanak tartás és nevelés végett.

Noha nem tagadhatni, hogy némely árvaházban az említett hátrányok mutatkoztak, még sem következik ebből, hogy az árvaházak felett egyáltalában pácztát kelljen törni; mert bizonyos, hogy a költség pontja kivételével, ezen hátrányok legnagyobb része az árvaházak czélszerű elrendezése, az árvák egészségéről, jó neveléséről gondoskodás, lelkiismeretes felügyelés és vezénylés által, mely az árvák az intézetből kilépte után is folytattatik, elháríttatik; ellenben az árváknak magános családhozi adása mindig nehézségekkel van összekötve; mert a szegények közt, kik arra ajánlkoznak, nem találhatnak mindig elegendő számú finom gondolkozású, lelkiismeretes és jóra való emberek, kik az árvák jó nevelését szívükön hordanák, és kiktől az árvákkal jó elbánást lehetne várni; minden felügyelés e tekintetben elégtelen. Ide járul még az is, hogy az árváknak oktatása is az által nehezítve volna, az árvaházak megszüntetése tehát épen nem javasolható, annyi azonban bizonyos, hogy az igen apró gyermekek, kiknek tartása az intézetben nehézségekkel volna összekötve, czélszerűen adatnak gyámszülőkhez, de akkor is nagy felügyelés szükséges azokra.

Az árvaházakban gondoskodni kell jó levegőről, az árvák elegendő testi mozgásáról és azok hivatásuknak megfelelő neveléséről (ez pedig a gyermekeknek többnyire a kézművesség vagy földművelés); az árvákat a munkássághoz kell szoktatni, az oktatást az árvák vagy a házban vagy a nyilvános iskolákban nyerhetik; továbbá szükséges, hogy az árvaintézet igazgatói az

árváknak, midőn a házból kilépnek, mi többnyire a 14-dik évi korukban történik, az életpályájuk választásában segítségére legyenek, és azokat figyelmetesekké tegyék, hogy ha valaha tán kedvező vagyoni viszonyokban leendenek, az árvaintézetnek a nevelésükre fordított költségeket lehetőségig megtérítsék, és az intézetnek jótéevői maradjanak. ¹⁾

Mohl: I. r. 59—62. §-ig.

43. §. A szegényi gyarmatok.

Oly államban, hol még sok parlagon heverő telek létezik, ezeken nem kevés haszonnal szegények telepíttetnek le.

Az arra kívántató tőkék vagy részvények vagy az állam által állíttathatnak elő. Ily szegényi gyarmatban a szegényeknek alkalom adandó földművelés és mellette valamely kézművesség üzésére. Eleinte a szegényeket komolyan a munkára és a rendre kell szorítani, de egyszersmind oly állapotba is kell őket helyezni, miszerint magoknak takarékoság által valamit szerezni, és a letelepítésükre fordított költségeket lassanként megtéríteni képesek legyenek.

Minden család kapjon külön házat kerttel, marhával, és gazdasági műszerekkel; a gyarmatnak közepén lakják a gyarmat felügyelője, ki az erkölcsiség és rend a gyarmatosok közti fentartására ügyel. ¹⁾

¹⁾ Rau: Volkswirtschaftspflege 349. 359. §§.

Mohl: I. r. 52. §.

HARMADIK FEJEZET.

Az államnak közbátorlété.

44. §. Az állam közbátorlétének fogalma.

Az állam csak akkor felelhet meg rendeltetésének, s a bátorságot csak akkor szerezheti meg polgárainak, ha az államhatalom kellő működésében nincsen gátolva,

azaz ha a közbátorlét fentartatik. Áll pedig a közbátorlét az államban a köz csend és rend, az államhatalom és hatóságoknak tekintélye, a törvények uralma fentartásában, és az állami kötelék és szervezés biztosításában.

A közbátorlét megháboríthatatik a nép csoportozása, zenebona, zendülés és forradalom által.

A csoportozás abban áll, hogy valamely váratlan vagy várt eseménynél egy helyen rendkívüli embersokaság tódul össze, melynél elégtelenségi hangulat mutatkozik.

A csoportozásból lesz zenebona, ha az egybegyűlt sokaság valamely rendetlenséget vagy sértést követ el, erre alkalmul szolgálhat vagy valamely magánembernek boszantó magatartása, vagy valamely kormányi vagy hatósági intézkedés, vagy oly állapot, melynek beállása az államnak mint eljárásának következtülajdoníttatik. Célja a zenebonának lehet ellentállás bizonyos intézkedés ellen, vagy valaminek erőszak általi kicsikarása, valamely tartozó kötelesség lerázása, vagy valamely tett intézkedésnek vagy felsőbb parancsnak meghiusítása, valamely befogatottnak megszabadítása, vagy egyéb a kormány ellen ellenséges szellemet mutató tüntetés, és a köz csendnek bármiképeni háborítása.

A zenebonából lesz zendülés, ha a hatóság által előrebocsátott megintés elleni nyakasság és erőszaknak használata oly fokra hág, hogy a csend és rend helyreállítására rendkívüli erőt alkalmazni szükséges.

Forradalom pedig akkor létezik, ha a felkelt sokaság az államfőnöknek és törvényes műszerveinek minden engedelmet felmond, és az államhatóságok s az azoktól kiküldött fegyveres erő ellen fegyvert ragad, és vagy az ország nyugodtan maradt részétöli elválást, vagy a törvényszerű fejedelem letételét kimondja. A forradalom által az államnak léte alapján megrendítetik, és számtalan jogok megsértetnek. ¹⁾

¹⁾ Lásd Mohl: Rechtspolizey 21. §.

45. §. A rendőrségnek intézkedései a csoportozás oszlatására, és a zenebona, zendülés, forradalom elhárítására.

A csoportozást illetőleg a rendőrség kötelességében áll, minden alkalommal, hol nagy embertömeg jön össze figyelmezni, hogy semmi rendetlenség, személy vagy vagyonsértés ne történjék; ha pedig a rendetlenség csakugyan beáll, vagy ha az a csoportozóknál mutatkozó elégtelenségi szellem miatt félfelhető, a csoportozást kímélettel oszlassa szét, és csak az ellentállókat és kontatókat fogassa el.

A zenebona, zendülés és forradalomra nézve a rendőrség kötelességei következők:

1) Minthogy ezek gyakran messze terjedő elégtelenség következtései, azért a rendőrségnek feladata a nép hangulatát politikai és társadalmi viszonyokra, és főleg új törvények vagy intézmények behozatalára nézve észlelni, hogy a közvéleményről magának tudomást szerezzen; iparkodni kell továbbá a népesség szükségével és jogszerű ohajtásaival és panaszaival megismerkedni, és azokat felsőbb tudomásra juttatni, néha a panaszok orvoslására alkalmas javaslatokat tenni, igazságtalan panaszokra nézve a népet valamely köztekintélyben álló személy által felvilágosítani, a rossz akaratu befolyásokat pedig, melyek alaptalan elégedetlenséget és izgatottságot igyekeznek szítani, erélyesen le kell küzdeni.

2) Szükséges, hogy a rendőri hatóság a titkos tervek, tervelések, melyek a közbátorlétre veszélyesekké válhatnak, ügyeljen, azért a titkos politikai társaságok, melyek a politikai életben magoknak valamely czélt tűznek ki; de azt, valamint az összegyűlésezésüket elrejtik, a rendőrség figyelmét el ne kerüljék, némi felügyelés még a népgyűlésekre és az egyletekre is kiterjesztendő,

Szemmel is fogja a rendőrség tartani a gyanut

gerjesztő s bujtogatást könnyen okozható személyeket, kik sokszor látható kereset nélkül sok pénzt költenek, különösen a gyanus külföldieket, kik válságos időpontokban, sokszor nagy számmal jelentkeznek az országban. E felügyelés azonban soha se terjedjen annyira, hogy a rendőri hatóság minden polgárnak léptei és nyilatkozatai után kémkedjék, e célra még külön feladót tartson, vagy feladásoknak helyt engedjen, és úgyszólván minden ember politikai színézetéről jegyzőkönyvet vezessen, melynek kimutatása különféle alkalommal az illető ellen használtatik. Ily kémkedési és feladási rendszer egész nemzetnek jellemét megrontani képes, a képmutatás alacsony vétkét mozdítja elő, a bizodalatlanság magvait a polgárok közt elhinti, a barátság kötelekét szétszaggatja, a társalgást minden örömtől és szabad mozgástól megfosztja, a polgárok életét megmérgezi, és a polgárokat egymástól elidegenítvén a szellemi fejlődést, a hazafiuságnak minden csiráját is elöli, sokszor pedig alkalmul szolgál, hogy a fizetett kémek magok is a legnagyobb büntettek szerzői lesznek; ha valamely nemzetenél nyilvános municipalis élet divatoz, és ha a sajtó is szabadon mozoghat, a kormány a közvéleményt sokkal biztosabban tudhatja, mint a hamis vagy sokszor túlságos hévből származott feladásokból.

46. §. F o l y t a t á s.

3) A rendőri hatóság a lázító iratokra is terjeszse ki figyelmét. Lázító iratok alatt pedig oly iratok értetnek, melyek a népet nyíltan zendülésre híjják ki, vagy melyek a felsőbbséget, az alkotmányt lealacsonyítják, azt gyűlölet vagy gúny tárgyává tenni iparkodnak, nem pedig azok, melyek az alkotmány tökéletlenségeit tüntetik elő, vagy a kormányi eljárás tévedését higgadt és mérsékelt hangon megvitatják, és melyek alkotmányos országokban szükségesek, a lázító iratok minden

esetre elnyomandók lesznek, és főleg létező izgatottság idejében ilyeneknek szerzője kinyomozandó, és a büntető hatóságnak büntetés végett átadandó lesz. Azonban egészen csendes időkben ily iratnak nagy súly tulajdonítandó nem lesz, mert az által a közönségnél csak nagyobb kíváncsiság gerjesztetik az ily iratnak olvasására.

Továbbá főleg válságos időkben különös figyelem fordítandó a színházakban adandó előadásokra, nehogy ezekben izgatások történjenek:

Végre a bátorléti hatóság azon tetteket is akadályozni, vagy ha elkövették megbüntetni iparkodjék, melyek a felsőbbség tekintélye lerontására, vagy valamely tett felsőbb intézkedés megghiúsítására irányozvák. Ilyenek a nyílt parancsok, rendeletek és egyéb hatósági hirdetmények leszakítása, eltévése, bemocskolása vagy egyéb módoni sértése.

47. §. Folytatás.

A bátorléti hatóságoknak feladata oda hatni, hogy a közrend háborításai kitörésre ne kerüljenek, hanem az említett eljárás által csirájokban elfojtassanak, de ha még is valamely helyen kitörtek, és a szelidebb eszközök mind haszontalanul alkalmaztattak, vagy már elegendőknek nem látszanak, hogy azoknak végig szakasztassék, a bátorléti hatóságnak teljes erélylyel kell fellépni, és eleinte a fegyveres rendőri csapatokat vagy a polgárőrsereget kell alkalmazni a csend helyreállítására, ha pedig ezek erre elégtelenek volnának, a katonaság közremunkálását kell igénybe venni; mind a fegyveres rendőrség mind a katonaság fegyvere használatában kimélő fokenkénti sort tartson, és soha se felejtse, hogy többnyire csak tévedő polgárokkal van dolga, kiknek életét oly kevésbé mint csak lehet kell kitenni veszélynek, azért a fegyveres hatalom csak annyira használja fegyvereit, mennyire az elkerülhetlenül szükséges

a sokaság szétesztatására, és a rend helyreállítására, ha lehetséges a fegyverek egész nyomatékkal alkalmazása előtt még fenhangon egy csillapító komoly intés bocsájtassék a sokasághoz, békességes eloszlásra, de mihelyt a háborgók a fegyveres csapatot magát támadják meg, vagy azt tetteleges bántalmakkal illetik, a fegyver azonnal alkalmazandó lesz.

Hogy pedig a még egészen el nem nyomott zenebona nagyobb terjedelmet ne nyerjen, vagy a látszólag elnyomott újjolag ki ne törjön, szükséges, hogy a zenebona színhelyére vezető utcák örök és lánczok által rekesztessenek el, a harangok félreverése, és torlaszok építése akadályoztassék; továbbá a családapáknak dobzó által tudokra adassék, hogy felelőség terhe alatt családjukhoz tartozó, vagy náluk dolgozó vagy szolgálatban lévő egyének közül senkit este bizonyos óra után az utcára kiereszteni ne merészeljenek, a nagyobb és veszélyesebb kihágások és vagyonsértések elkerülésére különösen szükséges, hogy a parancs kibocsáttassék, miszerint minden hely, hol szeszes italok méretnek, nem különben a kereskedési boltok zárva tartassanak, a fegyvereknek hordása tiltassék meg, különös figyelem fordítandó ilyenkor a levélárak, fegyver és pénztárak, valamint a börtönök őrzésére, ezeknél tehát az örök szaporítandók, másutt is czirkáló örök által nagyobb embersokaság összecsoportozása, és minden rendetlenség gátoltassék, egyáltalában pedig a rendőri hatóság ilyenkor elszántságot, szilárdságot és erélyt mutasson.

Forradalom kitörése esetében már a rendőrségnek működése háttérbe lép, ilyenkor a katonahatalomnak jutott a főtevékenység a forradalom elnyomására. 1) 2)

1) A legbiztosabb eszköz, mely által a kormány minden veszélyes mozgalmaknak elejét veheti, és a közcsendet fentarthatja az, ha magának a czélszerű eljárása által a nép közt oly pártot szerez, mely a jog és a törvényeknek uralmát, a rend és csendnek fentartását ohajtván a kormányt morális, és ha szükséges physikai erővel is támogatni kész, hogy pedig ez elérésék, következő elvek követendők :

1) A kormány igyekezzék, hogy az államnak igazgatása minél inkább a tökéletesség eszméjéhez közelítsen.

2) Az államszervezet a kor igényeinek megfelelően, és az uralkodó azon elvből induljon ki, hogy a főhatalom neki csak a nép javára van átadva.

3) A népnek nyitva legyenek az utak, melyek által panaszeit a kormány elébe viheti és egyáltalában a józan korlátok közt maradó szólás és írásszabadság el ne nyomassék, és igazságos panaszai orvosoltassanak.

4) Az igazság résszrehajlatlanul szolgáltatassék ki.

5) Az adók ne legyenek szerfelett terhesek, és igazságosan osztassanak fel, személyes szolgálatokkal p. o. katonaszkodással se terheltesenek a polgárok nagyobb mértékben mint szükséges.

6) Keveseknek érdekét nem kell az összes polgárság érdekének elébe tenni, és keveseknek előnyeit nem kell az összes jólétnek rovására előmozdítani.

7) A felvilágosodás és népnevelés előmozdításaék

8) A lelkiismereti szabadság állapítassék meg.

9) Mind az mennyire lehetséges távolíttassék el, mi a polgárok iparát, keresetét, élelmezési forrásait kevesbíthetné, vagy megszoríthatná, ellenben mind az mozdíttassék elő, mi a polgárok szellemi és anyagi jólétét előmozdítja.

10) Főleg arra fordíttassék gond, hogy a legfontosabb államhivatalok jeles tehetségű és kitünő jellemű férfiakkal töltesse be.

²⁾ Lásd erre nézve Mohl : Rechtspolizey 21—22. §.

Rottek : III. r. 395—412. l.

Harl : 234—244. §-ig. Barth : 110—127. l. Behr : 133. §.

48. §. A sajtóvali visszaélésből származó veszélyek.

Noha bizonyos, hogy a sajtó a leghatalmasabb eszköz az emberi míveltség, az ismeretek és a felvilágosodás terjesztésére, mégis tagadhatatlan marad az is, hogy a sajtóvali visszaélések nem csak a magános ember becsületét nyugalmát áshatják alá egész életére, hanem hogy minden felsőbbségnek tekintélyét is megtámadhatják s meggyengíthetik, a jogi erkölcsi és vallási érzületet, az államépületnek és közrendnek eme alap-

oszlopaikat is leronthatják, és ez által a közbátorlétet is veszélybe dönthetik. A veszélynek nagysága nem mindenütt és mindig egyforma, sok függ e tekintetben a nemzetnek műveltségi fokától, és az alaktól, melyben bizonyos eszmék terjesztetnek, ha ezek nagyszerű tudományos munkákban foglaltatnak, melyek csak kevés és tudósabb ember által vétetnek, korán sem okoznak oly veszélyt, mint ha időszaki néplapokban, melyek a kevésbé műveltek által is olvastatnak, terjesztetnek.

Tagadhatatlan, hogy a sajtónak korlát nélküli használata, mely t. i. abban áll, hogy akármit szabad legyen írni és kinyomatni minden következés nélkül, semmiféle államban fen nem állhat; kérdés támad tehát, minő intézkedése által kelljen az államnak a sajtóvali visszaéléseket elhárítani? Erre nézve két eszköz ajánkozott, t. i. az úgynevezett censurái intézmény, vagyis praeventivrendszer, és a sajtószabadság sajtótörvény léte mellett, mely a határokat megállapítja; melyeket a sajtóban áthágni nem szabad, és a kihágások ellen büntetést határoz, vagyis a repressivrendszer.

A censurái intézvény abban áll, hogy semmi irat sem nyomathatik előbb, míg az állam által rendelt censor azt meg nem vizsgálta, és annak vagy egészbeni vagy a kitörült helyek kihagyásával nyomtatására engedelmet nem adott. A censor erre nézve különös utasítással van ellátva, az iratnak nyomtatásbani megjelenése után pedig már nem az író, hanem a censor felelős.

Hol ellenben a sajtószabadság divatoz, ott minden nyomathatik, de az iratnak szerzője felelősségre vonathatik, ha a sajtótörvényben meghatározott határokat áthágja.

49. §. Folytatás.

Sokat vitatkoztak a felett, hogy melyik a visszaélések elhárítására alkalmazható két intézvény közül érdemmel elsőbbséget; vannak még jelenleg olyanok, kik a

censurai intézvényhez ragaszkodnak, és annak megtartását szükségesnek vélik. Az érvek, melyek által véleményüket támogatják, következők :

1) Hogy a kormánynak jogában és kötelességében áll minden rossznak czélszerű intézkedések által elejét venni, ezt pedig teszi a censura által, mert ez által a veszélyes elvek s tévtanok terjedése már csirájukban elfojtatik : holott ellenben mit sem segít a sajtószabadság léténél az írónak utólagos megbüntetésé, ha irata már minden kézen forog, és a vallásosság, erkölcsiség veszélyeztetését, a felsőbbség tekintélye megrendítését okozta.

2) Hogy tökéletes és kimerítő sajtótörvénynek létrehozása igen nehéz, mert minden egyes eszmét, melynek közlése áthágást képez, előre meghatározni lehetetlen ; a sajtótörvény határozatlansága miatt a sajtókihágások feletti ítélemben és azoknak megbüntetésében igen sok függ a bírónak önkényétől, mi által sok író, ki keltinél tán ovatosabb és féltékenyebb, a leghasznosabb műve kiadásától visszariasztatik ; ellenben más bátor, de meggondolatlan író vakmerően nyomatja iratait, mi mind nem történik ott, hol censura van, mert a felelőség terhe itt nem az író, hanem a censort éri.

3) Hogy a sajtószabadságnál a kihágás elleni büntetés sokszor fogatlan, mert történhetik, hogy midőn oly író, ki kedvence a nép bizonyos rétegeinek, kiknek hizeleg, megbüntettetik : azoktól azonnal kármentesítést kap ; a sajtószabadság élvezésére tehát legfelebb oly nemzetek érettek, melyek a szellemi és erkölcsi fejlődés igen magas polczán állanak ; de hol a nagy tömeg még kiskoru, annak a közügyekbe avatkozása és hozzászólhatása csak zavart okozhat.

50. §, Folytatás.

Ha a censura mellett felhozott érveket elfogulatlanul vizsgáljuk, találni fogjuk, hogy azok részint tévesek, részint túlzottak, és ha nem is tagadhatjuk egészen, hogy

a sajtószabadság fenállása mellett néha egy elvetemedett és gonosz indulatu író veszélyes irányú irata közzététele által némi bajt csakugyan okozhat, hogy különösen oly országban, melyben a sajtó hosszabb idő óta nagyon le volt igazva és bilincsbe verve, szintén annak rögtöni s tökéletes felszabadítása aggályt okozhat, és azért ezen esetben nagy ovatossággal szükséges eljárni a sajtóviszonyok megváltoztatásában; még is (eltekintve attól, hogy a sajtószabadság a veszély ellen ellenszert is foglal némileg magában), elvitázhatlan igazság marad az, hogy a sajtószabadság jó sajtótörvények léte mellett előbbséget érdemel az előleges censurái intézvény felett, és pedig a következő okoknál fogva:

1) Minden embernek joga van eszméit szabadon másokkal közleni, és az által az emberi nem műveltsége előmozdítására közreműködni.

2) A sajtószabadság az előítéletek eloszlatásának, a szellemi művelés nagyobb fejlődésének, a tudományok világossága terjedésének szükséges és elkerülhetlen feltétele. A sajtószabadság fenállása leghatalmasabb népnevelési eszköz, mely az embereket közelebb viszi rendeltetésükhöz: ellenben, hol censura uralkodik, ott a szellem szabad röpte gyakran akadályoztatik, a lángszerű írók elkedvetlenítettnek, és a censor minden közérdekű és tudományos kérdésben mintegy csalhatatlan bírónak tétetik, kinek önkényétől függ a népnek szellemét, a gondolata minden nyilvánulását bilincsekbe verni, a tudományok haladását akadályozni, és a sötétség országát előmozdítani.

3) A sajtószabadság lehetségessé tevént azt, hogy mindenkinek cselekvénye a közvélemény bírálata alá bocsájtassék, és a gonosz cselekvények felett a sajtó sujtó ítéletét kimondhassa, az ettöli félelem által előmozdítja az erény és a jogosság uralkodását, és kevesbíti a más emberekkel jogtalan és embertelen bánást.

4) A sajtószabadság egy értelmes és igazságot

szerető kormánynak is érdekében van, mert hol a sajtó szabadon mozog, a kormány magának könnyen tudomást szerezhet különféle adatokról, melyekről neki tudomással birnia kell, ha czélszerűen akar kormányozni, és a nép sympathiáját nyerni akarja. Ilyenek a közhangulat az intézkedései iránt, a népnek szükségletei, ohajtásai, panaszai és sérelmei, hivatalnokai eljárása és bánásmódja, és a trón így biztosíttatik hamis sugallások és jelentések ellen.

Igaz, hogy visszaélés történhetik a sajtóval a kormány irányában, de eltekintve attól, hogy a legszentebb dologgal, a legjobb intézménnyel is történhetik visszaélés, mi azért nem elegendő ok ezen dolog és intézmény használata megtiltására, bizonyos, hogy a censura által még nagyobb visszaélés történhetik, mert ez úgy alkalmaztathatik, hogy általa elnyomathatik a nép szava, nehogy panaszai a fejedelem füleit érhék, hogy elnémulni kell az igazság és ártatlanságnak, hogy szaporodnak az elnyomatások és visszaélések, lepleztetnek a hiányok, és akadályoztatik a felvilágosodás és értelmiség gyarapodása, mind ez pedig a közjó roppant kárával történik.

5) A sajtószabadság különösen alkotmányos országokban az alkotmánynak egyik garantiája, és az alkotmányos életnek ütere és istápjja, mert az alkotmánynak fentartására és az alkotmányos élet fejlődésére szükséges, hogy a közvélemény minden közügyi tárgyak és érdekek felett szabadon nyilatkozhassék, és így a nemzet nézeteinek és összakarátának kifejezést adhasson, az pedig sajtószabadság nélkül lehetetlen, csak a sajtószabadság által lehetségesített véleménynyilvánulás mellett szerezhetnek a polgárok politikai miveltséget, mely őket képesíti azon jogok és kötelességek üzésére, melyek őket mint alkotmányos ország polgárait illetik, csak a mellett fejlődhetik ki az alkotmányos országban annyira szükséges közszellem, és verhet gyökeret az igazi hazafiúság.

51. §. Folytatás.

A censura nemlétéből még nem következik, hogy a sajtószabadságnak említett előnyei minden esetre be fognak állani. e tekintetben igen sok függ attól, mikép üzetik a repressivrendszer, azaz milyen a fenálló utólagos censura, mert ha a fenálló sajtótörvény maga a szabad mozgásra elegendő tért nem hágy, vagy ha a rendőrség az utólagos censurát egészen önkénye szerint gyakorolhatja, nyomtatványokat kénye kedve szerint lefoglalhat, az író ellen büntetéseket rendelhet, valamely laptulajdonost hatalomszó által minden rendes eljárás nélkül megfoszthat tulajdoni jogától, akkor az ugynevezett sajtószabadság nem egyéb mint üres szó és valódi gunyjáték, és csakugyan képzelhető oly állapot, mellynél az ugynevezett sajtószabadság fenállása mellett a sajtó valóban kevésbé mozoghat szabadon, és az író állása nehezebb s veszélyesebb, mint a józan korlátok közt üzött censura mellett.

A sajtószabadság léténél annak hasznára nézve igen sok függ a sajtótörvény szerkezetétől, azon tértől melyet ez a szabad mozgásra nyitva hágy, az eljárásmodtól a sajtókihágások ellen, és másféle intézkedésektől, melyek a sajtó józan használatát biztosítják.

A tért illetőleg csak annyi szükséges, hogy a személyes izgatás, a gyűlölség magvának terjesztése, a kormánynak lealacsonyítása, minden felsőbbségnek sárba húzása. a vallás és erkölcsiség megtámadása, kigúnyolása, valamint bármely magán személy ellen becstelentítő koholmány terjesztése tilalmaztassanak, ezek kivételével a sajtó szabadon mozoghasson.

A sajtókihágások elleni eljárásra nézve szükséges, hogy meghatározottassék a törvényben a sor, mely szerint a szerkesztő, kiadó s nyomdász egymás után felelősek, és az arány, melyben ezen felelőségnek az esetek különfelesége szerint történnie kell. Továbbá, hogy mind

valamely nyomtatvány ne tán veszélyes tartalma miatti elkobzása, mind írójának megbüntetése ügyében esküdt-szék járjon el, így a kormány kikerüli azon gyanut, mintha a rendes birói hatóságra valamely erkölcsi kényszeret gyakorolna.

Végre, hogy a sajtónak józan használata jobban biztosíttassék, nem lehet helyteleníteni, hogy olyanoktól, kik hirlap szerkesztői lenni akarnak, pénzben cautio letétele és bizonyos személyes tulajdonságok kimutatása kívántassék, melyek némileg mintegy garantiául szolgáljanak, hogy az illető a szükséges higgadtsággal, becsületes jellemmel és némi készültséggel bír arra, miszerint a szerkesztői hivatásnak megfeleljen. Azonban valamint a felette nagy cautiót, úgy azt se lehet helyeselni, ha igen tüzetes képesség bebizonyítása kívántatik.

Végre az engedélyezési rendszer soha se használ-tassék a kormány által arra, hogy minden ellenzéki lap elnémíttassék, ha pedig a hirlapbélyeg pénzügyi szempontból be van hozva, ez különösen néplapoknál mérsékelt legyen, nehogy a lapok terjedésének megnehezítése által az értelmiség haladása akadályoztassék, és a közszellem s a közügyek iránti részvét csökkentessék. ¹⁾

¹⁾ Lásd erre nézve Behr: 134. §. Mohl: Rechtspolizey 20. §. Rottek: Lehrb. des Vernunft und der Staatsw. III. r. 362—372. l. Rottek: Staatsrecht der konst. Monarchie II. köt. 137. l. Welcker: Die vollkommene Pressfreiheit 24. l. Barth: Vorlesungen über Polizeywissensch. 477—498. l.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A személyes bátorlétről.

52. A személyes bátorlétnek fogalma.

A rendőrségnek az egyes polgárok személyes bátorléte iránti gondoskodása magában foglalja a veszélyek

eltávolítását, melyek a polgárnak életét, testépségét, szabadságát és becsületét fenyegetik, származzanak azon veszélyek akár valakinek gonosz szándékából, akár vigyázatlanságból, mulasztásból, akár a természeti elemekből és véletlen káros eseményekből; ezen gondoskodás kiterjed a különféle inségek, elemi csapások s egyes személyeket érő balesetek alkalmávali közbenjárásra, és hol lehet segítségre.

53. §. A rendőrség gondoskodása a gyilkosság, emberölések, és súlyos testi sértés eltávolítására.

A gyilkosság, emberölések és súlyos testi sértések elhárítására a rendőrség következő intézkedéseket tehet:

1) A részegség, mely gyakran emberölésre és súlyos testi sértésekre ad alkalmat, a lehetőségig akadályoztassék. Ide tartozik, hogy a csaplárosoknak az iránt kellő rendszabályok adassanak ki, és hogy a szokássá vált részegeskedés mint vétség megbüntetessék. Nagy haszonnal birhatnak a részegség kiirtására az úgynevezett mértékleti egyletek, melyek magoknak czélul tűzik ki a köznép szoktatását a mértékletességre a szeszes italokbani élvezésben.

Mind a rendőri hatóság, mind a mértékleti egyletek részéről különös gondoskodás irányoztassék arra, hogy az egészségi és erkölcsiségi szempontból igen kárteköny elharapódzásának a mérték felett pálinkaivásnak eleje vétessek.

2) Minden alkalommal, hol nagyobb embertömeg gyűl össze, szemeskedni kell a rendőrségnek, hogy valamely verekedés vagy vérengzés ne történjék, támadt vagy fenyegetődző verekedéseknél a csendörnek vagy a katonai rendőrlegénynek kötelességében áll közbenjárni, a főkezdőket eltávolítani, vagy ha ellenszegülnek, el is

fogni, a többieket pedig intés és reábeszélés által lecsilapítani.

3) Alattomos és veszedelmes fegyvereknek hordása tilos legyen. a lögyapot és egyéb hasonló fellobbanó s durranó anyagok készítése és birtoklása iránt is czélszerű rendeletek adassanak ki.

4) A városokban éjjeli utczai világítás hozassék be, melynek a vagyon bátorságára és az emberek kényelmére is nagy befolyása van.

5) A bátorság fentartására minden helységben örök szükségesek, kik a helység körében főleg éjen át az általános bátorlét felett, de főleg betörések, rablások, gyujtogatások meggátlására sokszor katonai őrzáratok mellett ügyelni tartoznak.

54. §. A rendőri hatóság kötelességei az útonállókra és zsványokra nézve.

Hogy a bátorság a közutakon útonállók és zsványok által ne veszélyeztessék, azokon szünet nélkül lovas rendőrség czirkáljon, mely azokat a gyanus emberektől megtisztítani iparkodják, az utak mellett pedig a bokrok 60 lépésnyire kiirtassanak, és a netán lévő barlangok betöltessenek.

A zsványbandák keletkezése elhárítására czélszerű intézkedések szükségesek, ide tartozik, hogy azon források eltávolíttassanak, melyek henyeségre és csavargásra alkalmat adnak, azért minden rendőri hatóság köteles az ifjuság czélszerű neveléséről és munkáhozi szoktatásáról gondoskodni, és különösen minden szegény és munkátlan ember felett a maga területén a felügyelést kiterjeszteni, különös figyelem szükséges azokra nézve, kik vizsgálat alatt állottak, és tökéletes bizonyág hiánya miatt el nem ítéltettek, valamint az elbocsájtott bűnösökre is, ezek kötelesek legyenek tüstént a hatóság-

nál, melynek területében letelepednek, magokat bejelenteni.

Azon eszközök közé, melyek által a haramiabandák keletkezése akadályoztatik, tartozik továbbá a nagy puszták parcellirozása, mely nemzetgazdasági szempontból is igen hasznos.

Hogy valamely háború után haramiabandák ne keletkezhessenek, gondoskodni kell, hogy az elbocsájtott katonák valahol foglalkozást találjanak.

Ha pedig már valamely vidéken zsványok fészkelődtek volna be, ott

1) Minden gyanus embert meg kell állítani, és az utilevél vagy igazolási jegye előmutatására szorítani, ez főleg szükséges az ország határszéleinél, ha a szomszéd országból gyanus emberek jönnek be, itt oly esetben formasierinti cordont kell húzni, az utilevél vagy igazoló jegy ilyenkor foglalja az utazónak pontos leírását, születési helyét, utazási célját és az időt, melyre nézve az utilevél vagy igazoló jegy érvényes.

2) Különös felügyelés alá kell venni ilyenkor a zsványokat és házalókat.

3) A vendégfogadósoknak az ilyen gyanus vidékekben különösen meghagyassék, hogy minden náluk leszálló személyt a rendőri hatóságnak bejelentsenek, más személyeknek pedig mint p. o. erdőszeknek, molnároknak és pásztoroknak tiltassék meg valakinek szálást adni.

4) Általános czirkálások és nyomozások sokszor szükségesek minden gyanus helyen és házban is, de ilyen nyomozásokban elegendő és czélszerűen felfegyverkezett személyzet mindig kívántatik, ilyenkor minden gyanus személyt el kell fogni, de minél előbb kihallgatni, és a felett jegyzőkönyvet vezetni.

5) A rendőri hatóság iparkodjék a zsványok nevei, csufnevei és más ismertető jelei, azoknak tanyahelyei felett magának tudomást szerezni, ily tudomás

birtokában jöhet a különféle jelentésekből, melyek a zsványok felett tétetnek; továbbá a befogott zsványok által büntársaik felett tett pontos leirásból, mind azon haramiák, kik leirásának birtokába a rendőrség ily módon jutott, mind pedig a már elfogottak felett pontos lajstrom vezetése és annak folyvásti folytatása szükséges, hasznos lehet az elfogott zsványoknak valamint más bünösöknek is lefényképezése, hogy azon esetre ha megszöknének, könnyebben lehessen őket megint elfogni.

6) Ha a rendőrség ismerjeleket bir a zsványok felett, más hatóságokhoz köröztető leveleket bocsásson ki, melyekben azoknak pontos leirása foglaltassék, sokszor oly levelek gyors hírnökök által oly helységbe küldendők, hol a leirtottak hihetőleg tartózkodnak. A köröztető levelek a hirlapokban is köztudomásra hozassanak, és mindenki köteleztessék, hogy a mit tud a zsványok tartózkodási helyéről, a rendőri hatóságnak jelentse be.

7) Az elfogott zsványokat meg kell vizsgálni, a náluk ne tán található pénzt, fegyvereket, vagy feltörési eszközöket el kell szedni tőlök, jól kell őket őrizni, és minden közlekedést köztök akadályozni.

8) Ha a közbátorság a zsványok által valamely időkbén már igen nagy mérvben van veszélyeztetve, rögtön ítélő törvényt (ugynevezett statariumot) kell kihirdetni, és azt még az orgazdákra is kiterjeszteni. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Rechtspolizey 25. 26. §§. Barth: 156—168 l. Behr: I. r. 87. §.

55. §. A megétetés.

A méregkeverés vagyis megétetés, mely a gyilkos részéről kevesebb bátorság mellett is véghez vihető, mint más gyilkolás, és könnyebben eltitkolható, a rendőrség részéről különös intézkedéseket szükséges. Ezeknek czélja az, hogy azok, kik gonosz czélra mérget akarnak szerezni, abban akadályoztassanak, hogy a tör-

tént mérgezések felfedeztessenek, továbbá, hogy az ember élete és egészsége hanyagságbóli vagy véletlen mérgezések veszélye ellen is megóvassék.

Ezen czéloknek elérésére a rendőri hatóság akármiféle mérég árulását csak a gyógyszerárusoknak, és kevés arra különösen feljogosított kereskedőnek engedendi meg. A mérégárulásra jogosítottaknak pedig súlyos felelet terhe alatt tiltassék valakinek mérget kiszolgáltatni, kivéven orvosi rendelet vagy rendőri engedélyjegy következtében, és ezek köteleztessenek külön jegyzőkönyvet vezetni, s abban pontosan és tisztán bejegyezni, mikor, honnan, minémű s mennyi mérégárukat kaptak, és kinek mely napon minémű mérget, mennyit, minő czélra s kinek rendelete következtében adtak el, hogy ha tán megétetés követtetnék el, annak szerzője ezen jegyzőkönyv nyomán könnyebben felfedeztessék. Hogy pedig mind ezen ovatosság daczára ne tán elkövetett mérgezés napfényre jöjjön, szükséges hogy valahányszor valaki rögtön minden szembetűnő ok nélkül meghal, a testnek bonczolása a rendőri hivatalnok jelenlétében történjék.

Nehogy pedig tévedésből és hanyagságból mérgezés történjék, szükséges hogy a mérgek és minden az emberi egészségre károsan ható szerek más gyógyszerektől és árucikkektől elkülönözve, tisztán olvasható felirással ellátható edényekben és fiókokban zárva tartassanak, tanítványok és más tapasztalatlan emberek azokhoz soha se bocsájtassanak, egyébként is a mérgefajok kiszolgáltatását se legyen szabad soha tanítványokra vagy akármely segédre bizni, hanem a főnök vagy maga, vagy egy tökéletesen biztos segédje által köteles legyen a mérégárut megjelelt borítékban lepecsételve a vevőnek átszolgáltatni, vagy ha az személyesen nem jelentkeznék érte, biztos személy által kezébe juttatni.

Azon iparúzők is, kik iparukban mérget használ-

nak, kötelesek legyenek a vett mérget jól őrizni, és belőle semmi ürügy alatt senkinek sem adni, ezen rendeletek áthágói mint kihágást elkövetők büntetendők lesznek.

56. §. Folytatás.

Történhetnek mérgezések rézedények, melyek nincsenek jól megcizinezve, a konyhábani használata által mert a réz savak által olvasztva mérges rézrozsdát szül, azért a nép ilyen rézedények használatának veszélyei felett felvilágosíttassék, minden ipartüzletnél, mely különféle cikkek főzésével foglalkodik, milyen a hentesek, húsfüstölők, paczalfőzők üzlete, valamint minden közintézetben s vendégfogadóknak a rézedényeknek, valamint az ólomtartó edényeknek a konyhábani használata egyáltalában tiltassék meg. A czinöntők arra szorítandók, hogy az edényeket ólom nélkül megcizinezzék, evő edényeket pedig ólommal hamisított czinből ne készítsenek, a fazékasoknak is olyan máznak alkalmazása tiltassék meg, mely ólmot, vagy más az egészségre nézve veszélyes anyagot magában foglal.

Hogy mérges tulajdonságu növényeknek más emberi élelemszerekül használt növényekkel tévedésből felcserélése által esetleges mérgezés ne történjék, szükséges, hogy oktatás terjesztessék mindenféle mérgek ismertetése, és azok által netalán okozott mérgezés esetében segélynyújtás felett, különösen midőn a rögtöni orvosi segítség hiányzik; e célra rajzokkal ellátott könyvek és kalendáriumok is használtathatnak. A mérgezés elkerülésére minden növények közt csak nem legnagyobb ovatosság szükséges a gombáknál, mivel azok közt oly számos mérges fajok találtak, melyeknek megkülönböztetése nem oly könnyű, vagdalt vagy száritott állapotban pedig épen igen nehéz. A gombák áruvása csak a köz piaczokon, bizonyos helyen előleges

megvizsgálásuk után engedtessek meg, magától értetőd-
vén, hogy a piaczi rendőrségre felügyelőknek a gombák
valamint egyéb mérges növények pontos ismeretével
birniok kell. ¹⁾ ²⁾

¹⁾ Kártékony hatással az emberi egészségre sokszor bir-
nak a kuruzsolók által gyakran árult hajnövesztő, hajfeketítő
kenőcsök is.

²⁾ Mohl: Rechtspolizey 27. §. Rottek: III. r. 418. l. Behr:
I. r. 84. §. és 140. §. Harl: 411—415. §.

57. §. A párviadalok.

A párviadalokra nézve sem lehet közömbös az
állam, részint mert ezek által a személyes bátorság szinte
veszélyeztetik, részint mert az államban hol törvény és
biróságok öröködnék a bátorság fentartása felett, minden
magánbosznak tilosnak kell lenni, a párviadal pedig
nem más mint magánboszu, az ököljognak mintegyszen-
tesítése, és a törvényeknek megvetése. ¹⁾

Kétséget sem szenved tehát, hogy azon kívül,
hogy a büntető törvénykönyvnek is büntetést kell szab-
ni a párviadalok ellen, a rendőrségnek is közreműködni
kell a párviadalok eltávolítására, és minthogy a párvia-
dalokra nézve azon latin közmondás alkalmazható „Va-
nae sine moribus leges“, azaz hogy a közvélemény tá-
masza nélkül hiába harczol a törvényhozás a párviada-
lok ellen, mindenek előtt szükséges, hogy azon oktalan
(az ököljog idejéből származó előítélet) mintha a sértett
becsület párviadal által helyreállítható volna, kiirtassék,
és a becsületről helyes nézetek terjesztessenek.

A rendőri hatóság kötelességeihez tartozik a ké-
szülőben álló párviadaloknak, melyekről tudomása van
elejét venni, különös figyelem fordítandó oly helyekre,
hol gyakran párviadalok történnek, a párviadalra kihí-
vott köteles legyen jelentést tenni, és azok kik kihíva
lévén a párviadalra reá nem állanak, minden gúny el-
len oltalmazandók.

Mint hogy pedig mégis néha a becsület sértése okul szolgál a párviadalnak, azért bármely nemű becsületsértésekben pontos igazságot kell szolgáltatni. ²⁾

¹⁾ Nem is lehet a párviadatok védelmére felhozni, hogy azok táplálják a bátorságot, és hogy annak szabad tért engedni, nem pedig azt elnyomni szükséges, mivel a bátorság, erény és a férfunak disze; mert ez ellen azt lehet megjegyezni, hogy a bátorság igen is jeles tulajdonság, és becsben tartandó, de csak addig, míg az a jog és a törvények határai közt marad, mert különben a zsíványnak bátorságát is lehetne védelmezni. — Azzal sem lehet a párviadaltok védelmezni: hogy ha párviadaltok divatoznak a félelem, hogy az ki valakit sért, könnyen a sértett által párviadaltokra kihivathatik, sokat visszatartoztat a netán különb elkövetendő sértésektől, mert ennek az áll elene, hogy ha a párviadaltok megtüretnek, a rakonczátlan ember ki egyszersemind bator és ügyes vivó minden elegendő ok nélkül csupa dicsvágyból másokat fog párviadaltára kihíni.

Gyenge tovább azon érv is, melylyel gyakran a párviadaltoknak szükségessége támogatott, hogy t. i. a becsületsértések ellen fennálló büntetőtörvények többnyire igen tökéletlenek, a párviadaltokat mint magán elégtételi és a becsületet helyreállító eszközöket, és becsületérszéből származó cselekvényeket tünni kell; mert feltéve, de meg nem engedve, hogy a párviadaltok mindig becsületsértésből erednek, a párviadaltoknak ez esetben is csak akkor volna némi értelmük, ha a sértett mindig győztes maradna a párviadaltban, és így a sértőn bosszút és elégtételt venne, (noha az által sem bizonyította be, hogy hamis, mit a másik fél tán felőle állított és okos ember előtt legalább le nem mosta a szent, csak nagyobb ügyességét a párviadaltban bizonyítaná be), de sokszor ám másként történik, mert sokszor a sértett legyőzetik, sőt halva marad, hol van itt az elégtétel? de egyébként is hamis feltevés, hogy minden párviadalt becsületsértésből ered, mert igen sokra más ok ad alkalmat, mi onnét is kitetszik, mert némely időben némely vidékben a párviadaltal düh rendkívülig lábra kap, mint Pesten egy pár év előtt, hol sokszor haszontalan ficzkok, kiknek a valódi becsületsértésről fogalmuk sem volt, vívtak gyakran igen szomorú és az illetőknek szülőit és atyafiait véghetetlen buba ejtő kimenettel, ily párviadaltal dühnek egészen más okai vannak, mint a valódi becsületsértés, t. i. a lábra kapó férhetetlenség, gög, egymással türelmetlenség, zsémbeskedő szellem, áldicsőség és vitésésvágy, melyet sokan a kiállott párviadaltokban keresnek, ily esetekben a párviadalt csak a betyárismus egyik neme, és a párvivók azt érdemelnek, hogy egy ca-

thegoriába tétetvén oly gyerkőcsekkel, kik pajkos cselekvényük által másnak személyét vagy vagyonát veszélybe ejtik, úgy büntetessenek meg, miként ezeket megbüntetni szokás, és valóban ha ilyen esztelen párviadali düh valahol lábra kap, és minden más eszköz ezen ugyvezett gavallérféle elégtételi módnak elnyomására elégtelennek mutatkosnék, az említett módoni elbánás a párvivókkal épen úgy igazolható lesz, miként még ott is hol a halálbüntetés eltöröltetett vagy ritka esetekben alkalmaztatott, a közbátorság rendkívüli veszélyeztetése esetében a rögtön ítélő törvénynek kihirdetése és a gonosztevőknek rögtöni kivégzése kivételképen igazolható, mert a kisebb rosszat elébe kell tenni a nagyobb rossznak; ha az említett módon kérlelhetlenül is minden külömbiség nélkül bánnak a párvivókkal, rövid idő alatt vége lesz vetve ezen eszelősség szülte dühnek, mely már annyi szerencsétlenséget okozott.

²⁾ Behr: I. r. 85. §. Anttek: III. r. 419. l. Mohl: Rechtspolizey 283. l, Barth: Vorlesungen über Polizeywiss. 538. l.

58. §. A gyermekgyilkolás és a gyermek veszélyes kitévése.

A gyermekgyilkolás a gyermek anyja által vagy közvetlenül vagy kitévés által történik oly helyen, hol előre látható volt, hogy annak vesznie kell.

Ezen büntett leginkább házasságon kívül született gyermek ellen elkövetetik, részint a szegyéntöli félelem, részint a gyermektartása nehézsége miatt.

Ezen büntett megelőzésére szolgáló eszközök következők lehetnek:

1) Hogy a megesett személyeknek a hozzátartozók, vagy gazdáik vagy mások durva bánásmódja és gúnyolásai ellen védelem nyujtassék, büntetésnek pedig azok ki ne tétessenek.

2) A szülés eltitkolásának és az által a gyermek élete lehető veszélyeztetésének gátlására azon rendelet adassék ki, miszerint minden férjetlen nőszemély, ki magát terhesnek érzi, köteleztessék állapotját a szülés előtt valamely bábának vagy más tisztességes asszony-

nak felfedezni, ki azután reá szemeskedik, és szülésekor is segítségül vagyon, és a szüendő gyermek élete fentartására is örökodik, a szülésnek e rendelet elleni eltitkolása megbüntetendő.

3) Alkalom adassék, hogy a szülés rejtve is törénhessék, és a született gyermek számára is ápolás és tartás találtassék, az első célra szolgáljak a szülőházak, melyek a teherbe esett nőszemélyeknek a szülésre titkos menedékhelyet nyujtanak, hol terhettől minden nyilvános gyalázat és házi rossz bánás nélkül szabadúlhatnak, a felvétel ilyen házban részint ingyen, részint mérsékelt díj mellett történik, az utóbbi célra valók pedig a lelencházak, ezen intézeteknek haszna: a) hogy azok által sokszor oly gyermekek tartatnak életben, kiket a szülők vagy szegénység vagy szégyen miatt tartani nem akarnak, és b) hogy a gyermekek sokszor erkölcsileg romlott emberek kezeiből kiragadtatnak, és mind fizikai jólétük, mind erkölcsiségre nézve jobban neveltetnek, ily intézetbe hozathatnak a talált gyermekek is.

A lelencházak elleneket is (Mohl, Schlötzer, Hufeland) találtak, kik következőket hoznak fel:

1) Hogy ezen intézetek igen könnyítvén a törvénytelen közösülés gyümölcseitől megszabadulást, a nemi kicsapongásokat nagy mértékben előmozdítják, sőt fősvény és keményszivű szülőknek is alkalmul szolgáljak a gyermek tartásának magoktól elhárítására, és az intézetre tolásra, ez által pedig a szülőknek a gyermekek iránti szeretete, mely a jó nevelésnek forrása, is elnyomatik.

2) Hogy ezen intézetekbe hozott gyermekek közt legnagyobb a halandóság, de azoknak is, kiket a halál el nem ragad, nagyobb része a világba kiléptekor erkölcsileg elvész, mert keveset kivévén, kinek a szerencse különösen kedvez, többnyire minden család, barát, pártfogás nélkül mindenben szükölködvén, gyakran még név nélkül is a világba mintegy kitaszítatnak, és ily állapot-

ban semmi tekintet, semmi emlékezet a szülőikre nem tartoztatja őket vissza a büntettektől, némely államnak (különösen Belgiumnak) büntető statistikája a bűnösök közt tetemes számu lelenczháznovéndéket képes felmutatni.

3) Hogy ezen házak sok költséget okoznak. ¹⁾

¹⁾ Rottek : III. r. 422. l. Mohl : Rechtspolizey 275. l. Frank : Medizinische Polizey.

59. §. Folytatás.

Azon érvekre, melyek a lelenczházak ellen felhozatnak, felelni lehet. Az 1) Tagadhatatlan ugyan miszerint ezen intézetek a nemi kicsapongásokat némileg előmozdítják, de eltekintve attól, hogy ezek oly városokban is, hol ily intézetek nincsenek, nem tartoznak a ritkaságok közé, és ezen baj az emberi természet gyarlósága miatt tökéletesen ki sem irtható, az állam két rossz összeütközésében kénytelen a kisebbiket választani, hogy t. i. a nagyobbikat, tehát ez esetben a csecsemőgyilkolást elhárítsa.

Mi a 2) t. i. a gyermekeknek az intézetbeni nagy halandóságát illeti, e halandóságnak okai a lelenczháznak czélszerű elrendezése által elháríthatók vagy kevesbíthetők.

Ezen okok közé tartozik a) az, hogy igen sok gyermek, kik lelenczházba hozatnak, bujakórban szenved, és mivel a baj nem ismertetik azonnal, az közölte-tetik a szoptató dajkával, és ez által a többi gyermekekkel.

E bajt kevesbíteni lehet, ha minden gyermek egészségi állapotja az intézetbe hozatalánál szorosán megvizsgáltatik, és előbb a gyermek nem adatik át a szoptató dajkának, míg be nincs bizonyítva, hogy bujakórban nem szenved, ha pedig abban szenved, akkor el

lesz különítendő, és gyógyulásaig az orvos által rendelt étszerekkel táplálendő.

b) Az anyatejnek hiánya. E hiányt természetesen nem oly könnyen lehet pótolni, mert minden gyermeknek nem lehet külön szoptató dajkát adni, hanem egynek több gyermeket kell szoptatni, azért más az orvos által rendelendő étszereket kell választani, főleg jó leve-seket.

c) A lelenczházak egészségtelen helyzete, azoknak hiányos építésmódja, igen sok gyermek összehalmozása kis téren, a tisztátlanság, és mind ezekből eredő megromlása a levegőnek, mely ezen épületből a városra is elterjed.

Ezen bajon is lehet segíteni, ha a lelenczház egészséges helyen, mennyire lehetséges a városon kívül, hol a levegőnek szabad járása van, és czélszerűen építetik, mihez tartozik főleg, hogy benne tágas helyiségek legyenek, igen sok gyermek egy teremben ne halmoztassék össze, mi a ragadós nyavalyák terjedhetése miatt is veszélyes; továbbá különös ügyelés fordítottassék a tisztaságra. A beteg gyermekek számára különös termek létezzenek.

d) A felügyelés hiánya, a közömbösség és keményszivűség a felügyelők és betegápolók részéről a gyermekek irányában.

Ezen baj is némileg elháríthatatik a felügyelők és kezelők feletti jó és szoros felvigyázat, czélszerű vizsgálat és ellenörködés által, ezen felvigyázat és ellenörködés üzethetik a rendőri hatóságon kívül más tisztességes polgárok és nők által. A gyermekeknek lelkiismeretes ápolását jutalmak által is lehet előmozdítani. Ide tartozik, hogy a gyermekek ápolására rendelt oly női személyek, kik kimutatják, hogy figyelmük és gondoskodásuk által bizonyos számú gyermekeket felneveltek, élemedett korukban nyugdíjra tarthassanak igényt.

Mi a lelenczházak ellen ezen felhozott érveket

illeti, hogy a felnőtt gyermekek része az életben erkölcsileg elvész, ezt is el lehet némileg háritani, ha t. i. azon idő után, melyik tart a lelenczi ápolás, a felnőtt gyermekek ezen intézetből az árvaintézetekbe vagy különben becsületes családokhoz adatnak, hol azok vagy mezei munkában vagy kézi mesterségben egyszersmind oktatást nyernek, és ha az intézet igazgatói még akkor is kiterjesztik gondoskodásukat az ily gyermekekre.

Az intézetnek költségei is czélszerű igazgatás által némileg alábbszállíttatnak. ¹⁾

¹⁾ Hogy a lelenczházak felett nem kell a pálczát törni, mint azt némelyek legujabban teszik, Londonnak (hol lelenczházak nincsenek, de aránylag sokkal több gyermekölés fordul elő mint másutt) példája bizonyítja, ugyan azt kétségen kívül helyezi Pest városának rendkívül nagy halandósága, mire nagy contingenst szolgáltat a sok törvénytelen születésű gyerekek, (mely fájdalom évről évre szaporodik) kik ha nem is öletnek meg közvetlenül anyjaik által, de annyira elhanyagoltatnak, hogy haláluknak bekövetkezni kell, mi hivatalosan constatirozva is van.

60. §. F o l y t a t á s.

A felvétel a lelenczházba történjék ingyen, főleg ha szegénységi bizonyítvány mutattatik elő, vagy csekély díj fizetése mellett, a felvételnél ne kérdeztessék a szülőknek vagy a gyermeknek neve, hanem oly intézkedés létezzék, miszerint a gyermek minden nehézség nélkül az intézetnek átadathassék. Történhetik ez, ha, miként a velencei királyságban divatoz, forgó tekenő van beillesztve, hová a gyermek betéteik, és befordítása által a ház belsejébe szállíttatik. Azonban oly intézkedés is szükséges, mely által lehetségessé tétessék, hogy a gyermeket áthozók, mikor nekik tetszik, azt megismerhessék, és minden nehézség nélkül az intézetből kiviessék, e tekintetben szükséges különös felvételi jegyzőkönyvet vinni, melyben bizonyos szám alatt az átadott gyermeknek neve (ha ilyennel bir, és az bejelen-

tetett, ha neve nincs, nevet adnak neki), az átadás napja és órája, sokszor azou holmik is, melyekkel együtt a gyermek átadatott, és a gyermeknek nctán ismertető jelei feljegyeztetnek, és az átadónak átadási bizonyítvány adatik, melyben ki legyen téve a jegyzőkönyv illető lapszáma, és azon szám, mely alatt a gyermek a jegyzőkönyvbe be van iktatva, ezen átadási bizonyítvány előmutatása mellett bárkinek, ki a gyermek állapotja után tudakozódik, arról tudomás adatik, és kívánatára a gyermek ki is szolgáltatattatik, ilyen kiszolgáltatásnál méltányos, hogy ha lehetséges a gyermektartási költségek egy része az intézetnek téríttessék meg. Hol igen sok gyermek hozatnék az intézetbe, úgy hogy azok az intézetben többé el nem férnek, a gyermekek egy részét becsületes emberekhez külső ápolásba kell adni, ez kétféle lehet: ingyenes, melyre jótékony emberek gyakran csupa könyörületességből ajánlkoznak, és fizetés melletti; ez utóbbi esetben a fizetés mellett ajánlkozó ápolószülők és a lelenczház közt formaszertinti szerződés köttetik, és az intézet jogosítva van a gyermeket visszavenni. Ingyeni ápolásra és nevelésre ajánlkozók közül olyanok választassanak, kik erkölcsiségükre s jólétükre nézve magokat igazolni képesek, mind a két esetben a lelenczház előjárójának kötelességében áll a lelenczekeli bánás és azoknak ápolása felett örködni.

Epen ezen módon ott, hol lelenczházak nem léteznek, gondoskodni kell a községi hatóságoknak a talált gyermekekről.

A lelkészek feladata pedig időről időre a híveiknek a szószéken előadni, mily jótékony és az Isten előtt kedves cselekvényt visznek véghez, ha lelenczgyermeket ápolás végett felfogadnak, és annál a szülők helyét pótolják, ez főleg ott lesz szükséges, hol lelenczházak nincsenek. ¹⁾

¹⁾ Barth : Vorlesungen über Polizeywiss. 206. l.

61. §. A magzatelűzés.

A magzatelűzésre nézve sem lehet az állam közönyös, mert e cselekvény elharapódzása által a bujaság nagyon előmozdítatik; ide járul, hogy az elűzés az elűzőnek egészségére nézve is gyakran veszélyes.

A magzatelűzés gátlására legsikeresebb eszköz büntetés fenyegetése alatt rendelni, miszerint a gyógyszerészek hánytató, hashajtó és más szereket, melyekkel magzatelűzést eszközölhetni, orvosi vevény nélkül valakinek ki ne szolgáltatassanak; továbbá, hogy a sebészek terhes nőszemélyeken orvosi rendelés nélkül eret vágni, a bábák pedig akárminő nőnek bármely ürügy alatt az élő vagy holt magzat elhajtására szolgáló szereket szerezni, vagy arra tanácsot adni ne merészeljenek; végre nyilván helyekről oly növényeket, melyek e célra használhatnak, el kell távolítani.

62. §. Az öngyilkosság.

A rendőri hatóság gondoskodni fog az öngyilkosság elharapódzása gátlásáról is, mert az öngyilkosság az erkölcsiséggel, a vallás tanaival, sokszor az embernek mások iránti kötelességeivel, melyek alól az öngyilkos magát elvonja, ellenkezik; s mivel az öngyilkossági hajlam elharapódzása a bünte tek szaporodását is vonja maga után, minthogy, ki maga életét becslésre nem méltatja, mások életét sem szokta becsülni, és az elkövetett büntette miatt, ha felfedeztetik szenvedendő büntetést a legrosszabb esetben öngyilkosság által véli elkerülhetni, s végre mert az öngyilkossági tett sokszor csak pillanatnyi ésszavarodásból származik.

A rendőri hatóságnak főfeladata az öngyilkosság közönséges forrásai ellen harcolni; a tapasztalás szerint a vallástalanság, kicsapongások, pazarlás, játékdüh, inség és elcsüggedés a haza politikai állapotja miatt szok-

tak ilyenek lennek. Ezek ellen leghathatósabb eszközök a vallásosság és erkölcsiség terjesztése, a nép jólétéről gondoskodás, és különösen az ország alkotmányos és szabadsági állapota fentartása, és további fejlesztése.

Jó rendőri hatóság gondoskodni fog azokat, kik az öngyilkolásrai kísérletben éretnek, abban gátolni, és kiket még lehet gyors segélynyújtás által megmenteni, ezek aztán orvosok és lelkészek gondviselése alá megtérítés végett átadandók lesznek; büntetésről, kivéven ha valamely büntettet elkövettek volna, szó sem lehet.

Epen oly kevéssé lehet szó az öngyilkosok megbüntetéséről a véghez vitt öngyilkosság miatt, mert a holt nem lehet a büntetésnek tárgya, és teteme tán tisztességes eltemetése megtagadása, vagy más módon meggyaláztatása embertelenséget foglal magában, és az öngyilkos atyafiaira igen elkeserítőleg hat. Annak megmutatására, hogy az állam nem helyesli az öngyilkolást, legfőlebb azon intézkedés volna czélszerű, miszerint az öngyilkosnak a rangjához illő szokott ünnepélyes eltemetés meg ne engedessék, hanem ez csak csendben történjék, és még itt is lehetne kivételt tenni olyanoknál, kiknél fel lehet tenni, hogy öngyilkosságuk perczében észzavarodásban voltak. ¹⁾

¹⁾ Rottek III. r. 429. l.

63. §. Más gondatlanság, hanyagság s véletlenségből támadható veszélyek elleni intézkedések.

Mind azon veszedelmek, melyek gondatlanságból, hanyagságból s véletlenségből származnak, lehetetlen előre látni, és így lehetetlen mindnyájok ellen intézkedéseket tenni. A rendőri hatóság feladata tehát figyelmét leginkább azokra terjeszteni, a melyek gyakrabban fordulnak elő. A tárgyak különbözése szerint, melyek-

nél veszélyeknek lehet helye, s melyekre tehát a rendőrségnek különösen kell gondoskodását fordítani, különböztetni kell utczai, úti, hajózási, építési vízi s állatok veszélyei elleni rendőrséget.

64. §. Az utczai rendőrség.

Főleg nagyobb városokban az utczákon számos szerencsétlenség adja elő magát, azért a rendőrség kötelességében áll mind azon okokat eltávolztatni, melyek ilyen szerencsétlenségeket okozhatnának.

Ilyen ok a sebes vigyázatlan lovaglás és hajtás, a szánoknak télen csörgő nélküli használása; továbbá befogott szekerek vagy befogatlan lovaknak felügyelet nélkül a szabadbani hagyása. Mind ezen cselekvények és mulasztások, mivel sérülési és gázolási veszélyt okozhatnak, büntetés alatt tiltandók lesznek; különösen pedig rendelni kell, hogy a kocsisok, midőn házkapukból ki- vagy behajtanak, a hidakon, utczasarkokon és midőn más utczába befordúlnak, végre oly helyeken, hol sok ember tolong, csak lépésben hajtsanak, máskor sem vágatva, hogy a gyalogosokat a legázolás elkerülése végett kiáltás által figyelmeztessék.

Midőn pedig valamely helyre ünnepély alkalmával vagy multság végett számosabb kocsi és ember indul, minden veszedelem és összeütközés elkerülése végett különös kocsizási rendszabály kiadandó.

A bérkocsik számokkal ellátandók, s mind maga a kocsi mind a lószerszámok jó karban tartandók. A bérkocsis, ki maga is csak hatósági engedély mellett gyakorolhatja e foglalkozást, köteles legyen oly szolgálat alkalmazni a hajtásra, kik arra képeseknek találtnak, különös rendszabály szükséges a kocsik kitérésére nézve különösen a hidakon.

Meg ne engedtéssék továbbá, hogy az utczán a járkelés nappal a boltok előtt hordók vagy áruköte-

gek vagy favágás által, hol erre a házban tér vagyon, nehezítették, vagy hogy éjszaka ilyenek vagy építési szerek vagy szekerek az utcán maradjanak, és azt elrekeszték, hogy senki sérülést ne szenvedjen; de ha építkezéseknél vásár alkalmával, vagy nagyobb áruszállításoknál vagy más körülmény miatt kénytelenség állott be, azokat éjszaka a házon kívül hagyni, égő lámpás állíttassék azokhoz, ugyan azt kell tenni, ha az utcán valahol csatornakészítés végett nagy verem ásatott, és a kövezet feltöretett.

Veszély adhatja elő magát az utcákon az által is, ha valamely felfüggesztett vagy felállított tárgy, p. o. czéger virágedény stb. magasról leesik, azért semmi olyast ne legyen szabad a házakon az ablakokon vagy erkélyen felaggatni, vagy ott tartani, mi leesés ellen kellőleg biztosítva nincs. Szinte az ablakból vagy erkélyből vagy más magas helyről ne legyen szabad valamit lehajigálni, vagy kiönteni, mi által az arra menőkön sérülés történhetnék. Ha hó hanyatlik le a háztetőkről figyelmeztetni kell az embereket, vagy oly időt választani, midőn senki sem jár arra.

Ha valahol utcán vagy házudvarokban pinczetorkok, ganéjgödrök vannak, azok oly módon kerítendőek és korlátozandók, hogy a vigyázatlanul járók és gyermekek bele ne bukjanak, és szerencsétlenül ne járjanak; végre a sikos helyekből télen eredhető vészélyek elkerülésére rendelendő, hogy a házi urak a házaik előtt a jeget felvágassák, és házaik előtt a járdát hamuval behintessék, ezen rendelet teljesítésére szükséges hogy egy bizottmány bizonyos óra előtt minden utczában vizsgálatot tartson vajjon az történt-e? az elmulasztó házi urak okvetetlenül a rendőrség elé hivandók és megbüntetendőek lesznek. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Polizeywiss. I. r. 40. §. Barth: Vorles. über Polizeywiss. 402—407. l. Harl; 376—377. §. és 409.

64. §. Az útrendőrség.

Hogy a közutakon a szerencsétlenségek elkerültessenek, szükséges, hogy ha valamely út meredekhely vagy folyó vagy patak partja mellett létezik, az töltésekkel karfákkal vagy fakarzattal láttassék el, ezeknek megrongálása pedig megtiltandó. Az utak magok jól építtessenek, az utnak mind a két oldaláról a víznek lefolytatása miatt szükséges árkok ne legyenek igen mélyek és szélesek, az utak mellett élőfák ültetessenek, hol pedig ezek hiányzanak, és a nagy hó vagy a víz kiáradása miatt az útnak iránya ismerhetlen lenne, ott a rendőri hatóság gondoskodni fog, hogy bizonyos távolságban egymástól felállított póznák által az útnak irányát ismerni lehessen, igen mély hónál pedig annak fellapátolása által kell a járhatóságot helyreállítani.

Hogy a folyónak mint közlekedési eszköznek használatánál a balesetek elkerültessenek, szükséges hogy a hajók és csónakok vezetése csak oly személyekre bizassék, kik a hajózáshoz tökéletesen értenek, minden hajóvezetőnek kötelességévé tétessék arra ügyelni, hogy a kiindulandó hajó jó állapotban s azon útra, melyre használandó, és azon teherhez melyet hordozand, eléggé erős és tartós legyen, ha a hajó útközben romlik, a hajózást ne legyen szabad vele folytatni; hol csónakon történik az embereknek egyik partról a másikra átszállítása, ott biztos csónakokról és ügyes révészekről kell gondoskodni, és meg kell határozni a személyeknek számát, melyeket egyszerre a csónakban felvenni lehet, de veszedelmes helyeken vagy szélvész idejében senkit se legyen szabad átszállítani, továbbá szükségesek szabályok a hajóknak egymás előli kitérésére nézve is. A hidak is, melyek szinte erős karfával ellátandók, jól építtessenek, és gyakran, de főleg valamely közelgő nagyobb ünnepély előtt, hol a hídon nagy embertolongság előre látható, megvizsgálandók, vajjon jó állapotban vannak-e,

ne hogy leszakadás által nagy szerencsétlenség történjék, oly alkalommal se bocsájtassék igen nagy sokaság egyszerre a hidra. A gyalogosok számára a hidak oldalán, hol az szükséges, járások legyenek alkalmazva.

Hogy a vasutakon és a gőzösökön támadható veszélyek elháríttassanak, batorléti rendszabályok szükségesek minden veszély elhárítására, mely vagy gonoszságból vagy hanyagságból származhatnék, ezen rendszabályok különösen vonatkoznak a gőzkazán minéműségére, annak fűtésére, a menet rendére és gyorsaságára, az éjjel való kivilágításra, és azon jelekre, melyeket köd esetében kell adni, hogy minden összeütközés elkerültessék; minden elkészült új gőzössel, előbb mintsem szállításra alkalmaztatnék, próbahajózás történjék, a gőzhajóknál a versenyfutás tiltassék meg, s a gőzösökhöz több kisebb hajó köttessék, hogy szerencsétlenség esetében az emberek azokon menekülhessenek. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Polizeywiss. I. r. 40. §.

Behr: Allg. Polizeyw. 166. §.

Harl: 402. §.

65. §. Építési rendőrség.

Hogy az építésből eredő veszélyek elháríttassanak, szükséges, hogy minden építésnél csak feljogosított ácsok és köművesek használtassanak, hogy az építés kezdete előtt az építési terv a hatóságnak beadassék, és attól előbb megvizsgáltván, csak annak helybehagyása után vétethessék foganatba, hogy az építésnél jó anyagok használtassanak.

Továbbá gondoskodni kell, hogy az építkezéseknél a szabályszerű intőjelek állíttassanak fel, miszerint így az utcán járó kelő emberek az által vigyázatra figyelmesekké tétessenek, mész és egyéb vermek éjszaka tárva ne maradjanak, a düledékeny épületek annak idejében kijavíttassanak, az építkezéseknél használt ál-

lások úgy építtessenek, hogy azoknak ledülésétől ne kelljen félni, különösen a táncztermek, a színházakban és más termekben levő karzatok minéműsége igényli a rendőrségnek figyelmét, azért ezek időről időre megvizsgáltassanak, a színházak is úgy építtessenek, hogy a tűzből eredhető veszélyek minél kisebbek legyenek, azok különös vízcsövekkel és több és kényelmes bejárással is birjanak, hogy az emberek tűz esetében könnyen menekülhessenek. Figyelmet érdemel a padlásablakok minéműsége is, hogy ezek a szél által oly könnyen le ne hányassanak, a pinczék a bejárásnál a házba ne alkalmaztassanak, a házak mellett ereszcatornák csináltassanak, hogy midőn az idő enged, és a házfödélzeti hó olvadásnak indul, a házfödelekről leomladozó hőtömeg az embereket össze ne zúzza, vagy meg ne sértse. Végre a lövöldöző ház csak hatósági engedelem mellett állíttassék fel, és oly helyen és oly módon építtessék, hogy a járók kelők az által semmi veszélynek ki ne tétessenek.

Ujjonnan épült házba a felsőbbbségtől adott engedelem nélkül költözés ne engedtessék. Ezen rendeletek áthágói megbüntetendők. ¹⁾

Mohl : Polizeywis. I. 40. §. Barth : Vorles. über Polizeywiss. 399—402. I. Harl : 402.

66. §. A fürdésből és a jegen járásból származó veszélyek.

Hogy a szabadbani fürdésből származható veszélyek elkerültessenek, szükséges, hogy a folyóvizeken nyáron folyó fürdők állíttassanak, hol az emberek csekély díj fizetése mellett fürödhetvén minden veszély ellen biztosítva legyenek, a szegények számára pedig a hatóság által évenként azon helyek, melyek a folyóban fürdésre alkalmasak, kipuholtassanak, és megjelöltessenek, másutt örök felállítandók, kik a tiltott he-

lyekeni fördést akadályozzák, és szerencsétlenség esetében tüstént segítséget nyújtanak; télen a fagyott folyóvizekeni átjárást, a jegen csúszkálást csak akkor engedendi meg a hatóság, minekutánna a jeget megvizsgálta, és azt elég vastagnak találta arra, hogy azon veszély nélkül lehessen menni; de akkor is kijeleli a helyeket, melyeken az átmenetel vagy csúszkálás meg van engedve, és az átmenetelre szolgáló helyeket hamuval behinteti. ¹⁾

¹⁾ Barth: Vorles. über Polizeywiss. 396. l.
Harl: 401. §.

67. §. Az állatoktól származó veszélyek.

Vad vagy más ártalmas állatokat tartani senkinek se legyen szabad felsőbb engedelem nélkül, továbbá medvéknek vagy hasonló ragadozó vadállatoknak az utczákoni nyilvánosan és szabadon való körülhordozása is tiltassék meg, az ily állatoknak pénzérti mutogatása pedig csak akkor engedtessek meg, ha jól elzárt rekeszekben tartatnak, és főleg az ily állatok tovább szállításánál arra fordítottassék gond, hogy ily állat útközben ki ne törjön, és a bátorságot ne veszélyeztesse; nehogy pedig a csordabikák vadságuk által szerencsétlenséget okozzanak, ha igen hegyes szarvuk vagyon, azt le kell fűrészelni, vagy pedig ólomgombot rákötni. A lovak is vásáron különös korlátok közé állítandók.

Bárminemű házi állat tulajdonosa, ki annak valamely gonosz tulajdonságát ismeri, azt mind a háznál, mind pedig ha a házon kívül akarja használni, oly őrizet és gondviselés alatt tartani köteleztessék, hogy senkinek sértést ne okozhasson.

A rendőrség gondját különösen terjeszsze ki azon veszélyek elhárítására, melyek veszettségbe esett állatoktól erednek. A veszettség különösen a kutyanemű állatoknál fejlődik ki eredetileg, hanem ragály által min-

denféle állatra még a szárnyas állatokra, sőt az emberre is elterjed, és mint viziszony jelentkezik, azért hogy ezen veszélyek kevesbítettessenek, a rendőrség 1) Iparkodni fog, hogy a vad állatok a kutyák neméből, melyeknek a farkasok, rókák kiirtassanak. 2) Hogy a kutyáknak túlságos száma kevesbítettessék, e célra az szolgálhat, ha mind azok, kik kutyát tartanak a nélkül, hogy bátorságuk vagy foglalkozásaik miatt azt tenni kénytelenek volnának, különös kutyaadó alá vettetnek. 3) Parancsolni fogja, hogy a ki kénytelen bátorság végett kutyát a háznál tartani, főleg ha az marós és gonosz, azt nappal lánczra kötni köteleztessék, a kutyák pedig, melyek az utczára vitetnek szájkosárral legyenek ellátva, és az a nélkül találtakat agyonütteti. 4) Az embereket figyelmezteti, mely okokból ered a veszetség, hogy annak kiütése megelőztessék. Ily okok p. o. ha a kutyák nagy hőségnek vagy csikorgó hidegnek vannak kitéve, ha hiányzik nekik az elegendő eledel vagy ital, ha igen hevítő vagy rossz és romlott eledelt kapnak, főleg meleg időben rothadt húst vagy bűdös vért, ha szomszúságukat hirtelen bűdös, poshadt, férgektől eltisztátalánított vízzel oltják ki, ha igen ingereltetnek, ha igen tisztátalan helyen tartatnak, ha a szoptató nősténykutyának minden kölykei az emlőtől egyszerre elvétetnek, végre ha a nemi ösztön kielégítésében akadályoztatnak, vagy a kielégítésnél megzavartatnak. 5) A rendőrség az emberek közt oktatást terjesztend mind azon jelek, melyek a veszetség kitörését megelőzik, mind magának a kitört veszetségnek ismertető jelei felett, és kötelességévé teszi mindenkinek, hogy ha a veszetségnek ily előjelei kutyáján mutatkoznának, azt lánczra kösse, és tüstént a bátorléti hatóságnak jelentést tegyen, ez pedig csak akkor hagyja a kutyát a háznál, ha ott a férhelyek olyanok, hogy a beteg kutyát jól el lehet zárni, különben pedig azt a gyepmester által elviteti, és oly helyen bezáratja. hol senkit sem sérthet, és addig ott tartatja,

míg vagy az egészséges állapotja be nem bizonyodik, vagy veszettsége ki nem fejlődik. Ez utóbbi esetben azt meg kell ölni, de előbb nem, nehogy ha általa ember sértetett volna, ez ok nélkül kétségbe essék, mind azon állatok, melyek a kutyával közelebb közlekedésbe jöttek, szinte agyonütendők, és mind a megöletett kutya, mind ilyen állatok szőröstől bőröstől 8 lábnyi mélységre valamely félreeső helyen a földbe ásassanak, a kutyaól is, melyben a kutya feküdt, nem különben mint azon edények, melyekből evett, megsemmisíttessenek, a falak pedig, melyekhez tajtéka ért, levakartassanak. 6) Hogy ha oly kutya, mely veszettségről gyanus¹⁾, vagy melyen az már kitört, nyilván helyen mutatkozik, a rendőrség arra vadászatot tartson, és figyelmetessékké tegye a polgárokat legrövidebb úton, hogy főleg a gyermekeikre ügyeljenek, és minden kutyát és marhát bezárva tartssanak, míg a gyanus kutya nincs kivégezve, ha pedig az azon tájékat elhagyván máshová szaladt, a környékben lévők arról gyorsan tudósítandók, hogy mindenki ovakodhassék. 7) A rendőri hatóság rendelendi, hogy minden ember, ki valamely veszettségről gyanus vagy veszett állat által megsebesítettett, vagy az ilyen állat tajtékával is érintetett, valamint a segítségére jövő személyek kötelesek legyenek tüstént a hatósági orvosnál vagy sebésznél azt bejelenteni, és addig is szorgos gondot fordítani arra, hogy a testhez jutott méreg azonnal eltávolíttassék, vagy annak a vérbe szivárgása akadályoztassék, vagy legalább annyira gyengíttessék, hogy lehetőségig ártalmatlanná válják. Az erre szükséges eljárás nyomtatásban kiadandó, és az emberek reá oktandók.

Azon szomorú esetben, ha valamely embernél a víziszony előjelei mutatkoznak, milyenek a szédülés a tagokban, főleg a megharapott részbeni szaggató fájdalom, étvágy hiánya, az erőnek megfogyása, a toroknak görcsös összehúzódása, nagy ingerlékenység, nyugtalan-

kodás és szorongatás, világosság és fényes tárgyaktóli iszony, azonnal orvos hivandó s a rendőri hatóság arról tudósítandó; az ily betegek a házban elkülönített helyen jó őrizet alatt tartandók, és gondosan ápolandók, ha pedig a házban a tér az elkülönítésére a többi házbeliektől hiányzanék, akkor ily beteg valamely kóróda-ba felveendő, mind a két esetben mind az gondosan eltávolítandó, mi a beteg kedélyére károsan hathatna, ha ily beteg a használt szerek daczára meghal, a szoba, melyben feküdt kimeszelendő és átfüstölendő, a beteggel érintkezésbe jött tárgyak vagy megsemmisítendők, vagy legalább forró luggal tisztítandók. ²⁾)

¹⁾ A veszettségnek előjelei a következők: ha a kutya igen szomorú lesz, nyughatatlan, a magányt főleg a sötét helyeket keresi, nem eszik, nem iszik, folytonosan morog, urának nem engedelmeskedik, hajlama van harapásra, szemei vízesek, fülei és farka lecsüggnek, ezen jelek képezik a veszettségnek első stádiumát, melyben már néha a harapás ragadós, ezen stádium tart 12—24 óráig, és azután következik a második stádium melyben a kutya már urát nem ismeri, hangja és ugatása sajátságosan elváltozik, mi a veszettség kitörésének legfontosabb ismertető jele, szája tajtékzik, nyelve kék és kifelé csügg, szemei veresek és vízesek, az állat nyughatatlan, ide tova fut, szalad s mindent mi elébe jut, harap, vizet nem iszik, hanem mindentől mi tükrödzik irtózik.

²⁾ Barth: Vorles. über Polizeywiss. 380—396. l. Harl: 378—399. §-ig. Bene: Princip. pol. med. 319—324. §-ig.

67. §. Más balesetek és szerencsétlenségek elleni intézkedések.

Gyakran eszelős emberek által is történnek szerencsétlenségek, azért szükséges figyelmet fordítani, hogy ezek ne ingereltessenek, ha pedig veszélyesek, akkor azokat oly állapotba kell tenni, hol ártalmasak nem lehetnek; mindenki köteleztessék jelentést tenni, ha családjából valaki megtébolyodik.

Töltött fegyver a házaknál (kivéve hol bátorság tekintetéből szükséges) ne tartassék, a kövekkel az

utcán hajigálni tiltassék meg, és oktatás terjesztessék azon veszélyekről, melyek onnét erednek, ha gyermekek gyufákkal játszanak.

Lőportáraknál, phosforgyufák és szeszkészítésnél, valamint a szesznek vagy petroleumnak a kivilágításban használatánál és minden gyárban, hol gőzkazán használtatik különös ovatosság szükséges, hogy minden meggyulladás és szét pattanás veszélye elháríttassék; szükséges tehát a szesz és petroleum ovatos használatára vonatkozó oktatást terjeszteni, az embereket a veszélyekre figyelmeztetni, és a szeszvilágító társaságokat szemmel tartani, ne hogy ezek gondatlan eljárásuk által valakinek kárt okozzanak.

A tüzi-játékok által is már gyakran nagy szerencsétlenség okoztatott mind a személyeken mind a vagyonon (mint legujabban Zágrábban) azért a tüzi-játék tartására az engedelem hatóságilag csak akkor adassék meg, ha előleges vizsgálat által be van bizonyítva, hogy a tüzi-játék megtartása által semmi veszély nem támadhat.

Mind ezen és más balesetek ellen, melyek vigyázatlanságból erednek, a közbátorléti hatóság részint a bűnösöknek megbüntetése és azoknak adandó kármentesítésre szorítása által, részint ismételt oktatás, megintés és az imitt amott tán gondatlanságból származott szerencsétlenségeknek közhírré tétele, és végtére oly helyeken, hol gyakran szerencsétlenségek történnek, p. o. a folyók mellett, megmentési intézkedések tétele által az embereket jövőben védeni iparkodik. ¹⁾

¹⁾ Behr: Allg. Polizeyw. 166. §.

68. §. A k i s d e d ó v o d á k.

A kisededóvodák főleg az alsóbb rendű osztálybeliekre nézve igen jótékony intézetek, mert ilyen emberek éelmüket gyakran lakásukon kívül keresvén, gyer-

mekeiket magukra hagyni kénytelenítettnek, mi által ily gyermekek vagy a magányban otthon levén elbutúlnak, vagy napestig az utczákon csavarogván elvadulnak, és mind a két esetben nem kevés szerencsétlenségnek vannak kitéve, e baj elháríttatik kisededővodák által, melyekben a gyermekek különösen erre kiképezett kisededővók felügyelése és vezetése alatt az egész napot töltik, és hol mind physikai veszélyek, mind erkölcsi romlás ellen biztosítvák, hol rendre, tisztaságra, és korukhoz alkalmazott munkához szoktatják őket, a testük fejlődése kellő mozgás által előmozdítatik, és szellemük is játszva kiképezetik.

70. §. A drágasági rendőrség, fogalma a drágaságnak.

Az élelmi szerek hiánya vagy drágasága az emberek életét és egészségét szinte veszélyeztetheti, a rendőrségnek kötelessége tehát az embereket az ellen védeni, itt tehát következő kérdések jönnek tekintetbe: mit kelljen a drágaság alatt érteni? hányféle az? minő okból az ered? minő intézkedések által lehet annak egyáltaljában elejét venni? és minő intézkedések szükségesek, ha a valódi drágaság vagy élelemhiány beáll.

Drágaság alatt azon állapotot kell érteni, melyben nehéz lett az első életszükségleteket, főleg pedig a kenyeret magának megszerezni.

A drágaság vagy igazi vagy mesterkélt. Az igazi drágaság az élelemszerek valódi hiányából ered; ezen hiánynak okai lehetnek: rossz termés, jégeső vagy az évnek nagy szárazsága, vagy nedvessége, a vetéseknek sáskák, vizáradások, háborúk vagy belzavarok általi pusztítása, az utóbbi okokból eredő megsemmisítése sok még fenlevő készletnek, jó közlekedési eszközök hiánya: továbbá az által is eredhet igazi drágaság, ha valamely kevésbé mivelt és népesített országban a robotok rög-

tön eltöröltetnek, mert ennek következtében sokszor sok telek parlagon marad; továbbá a burgonyabetegségek, a marhadög, aránytalan ültetése a kereskedési növényeknek, a földművelő népesség tunyasága, tudatlansága és a magtáraknak hiánya. ¹⁾

A mesterkéltséggel drágaság nem származik az élelmi szergek valódi hiányából, hanem más okokból, ilyenek p. o. hogy a termelők készleteiket a vásárra hozni vonakodnak, vagy egynehány vevő minden készletet összevásárolván és aztán összebeszélvén, annak árát mestersegesen túlságosan felcsigázza, vagy hogy az adók igen nyomasztók, végre a félelem jövő rossz aratástól, vagy más körülmények által okozandó hiánytól is nagyon felverheti az életszerek árát.

Ezen drágaságok nemétől a merő látszólagos drágaságot, mely a forgásban lévő pénz értéke vesztésén alapszik, és minden áruk ára emelkedésében mutatkozik, meg kell különböztetni; ezen drágaság nem minden polgár, hanem csak azok által éreztetik leginkább, kiknek megállapított változhatlan jövedelmeik vannak. ²⁾

¹⁾ A gabonának ára úgy mint bármely jószágnak ára az arány a kínálás és keresés közt határoztatik meg, (mely itt nagyobb mértékben mint más áruknál függ a természetől) minél nagyobb a kínálás ugyanazon kereséshez képest, annál kisebb; ellenben minél nagyobb a keresés ugyanazon kínáláshoz képest, annál nagyobb lesz a gabonának ára.

Azonban az árleebbszállás vagy árfelszökkenés ily esetben nem történik a gabonánál ugyanazon szabályok szerint mint más főleg nélkülözhető tárgyakkal, mert a gabonának ára, ha a kínálás csökkent, sokszor sokkal nagyobb arányban emelkedik, mint minőben a kínálás csökkent: ellenben más nélkülözhetlen tárgyakkal, ha a kínálás csökkent, sokszor oly mértékben sem emelkedik, mint a minőben a kínálás csökkent; ezen különbség oka pedig az, mert a gabonát nem lehet nélkülözni, és azért a drágaságnál sem fog a keresés utánna csökkenni, de a nélkülözhetőbb tárgyakkal, mihelyt azok ára a kínálás csökkenése következtében felebb megy, a keresés is leebb szálland, mert több ember annak megszerzéséről lemond.

Azonkívül a vevőknek fizetési képessége, és az eladók-nak vagyonszági állapota is birnak befolyással a gabona ára

emelkedésére vagy leebbszállítására, ha a vevők tehetősebbek, többet adhatnak a gabonáért, és annak ára növekedni fog; ellenben ha az eladók vagyonosabbak, akkor nem kényszerítetnek eladni készleteiket, midőn alacsony az ár, hanem jobb conjuncturákat várhatnak be.

²⁾ Mohl: Polizeiwiss. I. r. 42. 43. 4. §§.

71. §. A drágaságnak következései és veszélyei.

A gabonának drágasága főleg minden szükséges életkelléket leginkább a munkabér árát veri fel, a kevésbé szükséges, tehát könnyebben nélkülözhető áruk árát a gabonának drágasága annyira felebb nem veri, mert ezekre nézve drágaság idejében a keresés is alábbszáll, mivel az emberek ily időkben főleg oly tárgyakra nézve melyeknek megszerzése elébb enged halasztást, (milyenek p. o. ruhák, könyvek, ékszerek s butorok) magokat megszorítják. De épen mert a drágaság az ipari czikkek fogyasztásának csökkenését okozza, az kártékonyan hat az ipari foglalkozásokra, a tudományra, a művészetre és maga után vonja a kereskedésnek pangását, az elszegényedés terjedését, elégedetlenséget, a házasságok kevesbülését, a betegségek szaporodását, és végre nagyobb halandóságot és politikai veszélyeket is.

Harl: 324. §.

72. §. Általános intézkedések az élelemhiány és drágaság elhárítására.

Az élelemhiány és drágaság elhárítására e következő intézkedések szolgálhatnak:

1) Tökéletesbítése a mezei gazdaságnak, gazdasági ismeretek terjesztése, azért az államhatalom által minden eszköz alkalmazandó, hogy a mezei gazdaság virágzóvá tétessék, és annál különféle javítások hozas-

sanak be, mi által a termelési költségek kevesbülnek, és a termelés maga gyarapodik. Az ilyen javítások p. o. a váltógazdasági rendszer, a különféle vízesési vagy vízlecsapolási intézetek, a trágyázás különféle módszerei, a tagosztályok stb.

2) Jó közlekedési eszközök: vasutak, gőzösök; mert ezeken a gabonát egyik vidékből, hol annak bősége van, a másik vidékbe, mely annak hiányában szenved, lehet átszállítani; egyáltalában azt lehet állítani, hogy élelemhiány és drágaságok a mezei gazdasági képzettség és jó közlekedési eszközök terjedtével ritkábbak lesznek.

3) Élénk és elég terjedt s értelmes emberek kezében lévő gabonakereskedés, a gabonakereskedő a közvetítő a termelők és a fogyasztók közt, és közbenjárása által mind a kettőnek használ, mert nagyobb összevásárlásai által termékeny években azt okozza, hogy a gabona ára a termelők érdekében némileg felszökik, mi által a haszontalan elpredálásnak, melynek tán különben a termelőnél az elkelés hiánya miatt helye lett volna, és az innen jövő években bekövetkezhető hiánynak és drágaságnak elejét veszi.

Azért előítélet azt hinni, hogy a gabonakereskedés a közönségre nézve kártékony foglalkozás, és hogy a nagy drágaságok a gabonakereskedők közt történt összebeszéléstől erednek, ez csak félre levő vidékekben, hol nincsenek jó közlekedési eszközök, és hol a gabonakereskedés igen kevés gazdag kereskedő birtokában vagyon, kik mintegy egyedáruságot üznek, lehetséges; de hol jók a közlekedési eszközök, és a gabonakereskedés virágzó és terjedt, ily összebeszéléstől félni nem kell, mert a kereskedők közt különböznek a nézetek a gabona árának jövőbeni alakulására nézve, és mert nem mindenki bir egyenlő tehetséggel várapozni, s az ily összebeszélés könnyen másunnét beszerzett gabonamennyiségek, vagy nagyobb földbirtokosokkal, kik készleteiket

rögtön áruba bocsájtják, concurrentia által sikeretlenné válhatnak.

A gabonakereskedésnek tehát nem csak semmi akadály nem gördítendő útjába, hanem az inkább kitelhetőleg előmozdítandó, annál is inkább, mert a gabonakereskedés sok nehézséggel és veszélylyel van összekötve, p. o. hogy a gabona könnyen romlik, rovaroktól, egerektől sokat szenved, annak átszállítása a nagy termeje miatt nehezebb, hogy a gabonakereskedés sikere főleg az idő körülményeitől függ stb. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Polizeywiss. I. r. 45. §. Rottek: Lehrb. des Vernunft und der Staatswiss. III. r. 434. l. Harl: 325—329. l.

74. §. Folytatás.

4) Takarékmagtárak felállítása, ezekben oly években, melyekben az aratás bőven fizetett, gabonát kell összegyűjteni, ily magtárak felállíthatnak magánosok, községek és az állam által.

Ha csupán magánosok állítanak magtárakat, az nem elegendő mindig a drágaság elhárítására, legczélszerűbbnek mutatkoznak e tekintetben a községi takarékmagtárak, mert ezeknél a kezelés és felügyelés a község által igen egyszerű és olcsó módon történhetik, és a község legjobban képes megítélni, hogy a községi tagok közül kinek kelljen onnét gabonabani segítséget nyújtani.

A magtárba vagy minden községi tag, vagy csak a tehetősebbek az aratás után tesznek be gabonaadalékokat, mely feljegyeztetik, és bizonyos meghatározott ár szerint elfogadtatik, és aztán abból mindenkinek, ki később gabonára szorúl, bizonyos mennyiség vagy a meghatározott áron, vagy pedig annak a jövő aratás után természetben csekély reaadással visszafizetése feltétele mellett, kiszolgáltatik.

Noha tagadhatatlan, hogy a községi magtárak min-

den más magtárak felett elsőbbséget érdemelnek, még sem lehet az állammagtárakat mindig feleslegeseeknek mondani, mert ezek igen hasznosak lehetnek akkor, ha a községek inség esetében egymástól elzárkoznak, s egymásnak segítséget nyújtani nem akarnak. De főleg szegényebb vidékekre nézve, melyek távol vannak a tengertől vagy hajózható folyóktól, igen hasznosak lehetnek az állammagtárak; mert ily vidékek az állam általi segítségre vannak utalva, azonkívül a nemzetgazdaság alsóbb fokain, hol nem létezik még kiképezett gabonakereskedés, az államnak magtárjai igen jótékonyaknak fognak mutatkozni. Az állammagtá ak tehát a magángabonakereskedésnek mintegy surrogátumát képezik. 1) 2) 3)

1) Mi a magtáraknak technikai elrendezését illeti, bizonyos, hogy a földben ásott és kiegészített vermek száraz agyagos helyeken (úgynevezett silosok) a legolcsóbbak, ezek napkeleten és Spanyolországban nagyon divatoznak, hol ezeket nem lehet alkalmazni, ott nem csak magtárakat, hanem lisztárakat is lehet felállítani. A tapasztalás tanítja, hogy ezek a célznak még jobban megfelelnek, azokra kevesebb térre van szükség, és he a hordók zárva vannak, a felkavarás nem szükséges, mint a gabonánál, s a liszt jobban biztosítva van férgek és más állatok ellen. Éjszakamerikában a lisztározás igen divatos, ott sok liszt ki is vitetik az országból oly hordókban, melyek előbb megvizsgáltattak, vajjon alkalmasak-e a lisztnek fenntartására.

2) Az állammagtáraknak árnyoldalai közé számítatik: hogy az azoknál alkalmazott hivatalnokok sok elsikkasztást követnek el, hogy ezen magtárak sok költséget okoznak, melyek által a gabona drágítottatik, hogy ezen nagy magtárakban sokszor a gabona romlik, és a molnárak, pékek vagy a fogyasztók sokszor olcsó években mintegy kényszerítetnek a romlott gabonának bizonyos meghatározott ároni megvételére, miszerint új gabonának hely készíttessék.

3) Rottek: Lehrb. des Vernunft- und der Staatsw. III. r. 437. l. Mohi: Polizewiss. I. r. 273. l. II. r. 166. l. Lotz: Staatswissenschaftslehre II. köt. 323. l. Barth: 256. és 263. l. Soden: Nationalökonomie I. r. 199. l.

A magtározásra nézve érdekes: Soden: Ökonomische Ausföhrung das idealische Getreidemagazin betreffend. Leipz. 1815.

74. §. Folytatás.

5) Hogy a kormány azon esetre, ha gabonahiány félhető lenne, czélszerű intézkedéseket tehessen, szükséges, miszerint magának ismeretet szerezzen mind a gabonamennyiségnek az országban a kellékéről, mind az átlagos, mind pedig az utolsó évi termés felett. Az ország átlagos termése az úgynevezett catastrumokból, melyek a termés alá vett telkekről készítettnek, körülbelől ismertethetik, az utolsó aratás eredményeiről a különféle vidékekben a hatóságok kötelesek legyenek az aratás után jelentéseket beküldeni, ezen jelentésekben kiteendő mindennemű gabonának: ugymint tavaszinak és ősziének, nem különben a kukoriczának, burgonyának és főzelékeknek termett mennyisége kellő pontossággal, és annak kijelölésével, vajjón a termett mennyiség, levonván abból az új vetésre szükséges magot, a kebelbeli lakosok élelmezésére elegendő lesz-e vagy nem; ezen adatok összehasonlításából és tekintettel a meglevő készletekre a kormány könnyen kiszámíthatja: mennyire lehet a kelléket fedezni, vagy mennyire lesz szükséges más országokból gabonát idejekorán hozatni, azért az államhatalom nem fogja elmulasztani egyszersmind az aratás más országokbani eredményéről magának tudomást szerezni, hogy ilyformány valódi gabonahiány esetében a polgárok az inség elleni védelem tekintetéből szükséges rendszabályokhoz nyúlhasson.

6) Oly országokban, melyek nem termik a kellék fedezésére szükséges gabonamennyiséget, szabályszerű bevitel szükséges lesz más országokból, azért ha kell, szerződések kötendők más államokkal, hogy a gabonának onnan kaphatása biztosítva legyen.

7) A közbátorléti hatóságnak a roppant nagyságú városok élelmezésről gondoskodása; ez a legkiképezetebb gabonakereskedés mellett is szükséges lesz, a kenyérnek hiánya ily városokban sok veszedelmet szül.

Az ilyen hiány eltávolítására szükséges lesz néha, hogy a kormány a pékeket arra kötelezze, hogy bizonyos mennyiségű gabonát vagy lisztet mindig készen tartsanak a házuknál, és a kenyeret bizonyos áron süssék, és ha az tán káruk nélkül nem történhetnék, az állam nekik kármentesítést adjon, miként ez Páris városában 1853-ik évben történt, vagy az állam gabonakereskedőkkel oly tartalmú szerződést köt, miszerint ezek a nagy várost gabonával folytonosan ellátni kötelesek legyenek. Végre az ily városokban is tartalékmagtárak állíttassanak fel. ¹⁾

¹⁾ Rottek : III. r. 441. l. Barth : Vorles. über Polizeyw. 256. l. Behr : Allg. Polizeywiss. 161. és 185. §§.

75. §. Folytatás.

Igen fontos a drágaság elhárítására nézve a hetivásárok intézete, melyek kitűzött napokon a termelők és fogyasztók, eladók és vevők csődületét eszközlik; mind a kereslő vevők nagyobb kényelmére, mind a vásári felügyelők könnyebbítésére igen szükséges lesz a különféle termékekre nézve (milyenek p. o. a gyümölcs, fa, aprómarha, szalma stb.) külön helyeket a vásáron kijelelni, ezen intézkedés az olcsóbb ár alakulására is igen hasznos, miután ily módon az eladandó áruk bősége szembeötlővé válik. Különös vásári csarnokok, hol a fogyasztók közvetlenül a termelőkkel érintkeznek, a közvetítő szatócsok mellőzésével, igen hasznosak lehetnek.

Hogy pedig a termelők a hetivásárok látogatásától el ne ijesztessenek, és a fogyasztók a vásár jótéteményeitől meg ne fosztassanak, szükséges:

1) Hogy a falukról a városba vezető utak jó állapotban legyenek.

2) Az eladók a város kapuinál ne legyenek kitéve sok kellemetlenségnek és zaklatásnak.

3) Csak igen mérsékelt helypénz szedessék az eladóktól, ezek ne is kényteleníttessenek a vásárra ho-

zott termékeknek a vásár alatti eladására, hanem szabadságukban is álljon azokat haza vinni, vagy valahol a jövő vásárig eltenni.

4) A vásárra hozott termékek ne is vettessenek hatósági árszabás alá, mely a nélkül azok tulajdonsági nagy különbözőése miatt sem lehetne igazságos.

5) Intézkedések történjenek a szatócsoknak, kik kicsinyben az élelmiszereket árulják, és kufároknak elővásárlásai gátlására, minél fogva ezeknek a vásárlás csak a meghatározott óra eltelte után engedtessek meg, azoknak a vásárra jövőkrei leselkedése az utakon pedig tiltassék meg. ^{1) 2)}

¹⁾ Hol a mezei gazdaság a fejlődésnek nagy fokára jutott, tehát a földmivelők az idejüket otthon igen jól használhatják, és elég számos közvetítő élelemszerárus vagyon, kik a városi népességet gabonával, gyümölcsessel és más élelmi szerekkel, melyeket nagyban vesznek a termelőktől, ellátják (miként ez már Párisban nagyban történik, ott ezen közvetítő ellátás már a munkafelosztási szempontból véve czélszerűbb lesz, mintha a termelő maga hozná termékeit a piacra, az főleg oly földmivelőkre nézve hat jótékonyan, kik nagy mennyiségű termékeket úgy sem vihetnének a vásárra.

Az élelemszerárusok túlságos árfelcsigázása ellen az úgynevezett consono-egyletek, melyek a termelőktől nagyban vesznek élelemszereket, és azokkal a vételáron ellátják a közönséget, vagy csak az egylethez tartozó tagokat, nagy sikerrel működhetnek,

De hol a consono-egyletek hiányzanak, és az ilyen közvetítő árusok közt nincsen nagy concurrentia, ott igen czélszerű marad, hogy a termelők magok látogassák a vásárt.

²⁾ Barth: Vorles. über Polizeywiss. 271—274. l.

76. §. F o l y t a t á s.

9) A rendőri hatóságnak a fáról és sóról kell gondoskodni; mi a fát illeti, ennél ugyanazon elv tartandó meg, mint a gabonánál, az államhatalomnak t. i. kell magának tudomást szerezni a tüzelési fakellék mennyiségéről, és arról, mennyire lehet e kelléket a honi fater-

melés által fedezni, és ezen összehasonlítás eredménye szerint fog intézkedni.

Ha ezen összehasonlításból kitetszik, hogy a fakellék a honi termelés által könnyen fedezhető, sőt hogy a fára nézve bőséggel létezik, akkor a fának kivitele bizonyos határig megengedendő, ellenkező esetben pedig megszorítandó, és más országokkal szerződések kötendők, melyek által a fának azoktói megszerzése biztosítottatik, jutalmak által is a fának az országbai szállítása néha előmozdítandó lesz.

Épen úgy minden egyes község gondoskodhatik, a tüzelési fakellékéről, és nagyban cilláthatja magát a szükséges fakellékkel, ha egyébként a községi tagok egyenkint olcsó fához nem juthatnának.

Azonban a rendőri hatóság a fára nézve nem felel meg egészen kötelességének, ha csupán csak fahiány idejében tesz intézkedéseket, hanem annak gondoskodni kell, hogy a jövőben sem támadjon fahiány, ide tartozik:

1) Hogy a hasznos erdőszettudomány előmozdítassék, és ezen célra erdőszeti iskolák állíttassanak fel.

2) Hogy az erdőmivelést illető czélszerű rendszabályok adassanak ki, melyekhez alkalmazkodás által az erdők fentartása és legjobb használata biztosítottatik, ezen rendszabályok megtartását különösen az álladalmi és községi erdőkben kell keresztül vinni, és ha azok elegendő fát nem nyújtanak, a magánosok is arra szorítandók, hogy ezen rendszabályokat az erdők használatában megtartsák; ezen rendszabályok lényege abban áll, hogy az erdő bizonyos számú vágásokra osztatik fel, és évenként a legvénebb vágás vágatik le, mely mindjárt beültettetik, hogy így a mennyi évenként vágatott, annyi a többi vágásban az évi utánnövés által pótolassék

3) Gondoskodni kell, hogy a fakimelésre czélzó találmányok a pótgyszerűségeket, milyenek a tűzeg, mindenféle köszén stb. terjesztessenek, a községekben községi

kenyérsütő kemenczék hozassanak be, és az építkezéseknél se pazaroltassék a fa haszontalanúl.

4) A fák ültetését az országutak mellett elő kell mozdítani, és a polgárokat jobb fanemek osztogatása által tökéletesebb famívelésre buzdítani.

5) A gondatlanságból vagy gonoszszágból származó erdőrongálások szigoruan megbüntetőndők.

6) A fának átszállítása leginkább folyókon mozdíttassék elő, és a hegyes vidékekből a rónákra, gondoskodni is kell, hogy a fának átszállítása minél olcsobb legyen.

Mint hogy a só mind az emberek mind a marhákra nézve igen szükséges, a sóbányák használatára különös gond fordíttassék, és a só az ország különféle vidékeiben olcsó áron árultassék; azon kalmárok pedig, kik a sót kicsinyben árulják, szemmel tartandók, hogy a meghatározott áron felül a sót ne adják. Ha az országban nincs elegendő só, akkor szerződések által más országokból annak megszerzése biztosíttassék. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Polizeywissen. II. r. 131—133. §§.

Behr: Allg. Polizeywiss. 186. 187. §§.

77. §. Folytatás.

Az élelmi szerek hatásági árszabása, mint már főnebb mondatott, nem helyeselhető, csupán a hús és a pékek által előállított kenyér tesz e tekintetben kivételt, ezekre nézve a gazdasági műveltség alsóbb fokain néha szükséges lesz ezeknek árát időről időre megállapítani, mert ily állapotban a rendőri hatóságnak gondoskodni kell, hogy a polgárok élelmi szerekkel bizonyosan láttassanak el, és ezeknek megszerezhetése ne függjön a véletlentől; hogy ez eléressék, az élelmi szereket készítő mesteremberek nem csak jogosítva, de kötelezve vannak a közönséget azokkal ellátni, de részint hogy ezek ezen kötelességüknek megfelelhessenek, részint hogy

közegészség szempontjából közelebb felügyelés alá vetethessenek, gyakran kell azokat bizonyos számra szorítani, úgy mindazáltal, hogy a hatóság magának fenntartja azoknak a beálló kellékhez képesti szaporodhatására való engedelemadást.

A mennyiben tehát az illető kézművesek számának megszorítása szükségesnek tartatott, vagy a mennyiben ezek a nélkül is igen kevesen volnának, az uzsorás drágításnak hatósági árszabás által elejét venni czélszerű lehet, azonban itt is az árszabásnak természetesen kell lenni, mely mind a termelő mind a fogyasztó érdekének egyaránt megfelel, és a természetszerinti árnak mintegy kifejezést ad, ha ily árszabás történt, a hatóságnak ügyelni kell, hogy ez megtartassék, erre pedig szükséges: 1-ör Hogy az árszabás szakértők befolyásával, és oly módon történjék, hogy ily kézműveseknek is még fenmaradjon a mérsékelt nyereség reménye. 1) 2-ör Hogy az nyomtatásban kiadassék. 2) 3)

1) A hús árszabásánál minden körülményt kell tekintetbe venni, mely a marhák beszerzésére befolyással bír, ha a húsár igen alacsonyra szabotott, akkor a mezei gazdák elvesztik az ösztönt a marhatenyészetre, ha a mészárosoknak nincsen kilátásuk nyereségre, akkor megszűnnek húst kimérni, de ha a mészárosok akkor is, midőn elég nyereségük lehet a húskimérésnél, a közönséget hússal ellátni vonakodnak, akkor mindenkinek meg kell engedni, hogy előre bocsájtván a húsnak szükséges megvizsgáztatását, bizonyos helyeken húst kimérhessen.

A péknyér árszabásánál a gabonának ára és a többi a pékek által teendő költségek tekintetbe veendő.

Az említett élelmi szerek árszabása már a legfelsőbb míveltségi állapotokban feleslegessé lesz, hogy azonban az árszabásnak megszüntetése itt sem teszi a húst mindig olcsóbbá, Párisnak példája mutatja, mert ott a húsmérési szabadság behozatala óta a hús olcsóbb nem lett.

3) Valamely nagy városnak hússzükségletének fedezésére igen jó szolgálatot tehet az, ha úgynevezett húspénztár életbe hozatik, miként az Bécsben a húsárszabás megszüntével 1850-ik évben történt, ezen húspénztárnak célja az a) hogy minden helybeli mészárosot így képessé tegyen arra, hogy a

neki szükséges marhát a helybeli piacon függetlenül és készpénz mellett vehesse meg. b) hogy a marhakereskedők és tenyésztők biztosíttassanak a felől, hogy a Bécsbe hajtott marhájok készpénzben fog fizettetni, és ennek következtében Bécsbe több marha hajtassék, és így a marhahús ára alábbszálljon, és c) hogy lehessen szükség esetében Bécs ellátásáról önállólag is gondoskodni.

E pénztár alapjára előleg 300,000 pfrt rendeltetett, minden mészáros, ki ezen pénztár jótéteményével élni akar, tartozik annál 2000 pengő forintnyi biztosítékot kész pénzben letenni, melytől a pénztár neki 4% fizet, és ez által hitelt nyer a pénztárnál, úgy hogy ha ezen biztosíték erejéig marhákat vásárol bécsi használatra, a pénztár kifizeti e marhák árát, és ha 14 nap alatt több marhára volna szüksége, egész ezen szükség fedezéseig hitelez a húspénztár, az adott hitel csupán csak 14 napra terjed, és a mészáros tartozik ennek lefolyta előtt a felvett összeget visszafizetni, a rendkívüli hitel ellenben csak 8 napra terjed, ha ezen határidő lefolyta előtt az érintett tartozás le nem tisztáztatott, a visszamaradt marhát a községi hatóság a legközelebbi vásár napján minden további bírói eljárás nélkül a mészáros kárára és az ő költségén eladatja.

Minden mészáros számára a pénztár könyvében egy lap nyitattik, tartozik és követel rovatokkal, melyben a ő számára a pénztár által tett fizetések, valamint a részéről történt lerovások, és neki a biztosítéka után járó 4% is beiratnak.

Mindenik mészáros, kiért a pénztár fizetést tesz, váltójogilag leköteleztetik, mi az által történik, hogy a vásárbiztos a marhakereskedő nevére szóló váltót intéz a vásárló mészárosra, melyet az elfogad, és ezen váltót azután a marhakereskedő a húspénztárra forgatja.

A húspénztár által kifizetett marhák különös bélyeggel láttatnak el, és azokat valamint az egyes mészárosok biztosítványi összegét ezeknek hitelezői zálogképen le nem foglalhatják.

¹⁾ Barth : Vorles. über Polizeywiss. 274—304.

78. §. Intézkedések, melyek szükségesek ha a drágaság és az inség valódilag beáll.

Ha a drágaság az inség valódilag beáll, következő intézkedések szükségesek :

1) Gabonabeviteli jutalmak, ezen eszköz főleg Angolországban sokszor alkalmaztatott, a nép melynek számára a gabonának ára az által csökkentetik, előbb utóbb a beviteli jutalmakat is fizetendi, de ez később, ha az inség megszűnik, könnyebb.

2) Az eddigi beviteli vámok alábbszállítása, ily intézkedést találunk szinte Angolországban az úgynevezett gabonatorvényben, melynél fogva a gabonára szabott beviteli vám aránylag a gabonának drágaságához lépcsőzetesen alábbszállítatik.

4) A kormány hü biztosok által nagyobb mennyiségű gabonát külföldön összevásároltasson, oly helyeken hol ez legolcsóbban kapható, ha a szállítás tengeren át történhetik, akkor ez előbbséget érdemel.

Az összevett gabonával aztán takarékosan kell bánni, és mind a szűkölködő fogyasztók, mind a pékek és mezei gazdák, kiknek szükségük van vetésre való magra, azzal gyámolítottassanak, az abból megmaradó készlet pedig a piacra hozassék és mérsékelt áron eladassék, azáltal legalább a gabonaárnak további emelkedése akadályoztatik.

4) A malom vagy kenyéraccisának leebbszállítása.

5) A gabonakivitelnek tiltalmazása, vagy a kiviteli vám általi megszorítása, azonban ezen eszközt nagy ovatossággal kell használni, mert az sokszor nagy zajt üt, és ijedtséget gerjeszt, és ennek következtében a drágaságot még növeli, csak azon esetben, ha a kormány a kellék és a termelt mennyiség feletti adatok összehasonlításából látja, hogy a kellék alig fedezhető, és a gabonakereskedők, kik tán más országokban volt rossz aratás miatt a készleteknek nagy elkelését külföldön találják, nyereségvágya miatt nagy drágaságtól félni lehet, kell azon eszközhöz folyamodni; az azzal járó baj némileg az által enyhül, ha törvény hozatik, melynél fogva a gabonának kivitele tiltalmazva legyen, mihelyt az bizonyos ármagasságot elért, ily megszorítása a szabad kivitelnek

főleg ott szükséges, hol a javak egyenlőtlen felosztása következtében nagy gabonakészletek kevés földtulajdonos kezében vannak, mert ezek könnyen a belföldi szükség fedezésére kívántatott készleteket idegen fényüzési czikkekekért odaadhatnák.

6) A gabonakereskedést ily időben védeni kell, a gabonakereskedők magtárai, valamint a gabonának átszállítása minden hatalmaskodás ellen ótalmazandók, nehogy különben a gabona birtokosai azt eltitkolják.

7) Felügyelés szükséges, hogy az ültetett burgonyák ki ne vétessenek.

8) Különösen pedig a fogyasztásban takarékoság kívántatik, a kenyérnek hiánya burgonya gyümölcs stb. által pótlandó, felügyelés kell, hogy a gabona más célokra p. o. pálinkaégetésre, keményítőre, hajporra ne fordítottassék; továbbá a fris kenyérnek eladása is tiltás-sék meg, mert abból több fogyasztatik, inség esetében a gazdagok a fogyasztásbani takarékoszággal jó példával menjenek elő.

9) A szegényebb emberek, kik nem képesek a szükséges élelmi szereket magoknak megszerezni, összeirassanak, és azoknak gyámolítására a gazdagabbak felszólítottassanak, a jótékony egyletek igen czélszerű működésén kívül itt nyilvános levesintézetek a szegényekre nézve nagy előnyt nyújthatnak, végre közmunkák is rendeltessenek.

És ezek azon intézkedések, melyek által drágaság és inség esetében a szenvedő emberiség bajai legalább enyhítése eszközöltetik. ¹⁾

¹⁾ E tárgyra nézve figyelemre méltó Roschernek „Über Kornhandel und Theuerungspolizey, Stuttgart 1852.“ czímű műve. Mohl: Polizeywiss. I. r. 47. §. Behr: Allg. Polizeywiss. 183. 184. §. Barth: 260 l.

79. §. A személyes szabadság veszélyei.

Valakinek személyes szabadsága veszélyeztethetik másoktól eredő cselekvények által, ily cselekvényeket

bárki követhet el, gyakran azonban ily cselekvények olyanoktól származnak, kik mások felett bizonyos hatalommal bírnak, melylyel visszaélnék.

A közbátorléti hatóság az emberek szabadságát is tartozik védeni minden megszorítás ellen.

A közönségesebb és bárkitől származható cselekvények, melyek által másnak szabadsága jogtalanul korlátoztatik, következők:

1) Az álnok vagy erőszakos toborzás idegen hadszolgálatra, ennek gátlására szükséges a meg nem engedett toborzást megtiltani és akadályozni.

2) Hasonló toborzás tengeri szolgálatra, ennek megakadályozására legcélszerűebb azon intézkedés, hogy egy hajó sem hagyhassa el a kikötőt előbb, mintsem egy rendőri hivatalnok az ujdton toborzott legénységet szabad beleegyezése felett meg nem kérdezte.

3) Álnok elcsábítás kivándorlásra, itt csak arról lehet szó hogy az állam oly emberek nyomára akadni iparkodjék, kik mindenféle hamis ígéretetek által tudatlanokat elcsábításra ingerelnek, ha tehát valaki, akár az belföldi akár külföldi legyen, nagyszerű kivándorlási tervet terjeszt, és abban bizonyos ígéretetek tesz, ez a kormány által vizsgálatra vétessék, különösen nyomozandó, vajjon az ígéretnek teljesítése azon ország, melybe a kivándorlásnak történnie kell, minéműsége szerint lehetséges-e, és vajjon a kivándorlási ügynök meghatalmazásai hitelesek-e vagy nem?

4) Gyakran magános tébolydák arra használtatnak, hogy valamely személy, mely más embereknek útban áll, eltávolíttassék, és azon ürügy alatt, hogy megtébolyodott, a tébolydába adassék; ily gaztett élhárítására két dolog szükséges: a) Hogy ily intézetek tulajdonosainak szigorú büntetés alatt tiltassék valakit az intézetbe felfogadni a nélkül, hogy a rendőri hatóságnak annak valódi elmebetegségéről szóló orvosi és hatósági bizonyítvány elébe adatnék, a rendőri hatóság

aztán tüstént az intézetet látogatni, és a személynek ugyanazonságáról magának meggyőződést szerezni tartozik. b) Az a nélkül orvosi rendőri szempotból időről időre teendő látogatásoknál az intézetben a rendőri hatóság főleg arra fordítandja figyelmét, vajjon nincsenek-e az intézetekben olyanok, kiknél az említett első nyomozás meg nem történt, és vajjon az állítólagos beteg egyének közül nincsen-e valakinek alapos panasza már kezdettől igazságtalan vagy a szükségesen túl terjesztett elzárása miatt.

5) A rendőrség akadályozandja, nehogy kerítő asszonyok a nálók lévő leányokat akarattuk ellen a fajtalan életben tán azon ürügy alatt, hogy nekik valamivel artoznak, visszatartóztassák. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Rechtspolizey 30. §. 304—313.

Rottek: III. r. 454. l. Behr: Allg. Polizeywiss. 88. §.

80. §. Folytatás.

Az emberek szabadsága azon sértések ellen is védendő, melyek valamely magában törvényes hatalommali visszaélésből származnak.

Ilyen sértések eredhetnek az atyai hatalommali visszaélésből, ezen visszaélés sokféle módon történhetik.

1) Ha a szülők gyermekeiket elegendő alap nélkül bezárják, vagy azon ürügy alatt, hogy a szokott házi fenytékkal a gyermeknek javítására be nem lehet érni, a rendőrség által hosszabb időre bezáratják, az első esetben a rendőri hatóság a gyermekeknek, kikkel szülőik így bánnak, védelmet nyujtand, és nem türendi, hogy a gyermekek a tőlök tán elkövetett vétség mértékén túl szabadságukban főleg az egészségük kárára megszoríttassanak.

Valamely fékezhetlen gyermeknek rendőri elzárása történhessék ugyan a szülők kívánatára, de csak a következő feltételek alatt: a) A szülői kívánatnak alapja

előbb a rendőri hatóság által megvizsgáltassék. b) Ezen elzárás bizonyos meghatározott időn túl ne tartson. c) Az elzárás egy nyilván börtönben történjék, a miért az atya méltányos kármentesítést adni tartozzék, ezt lényegben rendeli a francia törvény is.

2) Az atyai hatalommal visszaélés történhetik, ha a szülők a gyermekeiket valamely erkölcstelen vagy a becsületről divatozó fogalommal és csaád külviszonyaival meg nem egyeztethető, vagy kenyeret nem nyújtó, vagy esztelen életnemre, vagy kiváló hajlam és képesség mellett bizonyos, és a szülők viszonyaihoz alkalmazott életnemre, más tán gyűlöletes életnemre kényszeríteni akarják, ily esetben a fenyegetett gyermeknek a hatóság részéről védelem nyujtandó, és pedig ha a szülők a hatóság felszólítása köveztében nem engednének, az a szülőktől elválasztandó, és az óhajtott életnemre a szülők költségén nevelendő.

3) Hasonló intézkedéseket kell tenni akkor is, ha a szülők egy gyermeket házasságra akarnak kényszeríteni, és vagy ez a rossz bánás elkerülése végett a hatósághoz védelem miatt folyamodik, vagy egy harmadik erre nézve jelentést tesz.

Ezeken kívül még a közbátorléti hatóság feladataihoz tartozik az imitt amott előforduló elnyomásokat felfedezni, hogy a bíróságok az elnyomottaknak elégtelt szerezzenek. ¹⁾

¹⁾ Mohl Rechtspolizey. 30. §. 313—320. l. Barth: 512. l.

81. §. A cselédi rend.

Az elnyomások igen gyakran követtetnek el a szolgálatban levők ellen, a cselédek és házi gazdák közti viszonyra nézve a rendőrségnek kétféle feladatot kell oldani t. i. a) Hogy a házi gazdák tekintélyét fentartsa, és azokat hűtelen cselédek ellen biztosítsa. b) Hogy a cselédeket is méltatlan és embertelen bánás és elnyomások ellen védje.

Ezen kettős feladat megoldására szükséges jó cselédi rendtartás behozatása, melyben a gazdák és cselédek különös jogai és kötelességei általánosan foglaltatnak a nélkül, hogy azért különös jogok és kötelességek külön szerződés általi kikötése kizárva lenne.

E rendtartás lényeges pontjai következők lehetnek:

Átaljában köteleztessenek a cselédek hűségesen szolgálni, minden a közönséges háztartásra vonatkozó szolgálatot megtenni, kivéve ha a szerződésben csak különös szolgálat köttetett volna ki, a házi rendhez alkalmazkodni, és a házigazdák parancsait és intéseit szerénységgel hallgatni, s minden feleselést kerülni.

A cseléd jogosítva legyen kívánni: a) a hely viszonyaihoz alkalmazott tartást és bért; b) minden erejét túlhaladó munkátóli mentességet; c) kisebb betegségekben a házbani ápolgathatását; d) az isteni szolgálatra és nyugalomra és néha szabad időt; e) a házi gazda ellen kitört csőd esetében némi elsőbbséget a hátra lévő bé-rére nézve.

A felmondási idők, valamint a szolgálatába szegődési módok meg legyenek állapítva a cselédi rendben.

Szabad legyen a cselédnek a felmondási időre tekintet nélkül a szolgálatot elhagyni, ha a házi gazda nagyon méltatlanul bánik vele, erkölcsstelen vagy jogtalan cselekvényekre elcsábítja, ha a gazda lakhelyét megváltoztatja, vagy a cselédnek alkalom nyílik vagy házasság által vagy más módon saját gazdaság kezdésére, melyet szolgálatban maradása által elvesztene; továbbá, ha a cseléd valamely nehéz nyavalyába esnék, mely által minden dolog véghez vitelére akalmatlanná válik, de ha a cseléd ok nélkül elhagyja szolgálatát, akkor szoríttathassék arra, hogy visszamenvén a kikötött idő elteltéig szolgáljon, és a netán elmenetele által eredő kárt megtérítsen.

A házi gazdák is jogosítva legyenek cselédjeiket idő előtt elbocsájtani, ha azokat hűségtelenségben rajta-

kapják, ha a gazda nevére adósságot tesznek, a gyermekeket elcsábítják, ha részegesek, játékosok vagy egyéb-iránt erkölcstelen magaviseletűek, ha az ismételt megintés ellenére az éjszakát a házon kívül töltik, ha gyertyával és tüzzel ismétleg gondatlanul bánnak.

82. §. Folytatás.

2) A rendelet, hogy mind azok, kik szolgálatot keresnek, a rendőrségnél vagy különös rendőri cselédi hivatalnál kötelesek legyenek magokat jelenteni, mely azoknak nevét valamint azok tulajdonságait is feljegyzi, hogy azok kik cselédek keresnek, magokat ott jelenthessék, ez alkalommal a házi gazda és cseléd közt létrejött szerződés különös jegyzőkönyvbe iratik; továbbá a cselédi hivatal minden magát jelentő cselédtől követelni fogja, hogy magát az előbbi szolgálatja ideje felett a gazdája hiteles bizonyítványa által igazolja, és senkit be nem szegődtet, ki magát a munkássága és becsületességére nézve bizonyítványa által nem igazolhatja, vagy javulást nem reményltet.

3) A rendőri hatóság a házi gazdákat figyelmetsékké fogja tenni arra, hogy mily igazságos igényt formálhat a szolgáló osztály kimélő és a helyzetök mostohaságát némileg enyhítő bánásmódra, és mennyire ezen bánásmód a gazdák tulajdon érdekében fekszik, hol ezen intés siker nélkül elhangzik, a hatóság azon gazdák, kik cselédeikkel embertelenül bánnak, neveiket köztudomásra hozandja.

4) Hogy a cselédeknek nagyobb ösztönük legyen híven szolgálni, és gazdájuk megelégedését megnyerni, oly intézet lehet czélszerű, melyben azon cselédeknek, kik bizonyítványokkal igazolják, hogy bizonyos számú éveig híven és becsületesen, főleg hosszú időig ugyan azon családnál szolgáltak, élemedett korokban ápolás végett felvétetnek, 1) ily kilátás által nyugodt élemedett

korra a cselédeknek sorsa sokkal enyhébb lesz, egyletek e tekintetben igen jótékonyan működhetnek.

A cselédi rend természetével összefügg, hogy a cselédi viszonyokból származó viszálykodások csak rövid úton a rendőri hatóság által intéztessenek el, csak súlyosabb és a cselédi rendtartásban nem foglalt esetekben kell a bíróságnak eljárni. ²⁾

¹⁾ Nagyszertű ily intézet van Würzburgban.

²⁾ Mohl : Rechtspolizey 30. §. 320. l.

Behr : Allg. Polizeywiss. 74—76. §-ig.

Rottek : Lehrbuch des Vernunft und der Staatsw. III. r. 498. l. Barth : 519—531. l.

83. §. A becsület bátorsága.

A közbártorléti hatóság az embernek becsületét, mi annak egyik legnevezetesebb javai közé tartozik, mindenféle megtámadások és sértések ellen védeni tartozik. Ha valahol még oly előítéletek divatoznak, melyeknél fogva némely emberek vagy valamely foglalkozás miatt, mely szükséges, vagy valamely tett miatt, mely magában nem rossz, p. o. (ha valaki öngyilkost megmentett) vagy születésük miatt mintegy becsstelenséggel bélyegeztetnek, akkor a törvényhozás és a czélszerű oktatás feladata ily előítéleteket lassan kiirtani.

A rendőrségnek kötelessége elejét venni a becsületsértéseknek, azért nem engedendi, hogy valaki a szinpadon a közönség nevetésének és gunyának kitétessék ; oly iratokat, melyek gonosz rágalmazásokat foglalnak magokban, panasz következtében lefoglaland, néha hasznos lehet szokásos gonosz rágalmazók neveit köztudomásra hozni, hogy mindenki tőlök ovakodhassék.

Ha a körülmények összecsoportozása valaki ellen vizsgálatot szükségessé tett, de abból az ártatlansága kiderül, neki elégtétel szereztessek, és vigasztalás gyanánt az ártatlanságáról szóló bizonyítvány adassék. ¹⁾

¹⁾ Mohl : Rechtspolizey 29. §. 293—304. l.

Behr : Allg. Polizeywiss. 89. §. Barth : 531. 539. l.

HATODIK FEJEZET.

Az orvosi rendőrség vagyis a közegészségügy.

84. §. Az orvosi rendőrség fogalma.

Az orvosi rendőrség foglalatja azon intézkedéseknek, melyek az egészség fentartására czéloznak, ezen intézkedések két nemre oszlanak t. i. olyanokra, melyek által a polgároktól a betegségek eltávolíttatnak, és olyanokra, melyek a kiütött betegséget gyógyítván az egészség helyreállítására szolgálnak.

Tagadhatatlan, hogy az embernek egészsége minden javaknak legbecsesebbike, és valamint az életcél elérésének, úgy bármely élvezetnek nélkülözhetlen feltétele, de a polgári társaságra nézve is a tagjainak egészsége nagyon fontos, beteges nyomorúlt ember nem csak nem járúl a nemzeti vagy szaporodásához, hanem azt inkább kevesbíti, és minden idő előtt megholt emberrel a töke is, mely a nevelésére fordított, hasztalanul elvész, az emberek egészsége tehát különös gondoskodást kíván, az egészségügyre nézve sokat tehetnek a községek, tehát a helyrendőri hatóságok; azonban minden közegészségi ügy nem bizathatik a községekre, mert vannak ezek közt olyanok is, melyekben a községi intézkedések egészen célra nem vezethetnének, melyeket tehát az államhatalomnak kell kezébe venni, ennek egyébiránt is kell czélszerű intézkedések által a polgárok egészségi állapotáról gondoskodni. ¹⁾

¹⁾ Az orvosi rendészetre nézve következő művek igen ajánlhatók:

Frank: System einer vollständigen medizinischen Polizey VI. köt. I. kiad. Manheim 1779. III. kiad. Bécsben 1786. utolsó kiadás 1825. a legterjedelmesebb mű az orvosi rendészetre nézve.

Metzger: Handb. der Staatsarzneikunde. Züllich 1787.
Steininger: Staatsarzneiwissenschaft. Wien 1793.

- Schraud : Aphorismi de politia medica. Pest 1795.
 Erhard : Theorie der Gesetze die sich auf das körperliche Wohlsein der Bürger beziehen. Tüb. 1800.
 Schmidtmüller : Handbuch der Staatsarzneikunde. Landsch. 1804.
 Schmidtmann : Versuch zur Gründung einer vollkommenen Medizinal-Verfassung und Polizey. Hannover.
 Frankenau : Die öffentliche Gesundheitspflege. Wien 1816.
 Bene : Elementa Politiae medicae. Budae 1807.
 Stoll : Staatswiss. Untersuchungen über das Medizinal-Wesen. Zürich III. r. 1812.
 Berndt : System der öffentlichen Gesundheitspflege. Wien 1816.
 Nieman : Medicinische Polizeywissensch. Leipz. 1829.
 Schürmeyer : Handbuch der mediz. Polizey. Erlang. 1851. 2. kiad. 1856. a legjelesebb művek egyike.
 Vogel : Medic. Polizeiwissenschaft. Gena 1853.
 Hauska : Compend. der Gesundheitspolizey. Wien 1859.
 Hackermann : Handbuch der Medizinal-Polizey. Berlin 1862.
 Grosz : Orvosi rendőrség. Pest 1863.
 Annales d'hygiene publique. 1828. óta.
 Egyes államok tételes orvosrendészeti intézeteire vonatkozó iratok közül különösen figyelemre érdemesek :
 John : Lexicon der k. k. Medizinal-Gesetze. Prag. 1790.
 Ugyanattól : Die medicinische Polizey und gerichtliche Arzneiwissenschaft in den k. k. Erbstaaten. Prag 1795.
 Klotz : Die Gesundheitspolizey des österr. Kaiserstaates. Wien 1822.
 Vater : Preuss.-schlesische Civil-, Medizinal- und Sanitäts-Verfassung. Potsd. 1818.
 Schauenstein : Handb. der öffentlichen Gesundheitspflege in Österreich. Wien 1863. — Az orvosi rendészet mint tudomány többnyire német, más nemzetek, bár mily czélszerű intézkedések is e tekintetben imitt amott p. o. Londonban, Párisban tétetnek, még elméletileg keveset tettek e tudomány fejlesztésére.

85. §. Intézkedések a betegségek okai eltávolítására.

A betegség azon okain kívül, melyek az egyes ember testalkatában rejlenek, és melyeket a rendőri

hatóság el nem érhet, van még két főok, melyek a betegségek keletkezésére és terjedésére alkalmat adnak, t. i. némely betegségnek örökletes természete, és külső ártalmas behatások, ez utóbbiak megint vagy hiányos nevelésből, vagy az étszerek, italok, levegő minémiségétől származnak, ezen okok ellen a rendőri hatóság nagyobb vagy kisebb sikerrel tehet czélszerű intézkedéseket.

Mi az örökletes betegségeket illeti, ezeknek terjedése gátlására legczélszerűebb volna, ha oly személyek, kik köztudomás szerint ily örökletes betegségben szenvednek, mely a születendő gyermekek testi és lelki erejére igen kártékony befolyással bír, és azt nyomorult lénynyé tenné, ilyen betegségek p. o. a nyavalyatörés, a tüdővész, a gyógyíthatlan bujakórság, rák, eszelősség, cretinismus stb. a házasságai lépésben akadályoztatnak: minthogy pedig az nem mindig oly köztudomású dolog, vajjon a házasságra lépni kívánó nem szenved-e ily bajban, a szigorubb vizsgálat pedig e tekintetben nem lehetséges, azért szükséges felvilágosodást terjesztetni az ilyen házasság szomorú következései felett mind a szülőkre mind a születendő gyermekekre nézve.

A betegségekrei hajlam a gyermekeknél attól is függ, minő korban voltak a szülők, midőn házasságra léptek, az igen egyenlőtlen korban levők közti vagy igen kora házasságok igen kártékonyan hatnak mind a szülőkre mind a születendő gyermekekre, itt is felvilágosodásnak terjesztése czélszerű lesz. ^{1) 2) 3) 4)}

¹⁾ Szinte felvilágosítandók az emberek a fogantatás időpontja fontosságáról; oly atya, ki a fogantatás alkalmával részeg volt, csak dőre és a részegségre hajlandó gyermeket fog szülni.

²⁾ Schirmayer a „Handbuch der medizinischen Polizey“ című jeles munkájában azt tanácsolja, hogy minden országban tekintettel az időre, melyben az emberek ott a nemi érettséget elérik, bizonyos kor állapíttassék meg, melyen alól senkinek sem engedessék meg házasságra lépni, csak egyes esetekben adassék kivételnek hely.

³⁾ Nemcsak a születendő gyermekekről, hanem az anya festében még lévő méhgyümölcs fentartásáról is gondoskodni cog a rendőrség, azért azt szükség esetében az úgynevezett esaszárvágás által menteni kell, nyilvános helyekről, mind azt el kell távolítani, mi undort gerjeszt, mi a terhes nők képzelő ehetségére, tehát a méhgyümölcsre rossz hatással lehetne, p. o. a nyomorékok, bénák, fedetlen nyavalyákban sinlődők ; a nyavalyatörésben szenvedőknek is megtiltassék egyházakban megjelenni.

⁴⁾ Mohl : Polizeywiss. I. r. 24. §. 144. l. Bene : Elementa Politiae medicae 45—55. §. Barth : 181. l.

86. §. A külső ártalmas behatások az egészségre

A külső ártalmas behatások az emberek egészségére származhatnak : 1) A gyermekek rossz nevelésétől, azért felvilágosodás lesz terjesztendő azon szabályok felett, melyeknek megtartása a gyermekek fizikai nevelésénél azoknak egészségére fentartása tekintetéből szükséges ; továbbá a rendőri hatóság gondoskodni fog, hogy az iskolai épületek egészségesek, az iskolatermek pedig elég tágasak, magasak és világosak legyenek, hogy a gyermekek oly igen korán iskolába ne küldessenek, és ott tulságosan tanulásra vagy ülésre ne erőltetessenek, hogy a nyilvános iskolákban a szabályszerű nyilvános gyakorlások, melyek által a test erősödik, és nagyobb ügyességet nyer, ne hiányozzanak ; továbbá, hogy a gyermekek igen korán és erőikön túl gyári munkákra ne alkalmaztassanak, végre nagy városokban különös irodák szükségesek, hol egészséges szoptató dajkák szerezhetők legyenek.

2) Az élelmi szerek minémúsége is nagy hatással van az egészségre, azért a rendőrség gondoskodandik, hogy semmi élelmi szerek el ne adassanak, melyek az egészségre nézve ártalmasak, ide tartozik a gondoskodás a húsrá mint legfontosabb általános fogyasztási cikkre, erre nézve marha- és hússzemle rendelendő, melynek

czélja bizonyosságot szerezni a felől, hogy csak egészséges marha vágatik le, és csak egészséges hús méretik ki, kettőztetett figyelem kívántatik akkor, ha valahol rövid idővel ez előtt marhadög uralkodott.

Továbbá a piaczi rendőrségnek ügyelnie kell, ne-hogy üszökös konkolyos és rozsanyával vegyült vagy nedves helyen tartott gabona, vagy romlott liszt, vagy olyan melyhez tán kréta, gipsz vagy csontliszt vegyítet-tett, mint az drágaság idejében történik, árultassék, hogy pedig a liszt a gabona őrlése közben el ne tisztá-talaníttassék, szükséges, hogy a malmokban mind az odavitt gabonára mind pedig a lisztre nézve kellő tisztaság tartassék meg, onnan tehát minden állat és féreg s minden egyéb mi tisztátalanságot okozhatna, eltávolíttas-sék, a malomkönek minémúsége is e tekintetben figyel-met érdemel, nehogy ennek hiánya miatt a lisztnek mi-némúsége rosszabb legyen, vagy homok keveredjék a liszt közé.

A piacra hozott vagy a pékek által árultatni szo-kott kenyér is a piaczi rendőrség gondjának tárgyát ké-pezi, hogy t. i. jó tiszta lisztből készítve, kellőleg kisüt-ve, ne homokos, ne dohos vagy keserű, hanem jól meg-kelt és dagasztott legyen.

A tej is nem különben mint a vaj és sajt a piaczi rendőrség különös figyelmét igénylik, hogy minden ártalmas keverések elháríttassanak, és azok az egész-ségre nézve ártalmas edényekben ne tartassanak, továb-bá záptojásoknak vagy döglött halaknak nem különben a rothadt vagy éretlen gyümölcsnek, vagy beteg vagy romlott burgonyának eladatása gátoltassék; különös figyelem szükséges, hogy a jó zöldségek ártalmas növé-nyekkel összekeverve, vagy mérges gombák ne árultas-sanak, ha mérges gombák fedeztetnek fel, az egész készlet megsemmisítendő.

A fűszerárusok boltjaiban árultatni szokott élelmi cikkek, milyenek különösen a fűszerek, tengeri halak,

dohány, asztali olaj, eczet, sajt, mandolák, gesztenyék, kávépótszerek minémúsége, valamint az edények és helyek, hol ezek tartatnak, a rendőrség figyelmét igénylik, e végett a fűszeres boltok is néha megvizsgáltassanak, a czukrászok felett is felügyelés szükséges, hogy ezek a czukorsüteményeiknél ártalmas festékeket ne használjanak, a döglött marhának húásával sértést hizlalni tilos legyen. 1) 2) 3)

1) Hogy az emberek annál inkább ovakodhassanak a rossz ételmi szerektől, igen czélszerű lesz oktatást terjeszteni az ételmi szerek minémúsége felett.

2) A haj- és arcfestő, valamint a hajnövesztő szerek és különféle kenőcsök is néha az egészségre nézve ártalmasak, azért ezeknek készítésére vagy eladására oly könnyen engedelem ne adassék.

3) Mohl: Polizeywiss. I. r. 25. §. 149. l. is 256. l.

Barth: Vorles. über Polizeywissenschaft 1256. l. 182. 196.

Harl: 330—350. §. Bene Principia politicae medicae 161—176. §.

87. §. Folytatás.

Az italok, különösen a víz.

3) A piaczi rendőrségnek különös gondot kell továbbá fordítani az italokra, és pedig mind a mesterséges italokra, mind a vízre, a mesterséges italokat t. i. a bort, sert, pálinkát, eczetet illetőleg gondoskodni kell a rendőrségnek, hogy ezek azok által, kik azokat készítik vagy kimérik, az egészség nagy kárára ne hamisíttassanak, ily hamisítások felfedezése végett időről időre vizsgálatok a korcsmárosoknál szükségesek, eczetfőzőknél, rozsolis és különféle égett borkészítőknél a hamisított ital elkoboztassék, és azon kívül a hamisító megbüntessék.

A víznek minémúsége igen nagy befolyást űz az emberek egészségére, erre nézve a rendőri hatóságnak

gondoskodni kell, hogy elegendő és jó vízben hiány ne legyen, e tekintetben a hely minémisége határozza meg a teendőket, néha távol jó forrásból kell a vizet valamely városba vezetni, néha szükséges oly intézkedéseket tenni, hogy a lakosság legalább jól átszűrt (filtrirt) folyóvíz birtokába jöhessen; ha lehe^sleges, az ily vizet csövek által a házak emeleteibe fel kell vezetni, mint ez Hamburgban történik, ez mind a lakók kényelme, mind a tisztaság és tűz elleni védelem tekintetéből nagyon hasznos intézkedés. A forrásvíz minden vizek közt legjobb, hol az nem áll rendelkezhetés alatt, különösen városokban gondoskodni kell mind nyilván helyeken, mind magán házakbani kutak felállításáról, minden kut kellő mélységgel birjon, és ne legyen istálló árnyékszék, szemétgödör vagy mészverem közelében tisztátlanság eltávolítása miatt be legyen kerítve s fedve, minden kutnak vize vegytanilag megvizsgál^tassék, és a rossz vizet foglalónak italrai használata tilt^tassék meg, a kutak időről időre megtisztítandók. Ha a lakosság folyóvízzel él, akkor meg ne engedtessek, hogy meddig a házak érnek, a folyó felébe vágóhidak építtesenek, azokba árnyékszékek, csatornák vezettesenek, szemét és dögök vettessenek bele, vagy hogy az emberek azokban vagy a halas tavakban vagy a marhaitatásra szolgáló vizekben kendert áztassanak, árvíz után az árvízlepte kutak kitakarítandók. Ha távolabb helyről kell vizet valahová vezetni, nagyon fontos a vízvezetések módja és építése, a csövek mélyen a földben legyenek alkalmazva, ne legyenek készítve fából se ólomból vagy rézből, hanem vagy kőből vagy vasból.

Ha valahol az emberek egyedül vízfogók (cisternák) által láttatják el magokat a szükséges vízzel, mint ez hegyes vidékeken gyakran történik, akkor azokat jól kell építeni, és minden tisztátalanítás ellen óvni. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Polizeywiss. 26. §. 154. §.

Harl: 350—378. §. Bene Principia politicae medicae §. 177—195-ig.

88. §. Folytatás. — A levegő.

4) Igen rossz befolyással birhat az emberek egészségére a levegőnek tisztátalansága, a rendőri hatóságnak tehát gondoskodni kell a jó és tiszta levegő fentartásáról.

A levegőnek minémősége pedig függ valamely helység helyzetétől, annak építési módjától, az egyes házak építése alakjától, és más okoktól, melyek a levegőt megromthadják.

Ha valahol valamely helység főleg város még csak alapítottatik, az egészséges helyen történjék, ha posványok volnának szomszédságában, azok kiszáríttassanak, vízáradások, melyek a levegőt is rontják a folyók szabályozása és töltések által elháríttassanak, a hely célszerű terv szerint építtessék, hogy t. i. a friss levegő és a nap mindenhová férhessen, azért az utcák szélesek és egyenesek legyenek, ha lehetséges a házak mögött is tehát a házakból képezett négyszögek közt kertek legyenek, imitt amott fákkal beültetett szabad terek hagyassanak, ha pedig eredetileg a város nem volt célszerű terv szerint építve, időjáráttal a hol csak lehet e bajon segíteni kell, a jelen időben többnyire szükségtelen és csak a levegőnek szabad járását gátló városfalak bontassanak le, az egyes házak építésére is egészség szempontjából rendszabályok adassanak ki, azért valahányszor valaki építeni akar, tartozzék a felállított szépítő bizottmánynak a felállítandó épülete tervét vizsgálat végett átadni, mely három szempontból indul ki a terv megvizsgálásban, t. i. közegészségi, szépítési és tűzelleni bizottsági szempontból, és az építésrei engedelmet csak akkor adandja, ha a felállítandó épületnek tervezete ellen e három szempont egyikénél fogva sem történhetik kifogás; egészség tekintetből különösen szükséges, hogy az egyes házakban a szobák elég tágasak magasak és kellő nagyságú ablakkal ellátva, az ud-

varok elég téresek legyenek, a városokban az újonnan épült házakba a hatóságtól előre bocsájtott szemle előtt ne legyen szabad beköltözni, a szemle alkalmával pedig különösen megvizsgálandó, vajjon elegendőleg ki van-e száradva a lakás; különös rendszabályok pedig szükségesek, arra, hogy nagy épületekben, hol sok ember lakik, milyenek a kaszárnyák, kórházak, ápodák, lelelenczházak, fogházak mind az építés czélczzerűen történjék, mind a levegőnek romlása ellen az ily épületek szellőztetése (ventilatio) és tisztántartása által kellő intézkedések tétessenek, a börtönök vagy az istállók a föld alatt vagy egészségtelen módon ne építtessenek, a vágóházak és döngnyúzóhelyek bizonyos távolságban a várostól legyenek, nagy fontosságú az elvezetési csatornák minéműsége a városban, ezek úgy építtessenek, hogy elegendő mélységgel és szélességgel birjanak, hogy szellőztetésük legyen, és ezekből e tisztátalanságnak a kutakba átszivárgása hydraulicus mész által gátoltassék.

A temetés a cryptákban a városokban vagy egészen megtiltandó, vagy igen megszorítandó, a temetők pedig sehoh még faluhelyeken se szenvedtessenek az egyházak körül, vagy a házak sorában, hanem temetőknek a helységen kívül fekvő a lakásoktól legalább 500 lépésnyire távol hely jeleltessék ki, és ez ne legyen igen közel az országúthoz, fekvése éjszakfelé legyen, és ne legyen vízáradásnak kitéve, fákkal beültetessék, és jól bekerítendő, nehogy azokba házi marhák s egyéb állatok bemenjenek, a sírok jól mélyre és a mennyire lehet szakadatlan sorban ásandók, és azok legalább 30 év eltelte előtt új temetés végett fel ne nyitandók, azaz a turnus ne történjék ezen idő előtt, ezt mind a kegyelet a holtak iránt, mind a közegészségi tekintet kívánja, mert a sírok időelőtti nyitása gyakran igen veszélyes, ha a temető megszűnik is eddigi rendeltetésének szolgálni, azért még tárgya marad a rendőri gondoskodás-

nak, és bizonyos idő lefolyta előtt ne engedték meg a földet felásni.

Olyan iparüzők, melyeknek műhelyei ez egészséget veszélyeztetik, vagy kellemetlen szagot terjesztenek, milyenek azok, kik gyufákat, szeszt, enyvet, csontlisztet, viaszos vásznat készítenek, továbbá a szappanosok és mészárosok, gőzzel dolgozó iparüzők és a vegyműgyárosok ne lakjanak tán szűk utcában és többen egymásmellett, hanem kellő távolságban a város közepétől, és azoknak üzleti helyiségeire különös gond fordítassék, nehogy ez a levegő romlásának forrássá váljék.

Továbbá a rendőrség gondot fog fordítani az utczai tisztaságra, czélszerű utczai kövezet és csatornák megszerzése, jó csatornarendszer, gyakori tisztítás és a tisztátalanítás elleni intézkedései által, annál fogva a szemétnak és egyéb tisztátalanságoknak kivetését és kiöntését a nyilvános utczákon is piaczkon tilalmazandja, hanem különös szemétszekereket rendelend, melyek bizonyos napokon minden háznál megállanak, melyekre a házbeliek a szemetet felrakják, mely azután e szekereken jól bezárható rekeszekben a városon kívül lévő helyre vitetik.

Szinte gond fordítandó, hogy a trágyagödrök a házak előtt vagy kutak közelében soha sem állíttassanak fel, és hogy a döglött állatok eltakaríttassanak, melegebb évszakban az egészségnek különösen pedig a melynek és a szemnek oly ártalmas por eltávolítása végett az utczák meglocsolttassanak, e tekintetben igen czélszerű különös fecskendező csöveket a házak mellett alkalmazni, végre építkezéseknél az utczákra rakott romhalmak mint szinte járdákról a hó és a jég lehető sietséggel eltávolítandók.

5) A sétáknak ültetése, mely mind az egészséget mind a vidorságot és társalkodást nagyon előmozdítja, főleg nagy városokban igen ajánlható.

6) Főleg nagyobb városokban a közlekedésnek a

város különféle részei közti könnyebb fentartására, és az embereknek felmentésére az alkalmatlan idővesztéssel járó és az egészségnek gyakran ártó hosszú gyaloglás kénytelenségétől a különféle bérkocsik és omnibusok igen nagy haszonnal bírnak, ezek üzletére nézve a rendőri hatóság különös bérkocsiszabályokat adjon ki, melyekben a hely viszonyaihoz képest a különféle távol-ságra nézve a viteldíjak árszabása foglaltassék. ¹⁾

¹⁾ Barth: Vorles. über Polizeywiss. 238. l. Rottek: III. r. 452. l. Mohl: Polizeywiss. I. r. 27. §. 162. l. Harl: 396—316. l. Bene: Principia politicae medicae 134—139. §. és 204—220. §-ig

89. §. Intézkedések a pestis eltávolítására.

Főleg nagyon ragályos betegségek ellen, melyek igen pusztítók, s melyek ellen az egyes ember magát elegendőleg nem védheti, az államhatalom részéről védintézkedések szükségesek, ilyen Európában különösen a keleti pestis, és ritkábban a sárgaláz, ezen intézkedések részint a pestisnek külföldről behozatala akadályozását, részint annak, ha az országból kitűtne, további terjedése gátlását célozzák.

Hogy az ország a pestis a szárazföldi határon való behatolása ellen védessék, szükséges:

1) Hogy a pestisnek közeledése lehetőleg korán felfedeztessék, azért azon országba, hol pestisről gyanus nyavalya uralkodik, (főleg ha az az országgal határos) jókor biztos orvosok hivatalból küldendőek lesznek, hogy a hely színén a nyavalya természetének, a lakosok halandóságának és a nyavalya ellen tett intézkedések kipuhatólásával foglalkodjanak, és mindezekről hí és kimerítő jelentést tegyenek.

2) A pestis eltávolítása végetti intézkedések aztán ahoz képest tétetnek, a milyen a közegészségi állapot az illető külföldön, ha kétségkívül nagyon, hogy a

pestis vagy arról gyanus nyavalya csakugyan már egy közel fekvő országban létezik, akkor azon országtól, hol azon nyavalya uralkodik, a birodalmi határ úgy elzáratik, hogy se ember, se állatnak ne legyen lehetséges a tulsó vidékről titkon belopódzni, vagy valamely tárgyat becsempészni, e végett a határszélek hosszában a zárvonat feletti örködés végett úgynevezett örcordon húzassék, melyen az örlegénység úgy állíttassék fel, hogy egyik a másikat nappal láthassa, éjjel pedig sikerrel felszólíthassa, a bejárási állomásoknál pedig vesztegházak állíttassanak fel. melyekben minden az elzárt vidékből átjövő személyek felvételnek, ápoltatnak és egészségi állapotuk megvizsgáltatása után bizonyos időig még ott maradásra köteleztetnek, míg bizonyos időnek lefolyása egészséges állapotukat kétségen kívül nem helyezi, továbbá azokban a tulsó vidékből átjövő marhák és áruk is felvételnek, és megtisztítatnak, a mennyiben ezen utóbbiaknak megtisztításra van szükségök, súlyos büntetés (és nagyobb veszedelem esetében tüsténti halál) érje mindeniket, ki az elzárt országból vagy alattomban által lopódzni vagy erőszakkal keresztül törni akar. Ha a szomszéd országban gyakran pestis uralkodik, akkor az ország határszélein állandó vesztegintézetek szükségesek, mint Magyarország határszélein a török birodalom hosszában; a vesztegintézet minden hozzá tartozó személyzettel minden közlekedéstől a külvilággal elzárandó, és a hozzá tartozók is csak a vesztegidőnek kitaratása után hagyhassák el az intézetet, az intézet mindenféle élelmi és gyógyszerekkel legyen látva, s a szükséges személyzet se hiányozzék benne, ehhez tartoznak az igazgató, az orvosok, lelkészek, egyéb hivatalnokok, vendégfogadósok és örök; a személyek számára elegendő szoba, az áruk számára pedig több tisztítási tér kívántatik, mind a kettőre nézve szoros elkülönítés szükséges, nehogy egészséges vagy

legalább tisztított személyek vagy áruk kiléptök előtt ujdón érkezettek által ragályosíttassanak.

A gyanus vidékekből érkező hajóknak a kikötés csak egyes meghatározott kikötőkben engedtessek meg, hol a szükséges intézkedések teendők, hogy oly hajó melyen betegek vannak, elkülönítve a többi hajóktól is különös jel (lobogó vagy éjszaka lámpa) által ismerhető legyen, vagy a beteg legénység különös lazarethumokba vitessék; különös őrhajók a kikötőben, felállított ágyúütegek és őrtornyok által gondoskodni kell a rendelet fentartásáról.

A veszteglési időnek tartamát a vesztegintézetnek igazgatója részint a veszedelem nagysága, részint a ragadvány szerint határozza meg, leghosszabb idő 42 nap; (quarantaine) egyébiránt az államnak java sok tekintetben kívánja, hogy szükségtelen esetekben elzárás ne rendeltessék, és a veszteglési idő sükségen túl ne terjesztessék, s oly áruk, melyek nem ragadványfogók, a vesztegintézetben le ne tartóztassanak. ¹⁾

¹⁾ Harl: 416—420. §-ig. Mohl: Polizeywisa. I. r. 28. §. 168. l. Bene Principia politicae medicae 298—303. §-ig. Barth: 126—436. l.

90. §. Intézkedések a már az országban kiütött pestis elnyomására.

De ha ezen védintézetek daczára a pestis az országba behatolt, vagy az országban magában kitört, akkor annak további terjedését gátolni kell, a bátorléti hatóság tehát mindenek előtt hirdetményt bocsásson ki, melyben a népet a nyavalya természete, okai, annak mi általi tovább terjesztése és mikénti elkerülhetése felett oktatandja, de oly ovatossággal, hogy oly tudósításnak fölötte remítő hatása ne legyen, továbbá óvszereket osztogasson, és a jó levegőnek fentartásáról gondoskodjék, minél fogva a ragálytól fenyegetett és még inkább az

attól meglepett vidékeken az igen sok emberrel tömött és egészségtelen szűk utcákban lévő házaknak némi kiürítését rendelendi, minden alkalmakat, melyekben nagyobb embertömeg egy helyen összejő, és így egészségesek már ragályosítottakkal érintkezhetnének, eltávolítand, azért tiltandja a sokadalmak tartását, bezáratja az iskolákat, színházakat, a piaczon és a vágószékeken is minden érintkezést az emberek közt akadályozand.

De főeszköz a nyavalya további terjedésének gátlására marad a betegeknek elkülönítése az egészségesektől, tehát az elzárás, ezen elzárás a körülményekhez képest egyes házakra, utcákra, helységekre, sőt nagyobb veszély esetében egész helységek, vagy egész vidékre alkalmazandó, ezen elzárás is katonai cordon által történik, mely vagy az egyes házak, utcák, városrészek vagy egész helység körül felállítatik, azért oly helyeken, hol a nyavalya mutatkozni kezd, bizonyos egyének minden házat naponta megvizsgálják, hol szükséges az elzárást megrendelik, ez nem csak addig tart, míg beteg van a házban, hanem míg a ház czélszerű füstölések által vagy más módon nincsen megtisztítva; továbbá szükséges, hogy azok, kik a betegekkel valami közlekedésbe jöttek, vagy otthon vagy pedig arra különösen rendelt házakban, vagy sátrakban, melyek egy tiszta szellős helyen állítatnak fel, a veszteglési időt kiállják, miben arra kell főleg ügyelni, hogy valamennyi veszteglés alatt lévő személy a helység minden egészséges vagy gyanútalan lakosától, minden egyes család pedig a másiktól tökéletesen elkülönöztessék.

Nagyobb helységek különösen városok elzárásánál a katonai cordon, ha lehet, oly távolságban állítandó fel, hogy a szigorubb elzárás alá vetett utcák és házak lakosainak lehetséges legyen a helységi cordonon belől kertjeikben, mulató lakjaiban vagy közelebb fekvő szőlőkben élni, de a cordonon átlépni még az el nem zárt városrész lakóinak se engedessék meg, ha csak a város

kijárásainál kirendelt hatósági személyek előtt hitelesített orvosi bizonyítvány által nem igazolhatják magokat tökéletesen jó egészségi állapotukról, és még ilyenkor sem engedjék meg mindig a szélső zárvonal átlépése.

Ne hogy pedig az elzárt helységek lakói hiányt szenvedjenek az élelmi szerekben, főleg mivel az élelmek készítésével foglalkodók sokszor legelőször esnek áldozatul a nyavalyának, szükséges, hogy élelmek hozassanak a vidékről, az elhozott élelmek azután az utczákon különös utczai szolgák által, kik a betegekkel semmi érintkezésbe nem jönnek elosztandók. Az elzártaknak mezei munkáit az elzárás megszűntéig a szomszéd helységek lakói vihetik végre.

Azonkívül gondoskodni kell, hogy a pestis által befertőzött helyeken a megkivántató orvosokban betegápolókban és gyógyszerekben ne legyen hiány; ha az ott lévő orvosi személyzet elégtelen, másunnét is kell oda orvosokat küldeni. E tekintetben felszólítások jutalomigérettek, és azoknak, kik működéseikben hivatásuknak ne tán áldozatul esnek, hátrahagyott özvegyei számára özvegydíj megállapítása itt igen czélszerűen hathatnak. Ugyan azt kell ígérni a betegápolóknak kik roppant életveszélynek vannak ki téve. Ezeknek kaphatására sokszor már azon kétségsugta eszközhez kellett folyamodni, miszerint nagy bűnösöknek a büntetésük elengedése azon feltétel mellett, hogy betegápolók főleg pestiskorházakban legyenek, ajánlatott.

Továbbá pestiskorházakat kell felállítani, melyekbe mindazáltal csak azokat kell vinni, kik magokat azt ohajtják, vagy kiknek otthon semmi ápolásuk nincsen. Az ilyen korházakban a levegőnek megromlása ellen czélszerű intézkedések tétessenek, és az ott levő betegekre lelkiismeretes gond fordítottassék.

De, ne hogy az emberek a temetések gyakori látása által még nagyobb rémülésbe hozassanak, a pestisben elhaltak éjszaka és harangszó nélkül takaríttassa-

nak el, ¹⁾ ezeknek eltakarítására a pestiskórháztól nem nagyon távol eső az uralkodó szeleknek nem nagyon kitett helyen elég nagy temető jeleltessék ki, melyben a sirok a szokottnál mélyebbre ásandók, és mely mély árokkal kerítendő. A vész megszűnte után a temető fákkal beültetendő, s kapuja árok által járhatatlanná teendő, minekutánna előbb rajta feljegyeztetett száma azon évnek, melyben a pestis dühöngött.

A pestis tartama alatt valamely városban a közbátorléti hatóság a rendet fentartani iparkodik, annál is inkább, mert ilyen időkben sok ember, kinek keresete megszűnt, kicsapongásokra hajlandó. A szegényeknek a hatóság vagy munkát vagy pénzbeli segílyt nyujtand, mind a közbátorság fentartása mind a szükséges intézkedések megtétele tekintetéből a város, ha az nagyobb, több osztályra osztatik, és mindenik osztályra nézve különös bátorléti főnök rendeltetik.

Ha a volt betegek felgyógyultak, az elhaltak eltakarítottak, és a nyavalya megszűntnek látszik, még azért a rendőri hatóság teendőjének korán sincs vége, hanem ez elébb mint a közlekedés korlátolásait eltávolítaná, iparkodni fog azon, hogy minden a betegekkel érintkezésbe jött tárgyak megtisztíttassanak, és a tisztíthatlanok megsemmisíttessenek. ³⁾

¹⁾ A pestisszekér éjszaka minden ház előtt megáll, és a pestisszolgák bemennek a házba, és az elholtakat vasból készített nagy fakarikákkal, melyek dorongokhoz vannak kacsolva, megragadják és a pestisszekérre felteszik.

²⁾ Az orvosoknak, kik külön ruhával el legyenek látva, igen vigyázniok kell, hogy a nyavalyától mentesek maradjanak, és ha magokon annak bajait észreveszik, vesztéglésnek vessék magokat alá.

³⁾ Behr: 191. §. Mohl: Polizeywiss. I. r. 29. §. 178. l. és 37. §. 214. l. Bene Principia politiae medicae 304—306. §-ig. Barth: 436—445. l.

91. §. A bujakórság.

A merőben ragályos betegségek közé tartozik a

bujakórság is, mely megmérgezi az életnek forrásait, az alig született embert csirájában elrontja, és szomorú következéseit a késő ivadékokra is kiterjeszti. Ez gyakran a család csendes házi körébe is belopódzván, a gyermekeket a szülőktől, a házastársakat egymástól elválasztja, és így a legszentebb családi kötelékeket szakítja szét.

A rendőri hatóság feladata ezen baj terjedését lehetőségig megakadályozni; ezt teheti az által, ha a fajtalan keresetet üző kéjleányok gyakrabban megvizsgáltatnak, és ha azok, kik bujakórsággal befertőzötteknek találhatnak, kórházakba küldetnek orvoslás végett. Továbbá, ha az oly személy megbüntettetik, ki tudva, hogy ezen bajban szenved, mégis eszközül szolgál más ember kéje kielégítésénél. Hogy pedig ezen betegségek okszerűtlen gyógyítása által szerencsétlenség ne történjék, felügyelés szükséges, hogy a rendes orvosi személyzetten kívül senki ezen betegségek gyógyításába ne avatkozzék. ^{1) 2)}

¹⁾ Közvetve e nyavalya terjedését gátolni lehet erkölcsi tanítás és figyelmeztetés által e baj szomorú következéseire.

²⁾ Bene: Princ. pol. med. 315—317. §. Harl: 424—432. §-ig Barth: 422. l.

92. §. A himlők elleni intézkedések.

A himlők is az igen ragályos és veszélyes betegségek közé tartoznak. A himlőjárvány pusztításainak gátlására legjobb eszköz a védhimlőoltás (tehénhimlő beoltás) azért az az országban általánosan és parancsolólag behozandó, minek keresztülvitelére szükséges:

1) Hogy különös himlőoltási rendszabályok adásának ki, melyeknek megtartására az illető hatóságok ügyeljenek, minden hatóságnál orvos és seborvos legyen alkalmazva, kik magokat jó oltóanyaggal ellátni, és az oltást a kedvező nyári évszakban és pedig a szegények gyermekein ingyen véghez vinni, és a beoltott személyekről beoltási lajstromot, melybe napról napra az álta-

lok beoltottak nevét beiktatni kötelesek, a hatóságnál beadni tartoznak. ¹⁾

2) Csak beoltási bizonyítványokkal ellátottak vétesenek fel tanintézetekbe.

3) Minden családapának kötelességévé tétessék, hogy a házánál kiütött himlőbetegséget tüstént bejelentse, hogy a közönség attól ovakodhassék. ²⁾

¹⁾ Fris himlőoltó szerről a hatóság gondoskodni tartozik, mely azt az illető orvosnak is megküldi; ha karról karra terjesztetik az oltó anyag, ennek minéműségére nézve igen sok függ a gyermek kitől az anyag vétetik, valamint annak szülői egészségétől.

²⁾ Bene Princ. pol. med. 311—314. §-ig.

93. §. J á r v á n y o k.

Járványnak tekintendő azon betegség, mely ugyanazon egy időben, ugyanazon helységben vagy vidékben több embert lep meg, és oly ártalmas külső befolyásokból, p. o. a levegőben lévő ártalmas miásmákból, félelemből ered, melyeknek behatása sok vagy minden ott lakó emberre kiterjed. Ezen járványok leginkább különféle házakban mutatkoznak.

A járványok dúlásai gátlásaira is czélszerű intézkedések teendők, az elzárások itt mit sem használnak, hanem gondoskodni kell jó levegőről, egészséges életszerekről, de főleg a félelem, mely sokszor ezen nyavalyát szüli, mint ez az ostromlott városokban történik, eltávolítandó lesz.

A cholera ellen is a járványok elleni általános ovatosságok és intézkedések alkalmazandók. ¹⁾

¹⁾ Bene: Principia politiae medicae 308—310. Barth: 419. l.

94. §. A b e t e g s é g e k g y ó g y í t á s á r a s z o l g á l ó i n t é z e t e k á l t a l á b a n.

A betegségek gyógyítására mindenek előtt jól képezett gyógyszeremélyzet, melyet orvosok, seborvosok,

bábák, és gyógyszerészek képeznek, szükséges; ezen személyzet megszerzésére kívántatik, hogy az oktatás az orvosi tudomány különféle nemeiben előmozdittassék, és azoknak, kik az orvosi tudomány elméleti ismereteit magoknak megszerezték, alkalom is adassék a clinicákban gyakorlati tapasztalásokat elsajátítani. Szükséges továbbá, hogy azok, kik a gyógyítással akarnak foglalkodni, előbb szigorú vizsgálat alá vétessenek, és csak a szükséges ismeretekről ekképen bizonytságot tevők bocsájtassanak gyakorlatra.

Azután gondoskodni kell, hogy a gyógyszeremélyzet az egész államterületre kellőleg fel legyen osztva; ilyen felosztás ugyan az állam hozzájárulata nélkül is gyakran történik, de ha valamely vidék szegénysége vagy néptelensége miatt orvosokat az ottani letelepedésre nem ingerelne, az államhatalom kötelessége a szükséges segedelem nyújtása által gyógyszeremélyzetet oda édesgetni. Egyébiránt is minden hatóságnál hatósági orvos, sebész és baba nevezendők, kik a szegényeknek ingyen is segítséget nyújtani kötelesek, a hatósági orvos pedig a maga területén a közegészségi állapot felett is ügyelni tartozik.

A betegápolás is különös ügyességet kívánván, gondoskodni kell, hogy egyes betegápolókban ne legyen hiány, mire nézve azokat, kik magukat betegápolásra elszánják, erre különösen oktatni kell.

Mínthogy pedig a gyógyszerek készítmódjának is legnagyobb befolyása van a gyógyításra, azért az államhatalom a gyógyszertárakat is gondja alá vegye, azért az gyógyszertárnak felállítását nem engedendi, ha csak a felállítandó gyógyszertár 3000—4000 emberre nem számolhat, és ha orvos helyben vagy a közellévő vidékben nincsen, az első azért kívántatik, hogy a gyógyszerésznek akkora jövedelme legyen, miszerint a szükséges gyógyszereket a kívánt mennyiség és jóságban tarthassa, és ezek hiányának pótlása végett más nem

rendelt szerek használatára ne kényszeríttessék; az utóbbi pedig azért szükséges, nehogy különben maga a gyógyszerész a gyógyszerek rendelésébe avatkozzék. A gyógyszereknek pedig a gyógyszerházakon kívül p. o. kereskedőboltokban vagy házalók által árulása tiltás-sék meg. Hogy pedig a gyógyszerészek gyógyszereik árát önkényük szerint fel ne csigázhassák, a központi orvosi hatóság által a gyógyszerek árszabása kiadandó.

A hatósági orvos kötelességeihez tartozik egy hatósági személy és egy két más orvos hozzájárultával bizonyos időnkben a gyógyszereket megvizsgálni, és magának tudomást szerezni, vajjon azokban a gyógyszerek elegendő mennyiségben és jóságban léteznek-e, vajjon az úgynevezett dispensatoriumok által rendelt módszer szerint készíttetnek, vajjon tán nem rossz vagy hatás nélküli ingredientiak használatnak-e? vajjon a gyógyszerek nem tartatnak-e tisztátlan vagy az egészségnek ártalmas edényekben, és mind ezekről azon orvos az illető kormányzéknek jelentést teend.

Végre gondoskodni kell arról is, hogy pióczákban és a kívántató sebészi műszerekben az országban hiány ne legyen.

Ha gondoskodva van elegendő orvosokról, sebészekről, akkor a rendőri hatóság a gyógykontárkodást szigorú büntetés fenyegetése alatt megtiltandja.

A főkormányzéknel főorvosi rendőri hatóság szükséges, mely szakértőkből állván az egészségi ügyre az egész államban gondját fordítandja. ¹⁾

Mohl: Polizeywiss. 31—34. §. 187. l. Rottek: III. r. 52. §. Behr: 188—189. §. Barth: 170—180. l. Bene: Principia politicae medicae 329—395. §-ig.

95. §. Gyógyfürdők és gyógykutak.

Az igények, melyek az államhatalom irányában a gyógyfürdők és gyógykutakra nézve tétethetnek, külön-

böznek a mint t. i. ily forrásnak közvetlenül az állam vagy magános személy a tulajdonosa. Az első esetben az államhatalom tegeyen intézkedéseket az ilyen gyógyforrások kényelmes olcsó és czélszerű használatára. Ide tartozik elegendő és kényelmes vendégfogadók és fürdőintézetek felállítása, kúti orvosok rendelése, és czélszerű kúti és fürdői rendtartás behozatása, sétahelyeknek csinálása, hogy az emberek felvidámulást is, mely a gyógyítást előmozdítja, találjanak; továbbá gondoskodják, hogy a gyógyhely felé vezető országutak jó állapotban legyenek, valamint hogy a szegények számára is létezzenek a forráshelyeken intézetek, melyek által ezeknek is lehetséges legyen kevés költséggel a gyógyvizet használni.

A másik esetben pedig az állam ott nyújtson segídelmet, hol a magánosoknak erői elégtelenek arra, hogy a gyógyhely czélszerű állapotba tétessék. Ha az czélszerűen van elrendezve, az idegeneket is oda vonzza, mi által a vidék a jólétben gyarapodik, de mind a két esetben a haszontalan pazarlást kerülni kell, főleg ott, hol a forrás nem bír jelentékeny gyógyítási hatással.

Mint hogy a nyugalom és csend a bajaiknak üdülést keresőkre nézve felette szükséges, magától értetik, hogy oly helyeken a tivornyázást és pajkos zajongásokat, mikről némely magyarországi fürdőhely a drágaság és kényelmetlenség mellett nagyon elhíresült, türni nem lehet.

Ugyan azt kell állítani a házardjátékokról is, melyek a szenvedélyeket nagyon felkorbácsolják, mi az egészségre kártékonyan hat.

A fürdőhely felügyelési hivatala tehát felvigyázand, hogy a fürdőhelyen az említett bajok valamint a fürdővendégek kizsarolása s gyanus személyeknek nagy összesereglése lábra ne kapjanak, mert mind ezek a fürdőhely a betegek általi látogatását előbb utóbb csökkentik és annak valódi céljával ellenkeznek.

Minden forrást vegytanilag kell megvizsgálni, és annak alkotórészeit valamint hatásai bizonyos betegségekben különös könyvek által köztudomásra hozassanak.

Ha valamely gyógyforrásnak vízei tovább szállítatnak, a szállító edények töltésénél hatósági ellenőrködés szükséges, hogy minden csalárdság eltávolíttassék, és a töltésnél a legnagyobb tisztaság tartassék meg. ¹⁾

Hol ásványvizek mesterségesen készíttetnek, az orvosi rendőri hatóságnak vizsgálni kell, vajjon nem alkalmaztatnak-e azoknál az egészségre nézve ártalmas anyagok.

A közönséges hideg és meleg fürdők, valamint az orosz gőzfürdők is igen hasznosak lévén az embereknek, a rendőri hatóság a különféle fürdőintézetek és uszodáknak felállítását előmozdítandja. Mind ezekben főleg a tisztaságra kell tekinteni. ²⁾

¹⁾ A szállító edények (jól égetett agyagkorsók vagy üvegpalaczkok) bedugására lehetőleg jó minéműségű dugaszfa használandó, s a dugók és az edény szája kívülről czinlappal borítandó be, erre nyomassék a gyógyforrás neve és a töltés éve.

²⁾ Mohl: Polizeywiss. 35. §. 203. l. Behr: 190. §.

96. §. A kórházak. Sinlőházak.

A nyilvános kórházak főleg oly betegekre nézve igen szükséges intézetek, kiknek otthon a szükséges ápolás hiányzik, ezek többnyire saját alappal vannak ellátva, és vagy állami vagy községi intézetek, és a szerint a kórházak, ha az alap elégtelen, vagy az állam vagy az illető község nyujt pénztárából segílyt.

Hogy a kórház céljának megfeleljen, a városon kívül legyen helyezve, hol a levegőnek szabad járása van, jó anyagokból és czélszerű módon legyen építve, különösen tágas folyosókkal, teremekkel és ventilatiókkal legyen ellátva, hogy a levegő ott oly könnyen ne romoljék. Továbbá a betegápolók közelléte a betegekhez és ezekről lel-

kiismeretes gondoskodás, emberséges bánásmód, tisztaság (tehát gyakori fehérhavasítás) és czélszerű egyforma fűtés szükséges.

A kórházban a nemek elkülönítésén kívül még következő elkülönítések történjenek: 1) Belbetegségek, 2) Külbetegségek. 3) Szembetegségek. 4) Bujakórság rügybetegségek. 5) Gyermekekben levők. 6) Idegláz. 7) Beteg gyermekek.

Minden kórház bonczteremmel, halotti kamarával, fördőintézettel és sétahelylyel a felüdülők számára el legyen látva.

A felvétel a kórházba könnyebbítve legyen, szükséges hogy külön felvételi iroda létezzék, melynél a jelentés történhessék, a kórházban vagy bizonyos helyeken kaphatók legyenek hordszékek, melyeken a betegek a kórházakba vitethetnek.

A sinlőházak oly házak, melyekben oly betegek, kik gyógyíthatatlan vagy undort gerjesztő betegségben szenvednek, és semmi magános ápolásban nem részesülhetnek, felvételnek és ápolatnak, ilyenek azok, kik chronicus fekélyekben, bélpoklosságban, vagy meggyökeredett bujakórságban, cretinismusban szenvednek, itt is czélszerű elrendezés szükséges. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Polizeywiss. I. r. 60. §. 369. l. Bene: Principia polittiae medicae 396—410. §.

97. §. T é b o l y d á k.

A tébolydák is igen jótékony intézetek az emberiségre nézve, mert az örültnek a családi körben megtartása oly módon, hogy ez se magának, se másoknak ne árthasson, sok esetben lehetetlen: de gyógyítására is sokszor az eddigi köréböli eltávolítása üdvös hatással birhat, ily házak is vagy az állam által állítandók fel, vagy ha magánosok által állítottak fel, pártfogás alá veendők.

Hogy a tébolyda czéljának megfelelően, szükségesegek egészséges helyzet, czélszerű és kellemes benyomást tevő építésmódja az intézetnek, elég mozgásra alkalom a szabad levegőben, az örültek elkülönítése a kor, nem, mivelési fok, és a tébolyodás foka szerint, továbbá szakértő orvosok, mindenféle gyógykészlet, különféle fürdők, és más intézkedések, melyek által a dühöngő eszelősök fékben lehet tartani, végtére különféle eszközök az eszelősök felvidámítására: teke, golyójáték, czélszerű könyvtár, zeneszerek, kert, felügyelés az örökre, hogy azok az eszelősökkel embertelenül ne bánjanak.

Valamely egyénnek kibocsájtása a tébolydából csak akkor történjék, ha a tökéletes vizsgálatból kitűnik, hogy gyógyulása bekövetkezett, és akkor gátolni kell, nehogy a meggyógyult visszatérjen az elmezavarodását okozó viszonyokba. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Polizeywiss. I. r. 36. §. 205. l. Behr: 193. §.

98. §. A tetszholtak megmentése.

Nem ritkán történik, hogy valamely embernél valamely betegség következtében az életerő annyira csökkent, hogy megholtnak látszik; ha ilyenkor a temetés elrendelhetik, a legborzasztóbb halál következik be bizonyosan, holott tán különben a tetszholt, főleg ha figyelem fordítottat volna reá, életre ébredt volna. Minthogy pedig gyakran a teszholt körül lévők a halál megismerésében tévedhetnek, vagy tán közönbösségüknél fogva a szigoruabb vizsgálattal nem törődnek, azért a tetszholtak eltemetése akadályozása végett az állam részéről különös intézkedések szükségesek. Ide tartozik, hogy az rendeltessék el, miszerint a bekövetkezett halál után 48 óra eltelté előtt senkit se legyen szabad eltemetni, kivéven ha heves folyamú nyavalya után a holttesten a rothadásnak jelei hirtelen mutatkoznak; továbbá, hogy

halotti szemle hozassék be, e végett minden községben, sőt nagyobb községekben több halotti szemlő rendelendő, kik szakértő sebészek legyenek, a szemlőnek kötelessége a halál esetéről vett hír után azonnal az állítólag megholtat megtekinteni, és ha a halált valódinak találja, arról bizonyosságot kiadni, mely nélkül az eltemetés véghez nem vitethetik.

A halotti szemlének három czélja van, t. i.

1) Hogy a halotti szemlő meggyőződjék, vajjon a halál valósággal bekövetkezett-e vagy nem.

2) Hogy kipuhatoltassék, minő betegségben halt legyen valaki el, hogy t. i. ez alkalommal felfedeztessék, vajjon nem keletkeztek vagy már nagyon elterjedtek e ragályos nyavalyák, melyeknek további terjedése ellen czélszerű intézkedéseket kell tenni, és vajjon az elholtak nyavalyája tekintetéből nem szükséges e az ágyának és ruhaneműinek tisztítása.

3) Hogy megítélthessék, vajjon a halál nem hozatott-e létre méreg által vagy erőszakkal, ha ez tapasztaltatik, a halotti szemlő tüstént a hatóságnak jelentést tenni, és a holt testnek bírói megszemlélését indítványozni köteles. 1)

Minthogy pedig a holtak a házbani tartása, főleg ott, hol több ember szorosán együtt lakik, nem csak alkalmatlan, de sokszor egészségi szempontból veszélyes, azért szükséges, hogy a temetőben a halottak számára különös halotti kamarák létezzenek, milyenek Angol- és Németország több helyén vannak. Ezekbe a holttest a bekövetkezett halál után mindjárt elvitethetik, kétes esetekben pedig minden eszköz használtathatik, hogy a netaláni tetszholt az életbe visszahivassék.

Néha valaki tetszholtnak látszik valamely rögtön ötöt érte baleset következtében, mely sokaknál rögtöni halált is okoz. Ez történik p. o. azoknál, kik megfuladtak, vízbe fultak, magasról leestek, legázoltattak, elsülyedtek, kiket a menykő vagy szél ütött, vagy kik

magokat felakasztották, ezeknél nem csak figyelem kívántatik, hanem rögtöni segélynyújtás, mert különben a halál valósággal bekövetkezik.

Hogy tehát az ilyen szerencsétlen egyén körül levők a rögtöni segélyt az orvosnak vagy sebésznek érkezése előtt nyújtani képesek legyenek, szükséges, hogy nyomtatásban kiadott oktatás terjesztessék, a felől, miként kelljen efféle szerencsétlenség eseteiben rögtön életmentési segélyt nyújtani, hogy erre a gyermekek iskolákban is taníttassanak, és az az iránt tán uralkodó előítéletek kiirtassanak. Ha ily szerencsétlenség az utcán történt, azonnal jelentést kell tenni a rendőrségnél, a szerencsétlenül járt egyént pedig vagy valamely sebészműhelybe vagy más házba kell vinni, és azonnal orvosi segélyről gondoskodni, mentő eszközöket pedig minden sebészi műhelyben és azonkívül a vizek szomszédságában készen kell tartani, azok pedig kik ily esetben különös bátorság és önfeláldozás által mások megmentésében magokat kitüntetik, mások ösztönzésére jutalmazandók lesznek. ²⁾

¹⁾ A halotti szemlők a megholtak felett halotti lajstromot is kötelesek legyenek vezetni, és pedig oly formán, hogy minden egyes holtnál a halál ideje, a foglalkozása, kora, neme, betegsége kitéssenek, ilyen lajstromokból tudhatni: 1) minő betegségek voltak előuralkodabbak; 2) minő emberek azoknak leginkább voltak kitéve; 3) mely betegségek voltak legveszélyesebbek és mely időszakban; 4) mely okokból eredtek a legközönségesebb betegségek, mi módon tehát azok elhárítandók.

²⁾ Mohl: Polizeywiss. I. r. 38. §. 220. l. Harl: 433—452. §-ig. Behr: 195. 196. §§. Barth: 452—469. l. Bene: Principia politicae medicae 411—446.

HETEDIK FEJEZET.

A vagyonsbátorságról.

99. §. A vagyonsbátorságnak veszélyei.

A közbátorsléti hatóságnak feladataihoz tartozik mindenféle veszélyeket eltávolítani, melyek a polgárok vagyonsbátorságát fenyegetik.

Ezen veszélyek származhatnak vagy magától az államhatalomtól, vagy az emberek gonosz cselekedeteiből vagy hanyagságából, végre elemi csapásoktól milyenek tűzvész, árvíz, marhadög.

Az emberek cselekedetei által a vagyonsbátorság különféle módon veszélyeztethetik t. i. az ingatlan vagyonsbátorsága erőszakos elfoglalások, birtokbani háborgatások, a határjelek eltolása vagy elenyésztetése által, az ingó vagyonsbátorsága tolvajságok és rablások, végre bármely vagyonsbátorsága veszélyeztethetik csalárdságok és gondatlanságok által.

99. §. Intézkedések a lopások elhárítására nézve.

A vagyonsbátorsága számtalan veszélyei elhárítására a büntetőtörvény büntetéseket szabjon oly cselekvényekre, melyek a vagyonsbátorságát fenyegetik, és pedig annál súlyosabbakat, minél nehezebb bizonyos esetekben a vagyonsbátorság őrzése, vagy minél nagyobb bizodalom sértetett a bünösnek cselekvénye által; a rendőri hatóság kötelességeihez tartozik ily veszélyeket elhárítani, és az elkövetett vagyonsértéseket felfedezni.

Az ingatlan birtokbani háborgításoknak gondosan vezetett telekkönyvek által, melyekbe a határoknak szabatos leírása beiktatatik, némileg eleje vétetik.

A lopások és rablások elhárítására e következők szükségesek:

1) A kóborlás megtiltandó, azért a rendőrség a kóborlónak látszó embereket útilevelők előmutatására szorítsa, és azokat, ha magokat vándorlási céljuk felett kellően nem igazolhatják, befogatja, és ha csak más büntettet el nem követtek, azon községbe szállítja át, melynek kebelében eddig hosszabb időig letelepedve valának, honnan rendőri engedelem nélkül nekik eltávozni tilos leend. A bázalási kereskedésre is csak becsületes magokviseletükről ismeretes személyeknek adassék engedelem, az elbocsájtott fegyenczek pedig szemmel tartassanak.

2) A rendőri hatóság a helyben lakókat is, kiknek keresete gyanus, szemmel tartsa.

3) Minthogy a tolvajság nagyon mozdíttatik elő azon remény által, hogy a lopott jószágot pénzzé lehet tenni, azért a rendőrség különösen az orgazdaságot és a tolvajtanyákat felfedezni, és ezeket megszüntetni iparkodják. Ez utóbbi okból szükséges, hogy különösen a magánosan álló vendégfogadóknak, korcsmákban, szénégető és pásztori kunyhókban véletlenül motozás történjék, a városokban pedig a vendéglők a náluk leszálló utazók lajstromát naponta a közbátorléti hatóságnak átadni köteleztessenek.

4) Nappali és éjjeli örök lesznek rendelendők, kik legalább erőszakos betörések ellen védelmül szolgálhatnak. Ugyan-e célra való az utczák éjjeli kivilágítása. A mezőkön pedig fegyveres mezei örök szükségesek, kik a gazdasági terményeket és a gazdasági szerszámot lopás ellen védik, épen úgy az erdőben különös csöszök szükségesek, s a gyanus fakereskedők különösen szemmel tartassanak.

5) A rendőrség czélszerű intézkedések által a lopott holmik megvételét gátolni fogja, ide tartozik azon rendelés, miszerint tilos legyen valamely dolgot meg-

venni, ha vagy a dolog maga vagy az eladással kínálkozó személy a lopásról alapos gyanút gerjeszt, hanem hogy ily esetben mindenki, ki megkínálatik a vétellel, tüstént jelentést tegyen a rendőrségnél, az pedig, kitől valamit elloptak, tartozzék az ellopatott tárgynak pontos leírását a rendőrségnek átadni, miszerint ez a lopásnak nyomára akadhat. E dologban nagy fontosságúak a rendőri hatóságoknak a tolvajnak felfedezése iránt egymással rögtön levelezései, sőt ha szükséges, táviroztatásai, és a zálogházaknak sinórmértékül szolgáló adott utasítások.

6) Hol a marhalopások igen gyakoriak, igen czélszerű lehet azon intézkedés, miszerint mindenki, ki marhát vásárra hoz, községe előjárójától kiadott utalással legyen ellátva, melyben a marhának leírása is foglaltassék, valamint annak bebizonyítása, hogy ő a kérdéses marhának tulajdonosa.

7) Ide tartoznak a lakatoságot illető rendszabályok, melyek abban állanak, hogy gyanus minták vagy csupa lenyomat után kulcsok ne készíttessenek, hogy a zárat nyitó szerszámok csak hű kezekre bizassanak, és hogy valamely ajtó vagy szekrényzár csak az illető tulajdonos rendelése következtében nyitassék fel. ¹⁾

¹⁾ Mohl : Rechtspolizey 31. §. 321. l. Rottek : Lehrb. des Vernunft und Staatsw. III. r. 452 - 457. l Behr. Allgen. Polizeywiss. 90. 91. 92. §§. Harl : 550—569. §.

101. §. A csalárdságok elhárítása.

Minden történhető csalárdság ellen lehetetlen a rendőri hatóságnak az embereket védeni, azért ennek intézkedéseit csak a legközönségesebb csalárdságok elhárítására vagy megnehezítésére kell irányoznia, főleg olyanok ellen, melyek ellen az egyes ember magát oly könnyen nem védheti, például következők szolgálhatnak :

1) Nehogy az eladandó áru mennyiségében csalárdságok történjenek, szükséges, hogy csak a hatóság

ellenörködtetése alatt készített és a hatóság jegyével ellátott mérszerek és súlyok használtathassanak, hogy a használt mérszerek és súlyok gyakran megvizsgáltassanak, és azoknak meghamisítása megbüntettessék. A csalárdságok elhárítására igen czélszerű, ha az egész országban egyforma mérrendszer van elfogadva. A vendéglőkben és korcsmákban is azon edények, melyek a szeszes italok kimérésénél használatnak t. i. a palaczkok, poharak, korsók a rendőrség által jegyeztessenek meg, és a jeggyel el nem látott és kimérésnél használt edények elkoboztassanak.

2) Idegen pénznemeknél azoknak valódi értékét időről időre ki kell puhatolni, és köztudomásra hozni; ha pedig akármiféle hamis pénzdarabok vagy pénzjegyek vagy közhitelpapiroknak a forgásbaní létele fedeztetik fel, arról a polgárok tudósítandók, miszerint magokat azoktól óvhasssák.

3) Az arany és ezüstmű áruk, minthogy ezeknek tulajdonságait a magános oly könnyen nem ismerheti, és azért könnyen reá szedethetik, a rendőri hatóság figyelmét különösen kívánják, azért csak oly arany és ezüstmű áruk eladását engedendi meg, melyek a finomtartalmi vagyis a próbabélyegzéssel az e végre különösen felállított próbabélyegző hivatal (Punzirungsamt) által el vannak látva, hogy ezen bélyegzés látása által mindenki az arany és ezüst finomsága fokáról meggyőződjék a nélkül hogy maga kénytelen volna azt megvizsgálni. Igen czélszerű azon rendelet is, hogy minden arany és ezüstműves az általa készített árukat a neve és az évszám bélyegével lássa el.

4) Hogy részvényeken alapuló vállalatoknál azoknak kik a vállalat élén állanak azaz kik az igazgatási tanácsot képezik különféle mesterséges fondorkodásai által a részvényesek és a társaság hitelezői meg ne károsíttassanak, a részvényes társaságokra vonatkozó világos és czélszerű törvény, az ügyek nyilvános kezelése,

ellenörködtetés a kormány részéről, és végre a csalárd-ságot elkövetők ellen szigorú büntetés szükségesek.

5) A csalárdssággal rokonságban áll a könnyelmű adósságtevés, ha az által a hitelező megkárosodott. A könnyelmű adósságtevő a kárért, melynek másnak könnyelműsége által okozott, aránylag szabadságvesztéssel lakoljon; minden bukott, ki nem bizonyíthatja be, hogy balesett okozta bukását, mint könnyelmű adósságtevő tekintendő; az pedig, ki vagyonának tán elrejtésével bukást szinlel, a büntetőtörvények szigora alá essék; kis-korú személyeknek és szolgálatban lévőknek pedig kölcsönt adni benemhajthatás büntetése alatt tilos legyen.

6) Az úgynevezett hazárdjátékok, melyekben t. i. egyszerre nagyobb summák kockáztatnak, szigorú büntetés fenyegetése által tilalmazandók, ezen tilalom fenntartására szükségesek gyakori és véletlen vizsgálatok oly helyeken, hol azok üzetnek.

7) A csalárdságok elhárítására, melyek kincsásoktól késértetidőzőktől, aranykészítőktől, ördögűzőktől, garabonciásdiákoktól, kártyavetőktől és egyéb szemfényvesztőktől származnak, legnagyobb hatással bírhat a felvilágosodás terjesztése, minek következtében az ily szemfényvesztők elvesztik területet. Azon kívül szükséges, hogy a rendőri hatóság az ily szemfényvesztésseli foglalkozásokat meg ne tűrje.

8) Oklevelek meghamisítása vagy elsikkasztása elloni védelem tekintetéből a rendelet szükséges, miszerint bizonyos osztályu oklevelek azoknak kelte, lényeges tartalma és azok szerzői megnevezésével semmiségi büntetés alatt egy nyilván lajstromba bejegyeztessenek, és ezen feljegyzések számaikkal magokra az oklevelekre is hivatalosan irassanak.

9) Azon károk eltávolítására, melyek valamely könyv, vagy művészeti mű utánnyomásából a szerzőre vagy a kiadóra háromolnak, szükséges, hogy az utánnyomás a törvény által szigoruan meg legyen tiltva, és

a rendőri hatóság felügyeljen, hogy ezen törvény ki ne játszathassék, s tehát az irodalom és a művészeti tulajdon károsítások ellen védessék.

10) Hogy kiskorúak és olyanok kik magok ügyeik ellátására nem képesek oly könnyen meg ne csalassanak, jó gyámsági és gondnoksági rend szükséges, a gyámok és gondnokok pedig szigorú ellenőrködés alatt tartassanak.

11) Hogy sok csalárdságnak és ennek folytán sok károsításnak, és pernek eleje vétessék, szükséges hogy a végintézeteknél és a különféle szerződéseknél bizonyos formaszorúságok meghatározassanak, melyeknek hiányában azok érvénytelenek legyenek. ¹⁾

¹⁾ Mohl: Rechtspolizey 31. § Rottek: III. r. 458. l. Behr: 92. 93. §. Harl: 570—607. §-ig.

102. §. Intézkedések azon károk ellen melyek gondatlanságból erednek.

Az ember a vagyonában másnak gondatlansága által is károsíthatatik. Minthogy pedig ilyféle esetek számtalanok, azért a rendőrség figyelmét főleg a közönségesekre és veszedelmesebbekre fordítandja, annál fogva.

1) A kertek tulajdonosait arra szorítandja, hogy fáikat a hernyoktól annak idejében tisztíttassák, nehogy ezek a szomszéd kertekre elterjedvén pusztítást okozzanak.

2) Nem fogja megengedni, hogy valakinek halas vizében más emberek kendert áztassanak.

3) Gondot viselend, hogy a kertekben szőlőkben mindennemű ültetésekben és erdőkben, vetésekben, növényeken, réteken, nádlásokban, legelőmezőkön, méhesekben, nem különben országos-dülő- és vasutakon, hidakon és kőszénbányákon gyöptözegtérekben valakinek gondatlansága vagy rossz akarata által károsítások

ne történjenek, és hogy a károsítók felfedeztessenek, miszerint a törvényszabta büntetés rajtok végrehajtsák.

4) Végre, ha háború esetében valamely helységbe ellenséges hadsereg érkezik, és ennek éllemekkeli ellátása a helységtől követeltetik, a közbátorléti hatóság gondoskodni fog, hogy az arra kívántató éllemzési teher a hely lakói közt a vagyonossági képességhez aránylag osztassék fel, és egyszersemind szabályokat fog kiadni, melyekhez a lakóknak az ellenség irányában tartásukban és a nyilatkozataikban alkalmazkodni kelljen, nehogy egyesnek meggondolatlansága vagy nyersesége miatt sok ártatlan kárt valljon.

102. §. A vagyonnak veszélyei tűz által.

A polgárok vagyonára nézve egyik legpusztítóbb veszedelem a tűzvész. Az ebből eredő károk gátlására vagy kevesbitésére a rendőrség feladata ezen veszély ellenében oly intézkedéseket tenni, hogy a tűz támadása akadályoztassék, hogy a támadt tüzet minél előbb észre lehessen venni, hogy az minél gyorsabban eloltassék, és hogy azon káros következmények, melyek a már eloltott tűz után keletkezhetnek, eltávolíttassanak és enyhíttessenek. Foglalatja azon rendszabályoknak, melyek ezen intézkedésekre vonatkoznak, tűzoltási rendszernek neveztetik. Ezt nyomtatásban kiadni, és a polgárok közt kiosztani, annak áthágóit pedig szigoruan büntetni kell.

Hogy mind a tűz könnyű támadása, mind annak további terjedése akadályoztassék, mindenek előtt szükséges, hogy az egyes házak tűz ellen biztosabb módon legyenek építve, tehát a házak különösen a városokban oly anyagokból építtessenek, melyek nem oly könnyen gyulékonyak; azoknak fedele cserépből vagy pálából készíttessék, a lépcsők és folyosók emeletes házakban ne legyenek fából és az egész építés belül és kívül úgy történjék, hogy a tűzveszély elháríttassék. A helységek

építési terve is czélszerű legyen ; ne álljanak tehát azok szűk utczákból, melyekhez férni könnyen nem lehet. Faluhelyeken épen ne építtessék egy ház a másikhoz, hanem közöttük egy kis köz hagyassék, melyet be kell ültetni fákkal, főleg pedig diófákkal hogy így némi védelem szereztessék a tűz ellen. A csűrök a házaktól távol a kertek megett vagy ha lehet a helységen kívül építtessenek.

A tüzet könnyen felfogó és tovább terjesztő tárgyak, milyenek p. o. a széna, szalma, fa, kender, zsir, olaj, szurok, és főleg a löpor, és petroleum nagyobb mennyiségben a lakóházakban vagy azok közelében ne tartassanak ; a magasabb épületekben villámhárítók állíttassanak fel, a kémények fából ne készíttessenek, különben is azok czélszerűen építtessenek, mészszel jól megvakoltassanak, a fedelen kívül jól magasra kivíttessenek, gyakran és gondosan tisztíttassanak. Ezeken kívül szükséges, hogy minden gondatlanság, mely tüztámadásra okul szolgálhatna, tiltassék, és ha előfordul, megfenyíttessék. Gyanus emberek, kik könnyen gyujtogatást okozhatnak, hogy a zavarban a lopásra alkalmat találjanak, szemmel tartassanak.

Hogy pedig a támadt tüzet minél előbb lehessen észrevenni, és a polgárokat segítségre összehívni, nappali és éjjeli örök szükségesek, kik a helységben szétjárjanak, vagy tornyokon vagy más magasabb helyeken örködvén a támadt tüzről bizonyos riadó jelek p. o. éjjel kitett égő lámpa, nappal lobogó által a polgárokat tudósítsák, tovább harangföltreverés és dobszó által is a veszély a polgárok értésére adandó, a szomszéd községekbe is gyors hírnökök segítség végett lesznek küldendők, s ki a tűz támadását legelső bejelenti, megjutalmaztassék ; ellenben, ki a házában támadt égést eltitkolja, büntetés alá vonassék. ¹⁾

¹⁾ Mohl : Polizeywiss. II. r. 170. §. 62. l. Behr : 175. §. Rottek : III. r. 463. l.

104. §. F o l y t a t á s.

Hogy a támadt tűz minél előbb eloltassék, és további terjedése akadályoztassék: oltószerszám, elegendő segítséget nyújtó ember, és tűzoltó rend szükségesek; azért a rendőrség arra fordítandja gondját:

1) Hogy nagyobb oltószerek, milyenek a vízi szekerek, fűcskendők, vízi puskák, nagyobb létrák, vitorlavásznak, vagy bőrök, melyek megáztatva a szomszédházaknak óltalmul szolgálnak, tömlők, tűzvedrek, csákányok, vaslapátok elegendő mennyiségben meglegyenek; ezen óltószerek, melyekkel gyakorta kísérlet tétessék, vajjon jó állapotban vannak-e, a helység különféle részeiben és oly helyeken, hol azok minden pillanatban kéznél vannak, elhelyeztessenek, és tűz esetében vagy a lovakkal bíró szomszédok vagy a bérkocsisok által a vész helyére vitessenek. Arra is gond fordíttassék, hogy a szükséges víz sehol se hiányozzék, tehát több piaczon legyenek közkutak, és minden ház, mennyire lehetséges, kuttal legyen ellátva.

2) Minden egyes háznál aránylag annak nagyságához tűzoltó szerek p. o. vízzel szüntelen ellátott kádak és kézi vízipuskák tartassanak.

3) Hogy a tűzoltásra kívántató munkásokban hiány ne legyen, szükséges, hogy nagyobb városokban különösen kiképezett tűzoltási személyzet létezzék, másutt pedig legalább azon mesteremberek, kiknek működése különösen sikeres lehet az oltásban, milyenek a kőművesek, ácsok, kovácsok, kéményseprők, harangöntők stb. kötelesek legyenek bizonyos szerszámokkal a tűz helyén megjelenni. A különféle mesteremberek és segédmunkások közt, s faluhelyeken a gazdák közt a hatóság úgy ossza el az eloltási munkát, miszerint mindenkinek meg legyen határozva tulajdon foglalkozása, némelyek. t. i. a vízfordásnál, mások a vízipuskák mellé, mások a házak lerontásánál, ismét mások a javak meg-

mentésénél és őrzésénél alkalmazandók. Mindenik osztálynak vezetője legyen, különös gond fordíttassék pedig a veszélyben forgó emberek megmentésére, mely célra különös mentési szerek kívántatnak, melyek segédelmével az emberek az égő házak felsőbb emeleteiből megmentetnek; a szomszéd községek is gyorsküldöttek által a veszélyről tudósítandók, hogy segítségre jöhessenek.

4) Hogy a kiszabott rend fentartassék, a tűzbiztosokon kívül, kiknek az égésnél mindig jelen kell lenniök, a helység előjárósági tisztviselők közül is többeknek, valamint egynehány e célra kinevezett polgárnak is jelen kell lenni, kik szinte az oltás körül szükséges munkákat magok közt előre felosztják. Ezek mellett elegendő örök legyenek, kiknek egyik része az előjáróság által adott parancsokat végrehajtja, másik része pedig a tűzből kiragadott javakat őrzi, és a gyanus és tolvajkodó embereket őrszemmel kíséri. Ha a tűz már nagyon elterjedt, akkor a védelem a veszélyben forgó házakra terjesztendő, de házak lebontásának csak akkor, de akkor minden ellenmondás nélkül van helye, ha ez az egyedüli eszköz a tűz további terjedésének meggátolására.

A marhapásztoroknak is meg kell hagyni, hogy mihelyt tűz támad, azonnal megjelenjenek, és a marha elhajtásával foglalkodjanak.

5) Sebészek is legyenek jelen, hogy megsebesedés esetében gyors segédelmet nyujthassanak.

6) A tűz megszűnte után még emberek oltószerekkel hagyandók az égés helyén, kik vigyázni fognak, nehogy valami hamu alatt lappangó szénből újra tűz támadjon, mi végre az égés helyct azután is mindaddig kell öntözni, míg az egészen meghűvösödik. Az omladékok közt eltemetve lévő javakat fel kell keresni és megmenteni, azután pedig, ha szükséges, élelmi szerek-ről kell gondoskodni és a hajlékuktól s vagyontuktól

megfosztott szerencsétlenek valahol leendő beszállásolása iránt a körülmények szerint a szükséges rendeletek megteendők, kiknek minélhamarábbi felségelésére vagy a községben vagy nagyobb szerencsétlenség esetében országszerte pénzgyűjtések történjenek, s az e végetti felszólítások a hírlapok útján is közhírré teendők.

7) A rendőri hatóság a tűznek okát is kinyomozni iparkodjék, magától értetődően, hogy nem csak gonosz gyujtogatás, hanem a vétkes gondatlanság is, melyből tűz támadt, megbüntetésre, és a vétkes kármentesítésre szoritandó. Azok ellenben, kik a tűzoltásban magokat különösen kitüntették, másoknak ösztönzéséül megjutalmazandók lesznek.

Az erdők égésének elhárítására rendszabályok szükségesek, miként kelljen a tűzzel az erdők határain belül vagy azok szélén bánni; kitért erdőégésnél pedig árkot kell húzni az égés mentében, és a fákat mind a két oldalról le kell vágni.

1) Behr: 197. §. Mohl: Polizeywiss. II. r. 67—74. l. Rottek: III. r. 464. l.

105. §. A tűz elleni biztosító intézetek.

A tűz elleni biztosító intézeteknek célja az, hogy a tűz által okozott kár többek közt osztassék fel, és így a leégettek tönkre ne tétessenek.

A módra nézve, melyen a biztosítási intézetek létrejönnek, ezek kétfélék lehetnek, t. i. vagy kölcsönösek vagy vállalkozók által nyereség végett alapítottak. A vállalkozóknak minden biztosított biztosítási díjt fizetni tartozik.

A két biztosítási mód az által különbözik egymástól, hogy az utóbbinál a befizetésnek mindig meg kell történni, és a vállalkozók nyereségre is akarnak szert tenni, mi csak akkor sikerül, ha a befizetett biztosítási díjak nagyobb összeget képeznek a történt károk téri-

téséért kifizetett összegnél. A kölcsönös biztosításnál ellenben nyerni senki sem akar, a befizetés is readszerint csak akkor történik, ha valamely kár magát előadta, és aránylag a kárhoz, de akkor sokszor sokkal nagyobb összeg fizetendő. A kölcsönös biztosításoknak azon előnyük is van, hogy a biztosítottak is örködni kényszerítetnek, hogy tűz ne támadjon, és ha valahol égés támad, az minél hamarabb kölcsönös segedelemnyújtás által eloltassék.

De a polgárok ritkán birnak oly közszellemmel, hogy kölcsönös biztosításra egyesülnek, azért jelenleg inkább divatban vannak a társaság által biztosítások.

De hogy ezek által a polgárok meg ne csalassanak, a kormány a biztosítási kiváltságot oly társaságnak fogja adni, mely mind elegendő pénzerővel bir, mind becsületességéről magát igazolhatja. Továbbá az államhatalom kötelelességeihez tartozik a biztosítási intézeteket ótalma alá venni, a polgárokat biztosításra ösztönözni és figyelmeznii, hogy se a biztosítók a biztosítottokat, se ezek amazokat tán szántszándékos gyujtogatás vagy tüzelbárítás iránti gondatlanság által ne károsítsák. ¹⁾ ²⁾

¹⁾ Nehogy pedig a biztosítók oly könnyen megcsalassanak, szükséges: 1) Hogy ezek a biztosítandó épület vagy tárgy értékét ahoz érték által megbecsültessek. 2) Hogy a tűznek okát és az okozott kár mennyiségét kinyomozzák, e végett minden helyben, hol több biztosított létezik, különös ügyvivők rendelendők, kik a biztosító társaságnak jogaira felvigyázanának. Az pedig, hogy az egyik társaságnál biztosított épületek vagy butorok más társaságnál is biztosítottassanak, nem lesz megengedendő.

²⁾ Mohl: Polizeywiss. II. r. III. §. 90. I.

Igen érdekes művek a biztosítási ügyre nézve: Dorninger: Über Feuerversicherungsanstalten. Wien 1822. Barrau: Traité des assurances mutuelles ou reciproques 2-dit. Paris 1827. és Bernoulli: Über die Vorzüge der gegenseitigen Brand-Assecuranz. Basel 1827.

106. §. Az árvíz.

A polgárok vagyonát az árvíz is fenyegeti, ezt

pedig vagy nagy felhőszakadás, vagy nagy hónap a hegyekeni rögtöni elolvadása, vagy a jégindulás okozza.

Átaljában az árvizek s a víz általi egyéb károsítások eltávolítására szükséges, hogy a folyók szabályoztassanak, s hol lehet, csatornák által köttessenek össze; a folyóknak, patakoknak medre iszaptól, gáztól, kövektől, homoktól és a beléjük hullott fáktól gyakran megtisztíttassék, és hol lehet, mélyebbre csináltassék, hogy oly helyeken, hová a víz nagy erővel nyomúl, sarkantyúk állíttassanak, az igen alacsony partok felemeltetés vagy erős töltések által az özön ellen védesenek. Ezen munkáknak költségeit természetesen azok viendik, kiknek birtoka azok által oltalmaztatik, és a mennyiben azoknak erői arra elégtelenek volnának, az állam is hozzájárulhat azoknak viteléhez. Minden akár magánosoktól, akár valamely községtől szándékolt vízi építmény terve (hová tartoznak a hidak, zsilipek, rekeszek, malmok, öntöző vagy vízlecsapoló készülétek stb.) a közbátorléti hatóság elé terjesztendő, mely azt szakértők által megvizsgálattja, és annak létrehozását csak úgy engedendi meg, ha a szakértők véleménye szerint abból semmi vizáradási vagy egyéb károsulási veszély nem ered.

De, hogy mind ezen előintézkedések ellenére is történhető vizáradásból eredhető veszélyek és károk kevesbítettessenek, szükséges: 1) Hogy a rendőri hatóság, főleg midőn lágyabb idő kezd beállani, magának a víznek a felsőbb vidékekeni állásáról, a jégnek elindulásáról, a hónap olvadásáról tudomást szerezzen, és figyelemmel kísérje a víznek állását, és fenyegető veszély esetében a közönségnek valamely jel által p. o. ágyúel-sütés vagy harangfélreverés által hírt adjon. Ez által részint a fenyegetett lakóknak lehetségessé tétetik magokat és javaikat még idejekorán menteni, részint az emberek a segítségnyújtásra, a töltések védelmére, mire a szükséges anyagokat készen kell tartani, felhivatnak. Továbbá az épületek szakértők által megvizsgálandók;

az igen alacsony vagy kevésbé erős épületekben lakó embereknek meghagyandó, hogy azokból jókor kiköltözködjének, és holmijüket és marhájukat különös magasabban fekvő, és az áradásnak ki nem tett helyekre vigyék.

Továbbá intézkedés szükséges, hogy azon esetre, ha az árvíz éjjel jönne, a közönséges utczai kivilágításon kívül a házakban több ablak mind az utczára, mind az udvarra kivilágíttassék.

2) Mind a veszélyben forgó emberek megmentésére, mind a szükséges közlekedés fentartására a közbátorileti hatóság elegendő csolnakokról és ügyes révészekről gondoskodjék, kiknek napidíjok a közpénztárból adandó. Azok ellen pedig, kik zsarolásokat tenni még sem átallának, szigorú büntetés szabandó. Ellenben azok, kik magokat különösen kitüntették, megjutalmazandók lesznek. A fenyegedett hidak is nagy terhek által biztosíttassanak.

3) A rendőrség a szükséges élelmiszerekről is gondoskodjék, azért ezeknek a helységbe behozatását lehetőleg előmozdítandja, s egyszersmind örködni fog, nehogy az élelmek készítésével foglalkozók azoknak eldugása által mesterkéltséggel drágaságot okozzanak. Különös gond fordíttassék pedig ily inségben a szűkölködőkre, külön piacokat is kell előre rendelni, hol az élelmi szerek árultatni fognak. Továbbá gondoskodni kell, hogy a lakók ott, hol a kutak nem használhatók, elegendő mennyiségű ivóvízzel láttassanak el.

4) A rendőri hatóság különös mentőházakat is fog rendelni, melyekben mindig jelen legyenek a sebész, bába, kéményseprő, ácslegények, rendőri örlegények, s a mentő csolnakok az egyéb még megkivántató szerzőkkel együtt készen tartassanak.

5) Végre a csatornákra és zsilipekre is fordítandja gondját, hogy azok minéműsége veszélyt ne szüljön, a

főcsatornákat néha szükséges lesz betömni, nehogy az azokba tolakodó víz a várost eláraszsza.

Még kártékonyabbak mint a közönséges vízáradások a pusztító jégindulások, ezeknek elhárítására gyakran az emberi erők elégtelenek, mindazáltal rendszerint lehetséges nagyobb vagy kisebb sikerrel ellenük oly intézkedéseket tenni, melyek által a jégnek könnyebb és korábbi indulása előmozdítatik. Gyakran a vízepítményeknél, a folyómederben lévő folyamakadályoknál, vagy az átkelési helyeken, melyek nagyobb biztosítás tekintetéből zsuppal beterítették, és vízzel öntöztettek, a jégnek nagyobb összetorlódása képződik s az ily helyeken összetorlódott jég, mely a többi jéggel meg nem indul, és a víznek rendes folyását is akadályozza, az által nagy veszélyt okozhat. Azért oly helyen, hol nagy jégtömegek vannak, vagy hol a jégnek könnyű indulását nem reménylhetni, a jegyet a lágyabb idő beállása előtt szét kell repeszteni, és összetörni, mire a hollandiai jégeke, jégfűrész és jégtörök használtathatnak.

A vízáradás után a rendőrség minden a víz alatt állt épületet szakértők által meg fog vizsgáltatni, és az összedüléssel fenyegető házakban a lakást, valamint a nedves lakásokbai azonnali beköltözködést tiltandja; a hajlékuktól megfosztott embereknek valahol fedél alá hozatása iránt gondoskodandik; továbbá a szükséges intézkedéseket megteendi, hogy az eláradt helységek tisztíttassanak, a holt testek, különösen a találató dögök haladéktalanul eltakaríttassanak; a szobák szellőztetés és füstölgetések által (nem pedig nagy befűtéssel, mely által a nedvesség csak a falak közé szoríttatik) hováhamarább megszáráttassanak, s míg a házi kutak vize az orvosok által ihatónak nem találatnék, ivó víz szállításáról folyvást kell gondoskodni. Az árvíz által eltisztálatlanított vagy egészben elromlott fogyasztási cikkek, s gyógyszerek, továbbá a használhatatlanná vált takar-

mány árulása szigoruan tiltassék. Végre a rendőrség kötelességeihez tartozik a rongált hidak, utak s kövezet helyreállításáról gondoskodni, hogy a közlekedés megakadást ne szenvedjen.

A vízáradás által ért szerencsétlenek feleségelésére gyűjtött pénzek ugyanazon arányban osztandók fel mint a tűz által okozott károknál.

Biztosítások a vízáradások ellen nem oly könnyen jönnek létre, mert azok, kik távol vannak a vízeztől, azokhoz nem járulnak. ¹⁾

¹⁾ Mohl : Polizeywiss. II. r. 76. l. — 83. l.

107. §. Marhadög.

Minden veszély közt, melyek a mezei gazdát érik, csaknem a legsúlyosabb a marhadög. Ez által a szántóföldek a mivelőktől, és a megkivántató trágyától megfosztatnak, s a földmivelők a keresetükben nem csekély csökkenést szenvednek; minthogy pedig itt az egyes embernek intézkedései épen oly kevés sikerrel bírnak, mint az emberre nézve ragályos betegségeknél: azért a barmok egészsége a rendőri hatóságnak legnagyobb gondoskodását igényli. E gondoskodás két részre oszlik: 1) Hogy a marhától minden ragadós nyavalya távol tartassék. 2) Hogy a kiütött nyavalya orvosoltassék.

Mi az elsőt illeti, meg kell különböztetni, vajjon valamely nyavalyának külföldről behozatala félfhető-e, vagy pedig vajjon ez már az országban kitört-e?

Nehogy a ragadó mirigy külföldről hozassék be, azon ország felől, melyben valamely nyavalya uralkodik, a határszélek elzárandók, és a megfertőzött vagy gyanus vidékekből a marhának az országba szállítása megtiltandó. Ezen tilalom minden a marhától származott, és fel nem dolgozott anyagokra (szőrre bőrre) is kiterjesztendő, ha azok által is a ragály terjesztethetnék.

Ha ily elzárás nem lehetséges, (a szükséges élelmezés miatt, melynek feldezésére külföldről marhákat

hozni szükséges) akkor legalább intézkedni kell, hogy a határoknál veszteglőintézetek állittassanak fel, hol a határokon áthajtott marháknak bizonyos időig maradni kell, míg az időnek tartama azoknak egészséges voltát be nem bizonyítja.

Ha pedig valamely ragadós nyavalya már az országban kiütött, mindenek előtt szükséges, hogy a rendőri hatóságok annak létéről és a veszély nagyságáról tudomással birjanak; azért a marhák tulajdonosainak és a községi előjároknek kötelességökké kell tenni, hogy minden egyes gyanus esetről jelentést tegyenek; a beteg marhák tüstént elkülönítendők az egészségesektől, s a gyanusokra nézve veszteglőintézeteket kell felállítani.

Ha már egy egész falunak marhája van megfertőztetve, akkor ezen falu felállított örök által elzárandó, és azon helyből a marha, legyen az egészséges vagy beteg, ki nem eresztendő. Azon hely, hol a marhadög valósággal kiütött, egész vidékén még pedig több óra járásnyi kerületén, minden alkalmat kell elkerülni, melyben több marha egymással érintkezésbe jő; azért a marhavásárokat meg kell tiltani, s hol marhavásárok tartathatnak is, oda is csak oly helységről hajtandók marhák, melyben még a ragály ki nem ütött. Továbbá csak oly szarvasmarhát szabad legyen vásárra hajtani, mely a szabályszerűleg kiadott egészségi útlevéllel el van látva. Ha pedig a ragály felette veszedelmes és az attól megfertőzött marhák egészségének helyreállítása nem valószínű, akkor legtanácsosabb a megfertőzött marhákat mind levágnati, s szőröstől bőröstől elásni, és így a fenyegető veszélyt csirájában elfojtani.

Magától értetődik, hogy mind ezen intézkedések csak azon marhákra terjesztendők ki, melyek a nyavalya veszélyének ki vannak téve.

A mi a másodikat, t. i. a nyavalya orvosoltatását illeti, ez ügyes barom orvosokra bízandó. Ezek pedig

mindenek előtt a dögvész származásának okait kipuhatólni iparkodandnak, és ha azokat kipuhatólták, mind azon gyógyszereket, melyek által a nyavalyás marhának egészsége helyreállítható, mind azokat, melyek által az egészséges a nyavalyától megóvható, valamint a többi tekintetben szükséges intézkedéseket közhírré fogják tenni, és minthogy nem csak egyes gazdának kára, hanem egy közcsapásnak eltávolítása forog kérdésben, azért szükséges, hogy a barom orvosok által indítványozott és a hatóságok által helybenhagyott vagy felsőbb helyről tett intézkedéseknek kényszerítő eszközök által is foganat szereztessék, a nyavalya elmulta után pedig a szükséges tisztítások megtörténjenek.

Végre a betegségeknek a marhátóli elhárítására igen czélszerű lehet, ha a földmivelő ifjúság az iskolákban oktatást nyer abban, miként kelljen az egészséges marhát a betegségekől óvni, és miként kelljen kiűtő betegségek esetében a marhával bántani.

Oly földmivelők, kik marháikat elvesztették, felsegíthetnek, ha marhabiztosítási intézetek állanak fen. ^{1) 2)}

¹⁾ A nyavalyák minél előbbi felfedezése és egyszersmind az emberek egészségéről gondoskodás tekintetéből soha sem kell elmulasztani, hogy a marha levágásánál mindenkor egy szakértő legyen jelen, ki a marhának belső részeit szorgalmasan megtekintse, hogy mihely a marhadög, vagy más ragadós nyavalyának legkisebb jele mutatkozik, a szükséges intézkedések tüstént megtétethessenek.

²⁾ Mohl: Polizeywiss. II. r. 86. l.

108. §. J é g e s ő. S á s k á k.

Nehogy jégeső által a földmivelők tönkre tétessenek, jégeső elleni biztosítás szükséges, ilyen biztosítás vagy több község kölcsönös lekötelezése, vagy egy vállalkozó társaság által jöhet létre.

A vetésekre nézve legkártékonyabbak lehetnek a

sáskák, melyek némely országban sokszor egész rajokban jelenvén meg, egypár óra alatt oly pusztítást okoznak, hogy az aratás minden reménye elvész. Ezen baj ellen csak egyesített igyekezet segíthet némileg p. o. tüzeknek rakása, összesöprés, összezúzás, lövöldözés és zajütés által. ¹⁾

¹⁾ Mohl : Polizeywiss. II. r. 85. l.

Nyomdászai tévedésből elmaradt. 41. §.

41. §. A helybeli szegényi bizottmány.

Minden helyben a szegényi ügy különösen a szegényi pénztár kezelésére, úgynevezett szegényi bizottmány kívántatik, mely egy két községi előjáróból, egynehány polgárból, lelkészből és orvosból áll, ezen bizottmány főkötelessége abban pontosúl össze, hogy az eszközöltessék, hogy az igazi szegények szegénységük fokához aránylag alamizsnában részesíttessenek; de csalfa, tettetett és alakoskodó koldusok abból kizárassanak, azért e bizottmány mindenek előtt minden nála magát jelentő szegényt ki fog hallgatni, ez alkalommal tisztába hozandók: az egyénnek neve, születési helye, életkora, neme, házasság vagy nőtlen vagy hajadon állapota, van-e valami keresete, vagyona, vagy nyugpénze, egészségi állapota, magaviselete, gyermekeinek száma, hány évesek ezek, és mióta lakik a községben.

Ezen kihallgatás következtében a bizottmány az alamizsnára méltóknak talált egyéneket egy lajstromba összeírja, és a gyámolítás, melyben részesíttetnek, nagysága szerint több osztályba sorozza, az idegen szegényeket pedig a helyből kiutasítja, a szegények számára szánt jövedelmet összegyűjti, és az adakozások felett az adakozónak nyomtatott könyvek által nyugtatványt

nyújtat, bizonyos napokon az alamizsnát a szegények közt elosztja, azoknak különben is jó tanácsa által segítségére van, és a szegények állapotjáróli jelentését és évenkénti számadását az illető kormányzéknek megküldendi, sőt nyomtatásban is kiadandja, hogy a közönység a pénz helyes kezeléséről meggyőződven, az adakozásokra hajlandóbbá válják. ¹⁾)

¹⁾ Mohl: I. r. 65. §. Rau: Volkswirtschaftspflege 333. 344. §-ig.

TÁRGYMUTATÓ.

(A számok az illető lap számát jelentik).

A.

- Alattomos fegyverek hordása 83.
- Államközbátorlét 69.
- Állatoktól származó veszélyek 103.
- Anyakönyvek 32.
- Árszabása az élelmi szereknek a hatóság által 118.
- Árvaházak 67.
- Árvíz 166.
- Atyai hatalommal visszaélés 124.

B.

- Becsületbátorság 128.
- Bérmocsik és omnibusok 98, 139.
- Betegségek gyógyítása 146.
- Bevándorlás 28.
- Bölcsokei egyletek 65.
- Bujakórság 144.

Cz.

- Censurai intézkedés 76.
- Classikai tanulmányok 41.
- Consumoegyletek 116.
- Családságok elhárítása 157.

Cselédi rend 125.
 Csoportozás 70.
 Cryptákban temetés 137.
 Culturpolitika 35.

D.

Drágaság fogalma, nemei és következései 108, 109, 110,
 Drágaság beálltánál szükséges intézkedések 120.
 Drágaság elhárítására szükséges intézkedések 110—120.

E.

Egyetemek 42.
 Egyetemek helye 46.
 Elemi iskolák 37.
 Életjáradéki intézet 61.
 Elelmi szerek minősége 132.
 Elszegényedés okai 56.
 Építési rendőrség 103.
 Erkölciség előmozdítása 50.
 Eszelősöktől származó veszély 106.

F.

Fáróli gondoskodás a rendőrségnek 116.
 Felosztása a közrendészeti tudománynak 5, 8.
 Főelvei a közrendészeti tudománynak 14.
 Fördés és a jegenjárásból eredő veszély 66.
 Forradalom 70, 74.

G.

Gabonabevitel 121.
 Gabonakereskedés 111.
 Gondatlanságból eredő károk és veszélyek 97. 160.
 Gyámoltási pénztárak 63.
 Gyermekgyilkolás 90.
 Gyermek fizikai nevelése 38, 132.
 Gyilkosság és emberölések elhárítása 82.
 Gimnasiumok 41.
 Gyógyfürdők és gyógykutak 148.
 Gyógyszertárak 147.

H.

- Henyélés 56.
 Hetivásárok 115.
 Himlők 145.
 Huspénztár 119.

I. J.

- Járványok 146.
 Jégeső 108.
 Iskolák átáljában 37.
 Italok minéműsége 134.

K.

- Kémkedési és feladási rendszer. 72.
 Kémkedő rendőri személyzet 19.
 Kényszer neme, mely a rendőrség által alkalmaztathatik 16.
 Kisededóvodák 107.
 Kóborlás 156.
 Koldulás megszüntetése 58.
 Kórházak. Sinlőházak 150.
 Közrendészeti intézetnek fontossága 8.
 Közrendészeti intézetnek történelmi fejlődése 9.
 Közrendészeti tudomány fogalma. 5.

L.

- Lázító iratok 72.
 Lelenczházak 92.
 Levegőnek minősége 135.
 Lopások elleni intézkedések 155.
 Lövdöző házak 102.

M.

- Magán tébolydák 123.
 Magzatelűzés 96.
 Marhadög 170.
 Marhalopások 157.
 Megétetés 85.
 Méhgyümölcs fentartása 132.
 Menedékhelyek 23.

Mértékletességi egyletek 82.
 Mezei örök 156.
 Munkaházak 58.

N.

Nagy városok élelmezéséről gondoskodás 114.
 Népbankok 63.
 Népeesség iránti gondja az államnak 25.
 Népeesség mozgalmái 30.
 Népeesség számáról tudomásvétel 30.
 Népeesség szaporítására célzó intézkedések 28.
 Népeesség szaporodásának akadályai 26.
 Népmivelésnek fontossága 35.
 Népeösszeírás 33.
 Nőegyletek 64
 Nőnem nevelése 33.

O.

Olvasóegyletek 54.
 Öngyilkosság 96.
 Örök 18, 83, 156.
 Örökletes betegségek 131.
 Orvosi rendőrség fogalma 129.

P.

Párviadatok 88.
 Pazarlás 56.
 Pestis elhárítására célzó intézkedések 139.
 Pestis elnyomására célzó intézkedések 141.
 Politikai számolás 31.
 Polytechnikai intézet 40.
 Pornak elhárítása 138.

R.

Reáliskolák 40.
 Rendőri felügyelet 21.
 Rendőri hatóságok hatásköre 23.
 Rendőri hatóságok különfélesége 20.
 Rendőri hivatalnokok kellékei 22.
 Rendőri tevékenységek 18.
 Részegség elleni intézkedések 82.
 Rézedénynek a konyhábani használata 87.

S.

- Sajtórepressiv rendszer 76.
Sajtóvali visszaélésből származó veszélyek 75.
Sásák 172.
Séták ültetése 138.
Siketnémák és vakok intézete 40.
Sóróli gondoskodás 118.
Szatócoknak elővásárlása 116.
Szegényi adó 66.
Szegényi bizottmány 174.
Szegényi egyletek 64.
Szegényi gyarmatok 69.
Szegények házai 67.
Szegényi pénztár 65.
Szegényi rendőrség 54.
Szegények szegélyezése az állam által 66.
Személyes bátorlét fogalma 81.
Személyes szabadságnak veszélyei 124.
Szép művészetek akadémiaja 49.
Szép művészeteknek jótékony befolyása az erkölességre 52.
Szinházak 53.
Szülőházak 91.

T.

- Takarékmagtárok 112.
Takarékpénztárok közönségesek 59.
" különös célra szolgálók 61.
Tanítás az egyetemeknél 45.
Tanulmányi szabadság 44.
Téboldyák 151.
Temetési egyletek 64.
Temetők 137.
Tetszholtak megmentése 152.
Titkos tervek 71.
Toborzás idegen hadszolgálatra 123
Tontina 61.
Tudós iskolák 40.
Tudós társaságok 48.
Túlnépesedés elleni intézkedések 29.
Tűzveszély 161.
Tűzveszély elleni biztosítások 165.
Újdon épült házakbai költözködés 137.

U.

- Útonállók és zsványok elleni intézkedések 83.
 Útrendőrség 100.
 Utczai rendőrség 98.
 Utczai tisztaság 138.
 Utczai világítás 83.

V.

- Vagyonbátorságnak veszélyei 155.
 Vallási műveltség 49.
 Vasárnapi iskolák 38.
 Vasutakon és gőzösköni veszélyek 101.
 Verekedések 82.
 Vesztegházak 142.
 Víznek minősége 134.

Z.

- Zálogházak 62.
 Zendülés 74.
 Zenebona 74.

SAJTÓHIBAK.

<i>Lap</i>	<i>sor</i>	<i>e helyett</i>	<i>olvasandó.</i>
15	20	nehezíti	neheztik
49	19	előmozdítani	előmozdítani
53	32	sziművészet	szinművészet
55	25	érdemelek	érdemelnek
59	32	péntárok	pénztárok
59	34	végén <i>kimaradt e szó:</i>	kiadni
60	6	mimuma	minimuma
62	1	felügyése	felügyelése
63	20	jétékony	jótékony
63	23	melynek	melyeknek
67	33	eurva	durva
67	34	pmberekkel	emberekkel
132	2	festében	testében
132	3	eog	fog
132	5	tl	el
139	4	kénytelenségétől	kénytelenségtől
150	28	korházak	korháznak
152	8	eszelősök	eszelőöket
166	2	roadszerint	rendszerint
166	11	védeselek	védessenek

